

S. BENEDEK ANDRÁS (1947-2009)

ZARÁNDOKÉNEK

*Jézus földműves volt,
Aranykalászos somogyi gazda.
Sarlós, csillagos éjszakán
Búzáat vetett a gazba.*

*Konkoly talán – ha megfogán.
Se tyúkhúr, se laboda.
Bürök dühöng a földeken,
Csalán csap fel az ólba.*

*Szent Antal tüze, ha lobban,
Lilul a varjúköröm.
Egy nemzet mar az anyarozsba,
S elvetél az életöröm.*

*Gellért imája ez tán,
Vagy az utolsó táltos átka?
Szent Iván éjén lerohad
Jövők fején a párta.*

*Ki latrok urával cimborált,
Döggút gödrébe temetik.
Ha harmad századra felkel is,
Eföldi férgek ellepik.*

EGYÜTT

EGYÜTT 2012 / 5

EGYÜTT

IRODALOM * MŰVÉSZET * KULTÚRA

2012
5

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG KÁRPÁTALJAI
ÍRÓCSOPORTJÁNAK FOLYÓIRATA * X. ÉVFOLYAM

EGYÜTT 2012/5

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata,
az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Csordás László (olvasószerkesztő)

Bakos Kiss Károly (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1965–1967)

Pomogáts Béla irodalomtörténész

Tanácsadók:

Dr. Botlik József, Fodor Géza

BETHLEN GÁBOR

Alapkezelő Zrt.

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap és a Nemzeti Kulturális Alap,
valamint a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa-Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: kmmi@swi.net.ua, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak
a KMMI honlapján: www.kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda: 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Babuskin tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737

Készült: Shark magánvállalkozás
Lapengedély száma: 3TN⁰188
A folyóiraton nyereség nem képződik

PALLAGNAK TERÜL A JUHOM

*Pallagnak terül a juhom,
szépen cseng-bong a lobongom.
Puli kutyám a nyáj után,
magam a menyecskék után.*

*– Jó estét, kedves bojtárom,
a nyájamba' van-e károm?
– Addig kendnek nem lesz kárja,
míg Miska lesz a bojtárja.*

*Két hete már, vagyis három,
hogy a számadómat várom.
Amoda jön, amint látom,
egy fecskefarkú számárháton.*

*– Van-e húsd sülvé, főve?
Ha van, eridj, hozz belőle!
Nincsen húsom sülvé, főve,
csak egy kis bor a kecsgeőbe.*

*– Eridj, fogd meg azt a babost,
amott azt a nagyharangost.
Kutyák isszák meg a vérét,
zsidó veszi át a bőrét.*

*Kutyák isszák meg a vérét,
juhász adja meg az ézét.*

*Szóllósgyula, 1971.
Énekelte : Nagy Mihály, sz.: 1911.
Gyűjtötte: Vári Fábrián László*

TARTALOM

BAKOS KISS KÁROLY: Emlékezet, Egy (versek)	2
ORTUTAY PÉTER: Ifjúságom legszebb madara (esszé)	4
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Búcsú Barzsó Tibortól (nekrológ)	8
BARTHA GUSZTÁV: Álomfejtő 2 (novella)	12
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Az angyal és a hold (vers)	15
CSEH SÁNDOR: Akácfák alatt (regényrészlet)	17
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY: Száraz ágon (novella).....	28
LŐRINCZ P. GABRIELLA: térden, Itt minden (versek)	32
TAR BÉLA: az éj, Alsókubini hajnal, az est (versek)	34
VASI SZABÓ JÁNOS: Lettres à l'obscurité (levélnovella)	37
HÁJAS CSILLA: Egy hétköznapi ház, Néhány lépésre a tökéletességtől, Lucifer utódai (elbeszélések)	44
CZÉBELY LAJOS: Vágyak eltörlése (naplójegyzet).....	52
DUPKA GYÖRGY: „Hová tűnt a sok virág...?” Időutazás az Urálba, a magyar és német rabok nyomában, 2. rész (történelmi szociográfia)	67
BIHARI CSABA: Az utolsó „összmagyar” népszámlálás (tanulmány)	93
CSORDÁS LÁSZLÓ: „Mint az a nő...” (A szerelem jelenléte Bakos Kiss Károly <i>Legyen vers</i> c. kötetében) (esettanulmány)	101
RÉVÉSZ MÓNIKA: A hadifogság személyes története (recenzió)	105
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, Új könyvek.....	110

BAKOS KISS KÁROLY

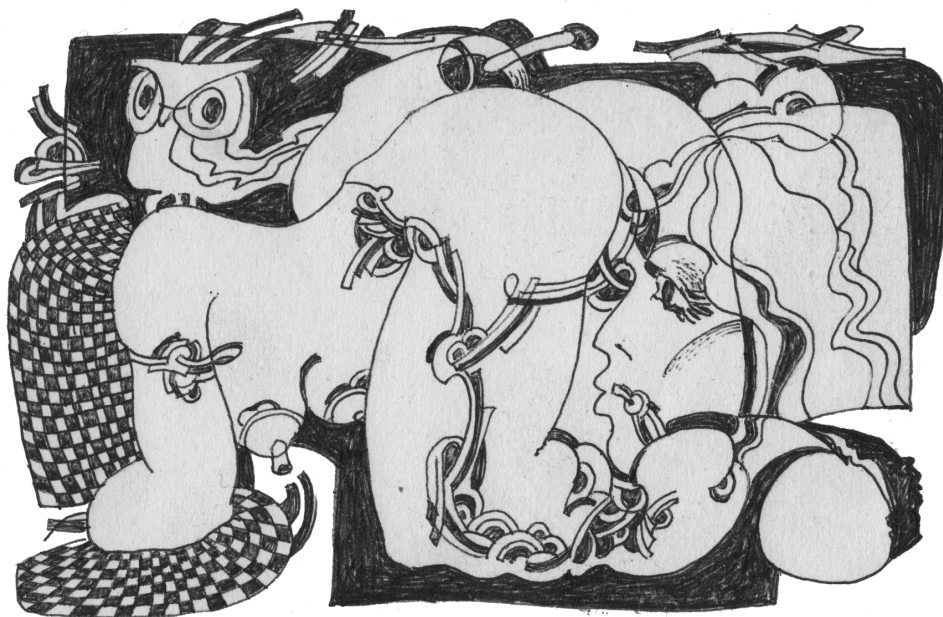
EMLÉKEZET

*A múltunk lombja
Szénné préselődik
Eldőlt erdők
Súlya a hátamon
A karbonkor
A bordába ékelődik
A megtömörült
Fosszilis fájdalom
Itt kárpátkemény
Kőzetek
Közé szorult
A víz alatti szerkezet
Mert ránk nehezült a
Nehézkedés
Hideg időrétegek
Alatt lettünk
Gyúlékony préselet
Nem mi kértük
Aki van senki se
De ránk esett a
dolgok neheze
A mindig milyen
Világot tartani
Mert ott van anyag
És anyagtan
És az anyag súlya
Az anyagban
És a lélek is tömeg
Sűrűsödés
Ki érti meg*

EGY

*Az Egyet hiszem
Hogy ne fogjon a kétség
Mert a három
Nekem rímtelen
Már megtapasztaltam
Aszimmetriámat
Tudom hogy az Egy
A súlyegyen
S bár sejteni vélem
Hármamat
Az Igaz a Szép a Jó
Tudni vélem
Matematikámat
Ismerni vélem
Prímszám léteimet
Hiszem*

Egyel minden osztható

ORTUTAY PÉTER

IFJÚSÁGOM LEGSZEBB MADARA

*Szép szabadság!
Óh sehol sincs
e világon oly becses kincs,
mely tenálad nagyobb volna,
vagy tégedet kipótolna.*
(Csokonai)

Sokan ismerik Tennessee Williams amerikai drámaíró *Az ifjúság szép madara* című megrázó darabját. Két okból kifolyólag is ismerhetik. Először is azért, mert már játszották Pesten valamikor, nagy sikerrel, másodsor pedig legalább azért, mert Örkény István fordította. S olyan jól, hogy akár mondhatnánk azt is, hogy Örkény párbeszédei ebben a darabban jobbak, mint az eredeti. Hogy miről is szól a darab? Hát csak arról, hogy bármilyen keserű is az élet, de amíg az ember fiatal, az élet mindig szép. S főként azért szép, mert fiatalon még van ereje elvetni, megtagadni azt, ami szabadságát ellopja, gúzsba köti, életét megkeseríti. És ha megöregszik, vágyik oda, fiatalabb éveibe, vissza, mert úgy érzi, *valamit* ott felejtett, elmulasztott, nem kapott meg, vagy nem hozott magával, s így élete és harca nem válhatott teljessé. S ez a *valami* ifjúságának szép, talán a legszebb, madara volt és marad.

Nos, nekem 1956 októbere, novembere, a magyar forradalom két hete volt ifjúságom legszebb madara. Pedig csak áttételesen lehettem részese. Csak lélekben vehettem részt benne, mert hát akkoriban nem Magyarországon éltem, hanem „a gonosz birodalmában” (R. R. amerikai elnök kifejezése), mely gyönyörű és a világon páratlan forradalmunkat is vérbe fojtotta. A Szovjetunióban, a *mátuska* Ukrajnához csatolt felszabadított (értsd: annektált) Kárpátalján, annak is megyeközpontjában, Ungváron születtem és éltem. Szóval, egy olyan országban, mely nem volt más, mint egy hatalmas, villanyárammal is ellátott, sok, sok tízezer kilométereken át húzódó, szögesdróttal körülvett börtön, melyből szabadulni, vagy akárcsak rövid időre kikerülni szinte lehetetlennek tűnt: életem első külföldi útja húsz valahány évesen, valamikor a hatvanas években a csehszlovák szobranci látogatás volt, mely város futball-csapatával – alig 20 km-re Ungvártól – meccset játszottunk. És ott, Ungváron, következőképpen a

nagy SZU-ban voltam megvetett „*mágyár*”, gyári munkás, hős szovjet katoná, szénbányász, nyamvadt kis értelmiségi, *intyelligentyik*, meg miegymás, amit nem igazán szokott visszakívánni senki. De voltak barátok, szerelmek, sport, rock 'n' roll, egyetemista évek, és '56. Ami mind szép volt, nagyon szép, és persze felejthetetlen. Az ifjúság mind megannyi szép madara.

Hogy mit jelentett '56 akkoriban egy ungvári magyar kamasznak (14 éves voltam akkor), vagy az ottani magyaroknak általában, azt megpróbálom két apró, ezen eseménytől elvonatkoztatott történettel illusztrálni, melyet akár viccesnek is mondhatnánk, ha nem húzódna ott mögötte a szovjet valóság. És melynek lényegét, az anyagi és a szellemi alapját e két „tréfás” történet talán jobban mutatja, mint azok a borzalmak (kollektivizálás, iparosítás, nyomor, Gulág, üldözések, kivégzések stb.), melyekről szintén volt szerencsénk már egy s más hallani.

Első történet. Amikor hozzánk, pontosabban a szüleimhez jött látogatóba magyarországi rokon, ismerős, kolléga vagy turista, úgy ők, mármint a hozzánk látogatók, jó magyar szokás szerint elkezdtek panaszkodni, hogy nekik milyen nehéz odaát, mert nincs pénz, nem mehetnek minden éven külföldre, minden drága, és még egy Trabantot sem tudnak venni, értsük meg, micsoda borzalom. Édesapám hallgatta, nem szólt semmit, csak a végén, amikor a látogató panaszáradata megszűnt. Akkor meg azt mondta: „Fiam (lányom), tégy meg nekem egy szívességet. Szívesen megkínálnálak ezzel, azzal, de a frizsider üres. S az utóbbi időben már nehezemre esik mászkálni. Ezért adok neked tíz rubeltet (sic!), nagy pénz, és menj el helyettem ide a sarki *mágázinba* (boltba). És hozzál légy szíves két *bulocskát* (zsömléféleség), egy *pácska* (20 deka csomagolt) vaját, két kis *bánka* (üveg) tejfölt, valami felvágottat, ha csak *odesszkája* van, az is jó lesz, és ha szereted a sört, hát hozzál magadnak két üveg *Zsigulivszkáját* vagy bármilyet. Oké?”

Persze, szívesen, Elemér bácsi, volt a válasz.

A látogató ment, és úgy tíz perc múlva vissza is jött, kényelmetlenül feszengve, üres kézzel. „Elemér bácsi, mondta szinte sírva, nem vettem semmit. Semmi sincs a boltban. Üresek a polcok. Hogy lehet?”

Hát csak így! Válaszolta apám. De mi azért nem panaszkodunk. Mert minek?

Második történet. Vagy úgy tíz, tizenkét évig dolgoztam a magyar nyelvű ungvári *Kárpáti Igaz Szónál* mint fordító, újságíró. Balla László volt a főszerkesztő (áldassék a neve?!). Egyszer csak hívat Vladimir Miska bácsi főszerkesztő-helyettes, a párttitkár. Nagyúr volt egy párttitkár akkoriban, nagyon nagy, hisz tudják. No, gondolom, mi rossz fát tettem már megint a tűzre. Szoktam. Mármint rossz fát a tűzre tenni. Szóval, hívat Miska bácsi. Leültet és

azt mondja. „Te, ez a legutóbbi cikked arról a szocialista munkaversenyről a bútorgyárban. Egész jó, de tudod, hiányzik belőle valami, mint nálad mindig. Jól írsz, meg miegymás, szó se róla, de nem tudsz igazán hazudni. Azt őszintén, lelkesen kell, nem úgy, mint te, félvállról. Így sose lesz belőled igazán jó szovjet újságíró. Megmaradsz fordítónak.”

Ó, Miska bácsi. Egyik színfoltja, „szép madara” életemnek! Egy ungvári Hofi. Csak vicceit nem viccnek szánta.

E két kis történettel csak azt akartam illusztrálni, ha esetleg félreérthető voltam, hogy mi is jellemezte a nagy Szovjetuniót (a szocializmust, a kommunizmust: a lényegét) leginkább. Nem más, mint: az anyagi nyomor és a szellemi, ideológiai megátalkodottság, mely szerint tűzzel, vassal bizonyítandó, mert bizonyított, hogy ez a rendszer a legtökéletesebb a világon. Ha most nem, akkor majd lesz. Akkor is, ha nagyot kell hazudni, vagy mindig kell hazudni érte. Mert ott nincs, vagy nem lesz üres bolt, és az agy mosott ember, a homo szovjetikus mind egy szálig egyet akar: a fényes jövőt. Higgyétek el, mert ezt mi, becsületes kommunisták hazudjuk nektek. Őszintén, lelkesen. Aki mást mond, az ellenség, s azt börtönbe, diliházba kell csukni, a Gulágra kell küldeni, ki kell toloncolni.

És egy ilyen világnak a tőszomszédságában kitört egy '56. Hihetetlen, hogy merészel valaki fegyvert fogni egy birodalom ellen, melytől retteg a fél világ, és Amerika is! Egy mamutbirodalom ellen!

Elnyomás, megfélemlítés, a hazugságok sorozata ide vagy oda, megtörtént. Egy maroknyi nép fegyvert fogott a hazugság, a gonosz birodalma ellen. Vajon már akkor is tudta, hogy ha „a szörnyetegek nem is halnak meg fiatalon” (idézet T. W.-tól), de előbb-utóbb mégis csak meghalnak. Lesz valamikor még „*konyec, tovarisi*”. De valakinek döfnie kell ebbe a szörnyetegbe először. Anélkül bizony nem hal meg. Igen ám, csak senki se merte elsőnek megtenni a döfést. Sem a nagy Anglia, sem a még nagyobb Amerika. Csak a kis magyar Dávid. Fültövön is találta Góliátját úgy, hogy megroggyant a térde. Aztán rövid ötven évvel ezután ki is múlt ez a hatalmas Góliát. Ötven év! Semmi az a történelemben, kérem szépen.

Lakásunk, nem is tudom, hányadik szoba-konyhás albérletünk ott Ungváron, ahol öten laktunk gyerekek, plusz a szülők, a Csap felé vezető kockaköves Minajszkaja (Minaj) utca 7. sz. alatt volt található. Ablakunktól egy-két méterre három napig dübörögtek az orosz tankok Magyarország felé, rögtön 1956. október 23. után (nem november 4-én). Aludni sem lehetett. Nem tudtunk.

Számomra úgy kezdődött, hogy kora reggel, amikor megszólalt a Kossuth rádió, hallom, hogy Magyarországon ellenforradalom van. És a háttérből hallani lehetett a puskaropogást. Az „ellenforradalmárok” már a rádiót ostromolták.

És körülöttünk lebegni, terjedni, vibrálni kezdett valami mámorító, részegítő illat, mint a szerelemé. Fogni, tapintani lehetett. Szöges drótkerítés ide vagy oda, megcsapta az embert a szabadság levegőjének illata. És egyszerre jó lett bűdös *mágyárnak* lenni megint ennek tudatában még a Szovjetunióban is.

És megindultak a tankok megszámlálhatatlanul. Nemcsak a Minaj utca, hanem a vasúti szerelvények is vitték a lánctalpasokat a szabadság szép madarát eltaposni.

Iskolánk, a híres nevezetes tízes számú iskola ott állt az Ung folyó bal partján, ahol északról nyugatnak kanyarodik, egy kőhajításnyira a fából épült vasúti hídtól. (Ma már nem vasúti, és kőből van). És az ablakokból láttuk, hogy mennek és mennek a hídon lassítva a szerelvények. Rajtuk ponyvával letakart tankok és ágyuk, melyeknek csak a csöve látszott. S egy űr mindegyik mellett Kalasnyikov karabéllyal, szuronyosan. Mi kicsik és nagyok, oda rohantunk az ablakokhoz, öklünket ráztuk, kiabáltunk, piros rongyot égettünk, cserepet dobáltunk. Míg egyszer csak oda nem lépett, á, dehogy lépett, rohant szegény Lessó Gyuri bácsi, Jurij Jurijevice, az iskola rettegett és félelmetes igazgatója, de most valahogy halálsápadt arccal, félelemtől remegő ajkakkal, és könnyöggött, sírt, könnyek potyogtak a szeméből: „Fiúk, fiúk, ugye nem akarjátok, hogy elvigyenek?” Elég volt egyszer mondania. Tudtuk, mit jelent az, hogy elvigyenek. Majdnem mindegyikünknek elvitték nagyapját, apját, valamelyik rokonát egyszer. Ezt nem akartuk. Szerettük Lessó Gyuri bácsit, nemcsak féltünk tőle, mert mindig igazságos volt, és ő is szeretett bennünket.

Aztán... nincs tovább. Nekünk ott Ungváron a magyar tizenéves iskolás gyerekeknek, fiúknak, lányoknak, mindössze ennyi volt az egész ellenállás. Tudtuk, hogy a magyar szabadságharc elveszett. Már a legelején tudtuk. Nemcsak Nagy Imre kétségbeesett „segítetek, segítetek, segítetek”-jei után. Nem lehettek illúzióink. Hisz ott éltünk azok között, akik ezt a forradalmat eltiporták, vérbe fojtották, és tudtuk, hogy milyen erősek és gonoszak. Nagyon erősek és nagyon, de nagyon gonoszak voltak. S tehetetlenségünk csak a szikrázó dacot és gyűlöletünket növelte, s fokozta mindaz ellen, amit a kommunizmus kénköves bűzös levegője vett körül. És mindazok ellen, akik ezt a rendszert hirdették, képviselték. És netalántán ma is emlegetik, mint egy boldogabb korszakot Magyarország történetében, illetve hallgatnak borzalmairól, vagy netalántán eltusolni igyekeznek azokat.

'56 levegőjét, a szabadság illatát, mint az első szerelemét, időnként, sajnos csak időnként, ma is érzem. Ő volt ifjúságom legszebb madara.

BÚCSÚ BARZSÓ TIBORTÓL

A *nincs* szomorúságát nem lehet leplezni.

Nem szokhatunk hozzá veszteségeink sokaságához, azok fájdalmát alig átlátható időtávlatból is nehezen viseljük.

Hát még akkor, ha a végzet nagymadara jelen időnkben csap le, és karmai közt újabb áldozatával felemelkedve, diadalmasan kering megbolydult tudatunk egén!

Mit tehetünk?

Megelevenednek az emlékek.

A találkozások, a mosoly, a szeretetteljes kézfogás melege, a csendes állhatatossággal sugárzó emberi tisztesség. Mindaz, amit manapság, a negatív energiák önkéntes rabszolgájává aljasult főemlős hamis fénykorában oly ritkán érzékelhetünk, s ami megkérdőjelezhetetlenül természetes módon Barzsó Tibor önvalóját jelentette.

1931. december 8-án született Szolyván. A Munkácsi Árpád Fejedelem Gimnáziumban érettségizett, az Ungvári Tanárképző Főiskolán szerzett diplomát. Magyar nyelv és irodalom szakos, rövid tanári pályáját a Beregsomi Általános Iskolában kezdte, itt is fejezte be: a *Kárpátontúli Ifjúság* című laphoz került. Itt kezdődött izgalmas eseményekben gazdag újságírói, szerkesztői és fordítói munkássága.

Később, a Kárpáti Kiadó magyar szerkesztőségének vezetőjeként négy éven át gondozta a magyar nyelvű kiadványokat. Bár saját bevallása szerint a szerkesztői ismeretek elsajátításában sokat köszönhetett Balla Lászlónak, a kiadói évek alatt életre szóló, szoros barátságot kötött az irodalomban és a közéletben egyaránt Balla ellenképét megtestesítő szellemi nagyságunkkal, Kovács Vilmossal.

Ő szerkesztette a költő *Lázás a Föld* című verskötetét (1962), valamint viharos előzményeket és következményeket okozó, 1965-ben *Holnap is élünk* címmel megjelent könyvét, a kárpátaljai magyarság sokáig egyetlen, ma is nagy hatású regényét. A javarészt saját visszaemlékezéseiből, de más forrásokból is szerzett ismeretekre hivatkozva megállapíthatjuk: a kisebb-nagyobb helyi hatalmasságok cselekvő ellenérzületét kiváltó mű Barzsó Tibor közreműködése nélkül nem jelenhetett volna meg. Ő azonnal felismerte a regény fontosságát, és a szerző bajtársává szegődve állhatatosan, a „menteni, ami menthető” szándékának megvalósítása érdekében alkudozástól sem visszari-

adva küzdött annak megjelenéséért. Szerző és szerkesztő számára nem volt, nem lehetett teljes ez a győzelem, hiszen beárnyékolták a kényszerű engedmények, de az enyhülésnek nevezett időszakban is érvényesülő korabeli ideológiai nyomást figyelembe véve bizony nagy sikernek tekinthető. És az idő nekik dolgozott. A kiadás körüli tortúra során átélt megaláztatásokért korai halála miatt Kovács Vilmost már nem, Barzsó Tibort azonban kárpótolta a sors: 2007-ben az ungvári Intermix Kiadónál ugyancsak az ő szerkesztésében, az ő jegyzeteivel és utószavával, a szerző elbeszéléseivel együtt kritikai kiadásként megjelent a regény eredeti változata.

Fő munkája mellett tolmácsként is dolgozott. E minőségében az 1956-os forradalom után többedmagával szovjet mundérba öltöztették és Magyarországra vitték, ahol a forradalmat eltipró szovjet csapatok parancsnoksága és a megszállt anyaország hatóságai között kellett közvetítenie.

1968-ban meghívták a Moszkvai Rádió magyar szerkesztőségébe. Több mint harminc évet töltött az orosz fővárosban, ahol mindvégig a magyar kulturális élet szervezésével foglalkozott, beleértve a Progressz és a Raduga Kiadó szerkesztőségét is. Szinkrontolmácsként jelen volt sok kimagasló jelentőségű országos rendezvényen. Olyan vezető magyar politikusokat ismert meg test- és lélekközelséggel, mint Antall József, Für Lajos, Göncz Árpád, Medgyessy Péter, Pozsgay Imre. Ahogy ő maga fogalmazott: „Moszkvában sokkal többet kaptam a magyar kultúrából, mint Ungváron”.

2001-ben mégis visszatért Ungvárra, itt folytatta irodalomszervezői és kiadói munkásságát. Az újságírástól sem tudott elszakadni. A *Kárpáti Igaz Szóban* visszaemlékezéseket, újabb dokumentumokat adott közre az általa megismert közéleti és irodalmi személyiségekről, példát mutatva szakmai igényességéből, a minden apró részletre kiterjedő alaposságból. Nem itt a helye és ideje a megállapításnak, mennyire követték példáját a lap munkatársai; rég elhangzott, megfontolt szavaiból mindenesetre kisejlett a lehangoló valóság: igényessége inkább irritált másokat – ahogy a felelősség tudatában tökéletességre törekvő ember igyekezete a mindenkori fércmunkásokat.

A teljes visszavonulást választva háborítatlanul élhette volna nyugdíjas éveit, de a benne ereje teljében feszülő tettvágy irtózott a tétlenségtől. Bekapcsolódott a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének munkájába: tanulmányokat írt, előadásokat tartott irodalmi életünk közelmúltjáról, lap- és könyvbemutatókon vett részt, az Intermix Kiadó *Kárpátaljai Magyar Könyvek* sorozatának több kötetét ő szerkesztette. 2008-ban az értelmiségi közösség tiszteletbeli elnökévé választották.

Egy alkalommal, nem sokkal az *Együtt* folyóirat 2002. évi újraalapítása után a Kárpáti Kiadónak otthont adó egykori vármegyeháza falán Kovács Vilmos tiszteletére elhelyezett emléktábla koszorúzási ünnepségének híre szólított Ungvárra. A kitűzött időpontnál korábban érkeztem meg, és az épület udvari bejárata előtt, az utca fölé magasodó placcon ácsorogtam. Nem egyedül: magas termetű, türelmesen várakozó férfi társaságában. Sokáig nem szóltunk egymáshoz, végül fojtott hangú kifakadásomra – jöhetnének már! – az ismeretlen kérdéssel reagált: „Szintén a megemlékezésre?” Ekkor figyeltem meg alaposabban, és mocorogni kezdett bennem a gyanú: csak nem Kovács Vilmos egykori jó barátja előtt állok? (Akkor már tudtam, hogy végleg hazajött Moszkvából.) Némi habozás után bemutatkoztam, mire ő szerény mosollyal mondta: „Barzsó Tibor vagyok”. Mindkettőnk felvillanyozott a találkozás öröme, hiszen addig csak „hírből” ismertük egymást. Jól elbeszélgettünk, mesterkéletlen közvetlensége elbűvölt.

Folyóiratunk újraalapítástól számított első évfolyamának negyedik számát már ő olvasószerkesztette. Attól kezdve rendszeresen, negyedévente többször találkoztunk. Mindig a lakásán, ahol a legcsekélyebb zavaró körülmény nélkül dolgozhattunk, átbeszélve a soron következő lapszám anyagának korrektúráit. Ezekhez a megbeszélésekhez makacsul ragaszkodott, mert felelősséget érzett a lap színvonaláért. Mivel a beérkező anyagok többségét akkoriban saját kezűleg szedtem gépbe, „menet közben” javítva a fogalmazási és helyesírási hibákat – kezdetben azt hittem, neki már kevés dolga lesz a kéziratokkal. Csakhogy mindig volt oka belepirosozni a kéziratokba, részletekbe menően, meggyőző okfejtéssel indokolva javításait. Néhány, a *Szerkesztői oldal* című rovatba szánt rövid jegyzetem leadásakor kaján kárörömmel gondoltam: nem létezik, hogy ezekbe is „belekössön”. Újra és újra tévedtem: rendre észrevette azokat a hibákat, amelyek fölött írás közben átsiklottam. Ugyanezt tette *Messze még az alkonyat* című trilógiám mindhárom részének szerkesztésekor. Elégedetten, sőt örömmel szólt a jól sikerült szövegrészekről, de szigorú érveléssel kivesézte, újraírásra ajánlotta a kevésbé sikerült fogalmazásokat. Emiatt soha eszembe nem jutott megneheztelni rá: zokszó nélkül elismertem, csodáltam irigylésre méltó szakmai felkészültséggel párosuló szerkesztői rátermettségét.

Az orosz és ukrán nyelv tökéletes ismeretében műfordítóként is remek munkát végzett. Jó példa erre a *Róka koma* címmel 2007-ben megjelent, általa fordított ukrán népmeséket tartalmazó kötet.

Többrétű, az irodalomhoz kötődő tevékenysége nem akadályozta abban, hogy – távolról, sajtóhírekből értesülve – odafigyeljen közéletünk eseményeire. Volt véleménye a történésekről, ám egészséges önbecsülése megóvta attól, hogy részt

vegyen az anyaországi mintára kishazánkban kialakult politikai szekértáborok kisszerű csatározásaiban. Középen állt, senkit nem bántott, őt azonban – egykori párttagságát gúnyosan felróva – dőre módon megsebezte az egyik tábor nemtelen ambíciókkal fűtött fanatikusa, aki bármilyen mércével mérve silány bozót volt az ő szellemi-erkölcsi szálfája alatt. Amikor átadtam az *Együtt* szerkesztését, Barzsó Tibor szintén fontolgatta a leköszönés szándékát, de – talán biztatásom hatására – még maradt. Egy év múlva, távozása után is odafigyelt a folyóirat sorsára, igényelte a megjelenő lapszámokat, kritikusan olvasta, értékelte azokat.

Most, forró esztendőnk augusztusának huszonharmadik hajnalán örökre megvált tőlünk. Kórházi ágyról, álmában lépett át a léten túli dimenzióba.

Hihetjük-e, hogy nem zúgolódva, nagy hiányát megvetően közénk dobva, hanem gyarlóságainkat megbocsátva hagyott itt bennünket?

Csak bízhatunk abban, hogy az eltávozottak körében üldögélve, fejével biccentve megnyugtató választ ad.

Be kell érniük ennyivel. Akkor is, ha a megcsonkítva velünk maradó *van* vigasza kevés a *nincs* szomorúságának feloldásához.

Barzsó Tibornak nem teljes nyolcvanegy esztendő adatott az élet csodájából. Ne mérlegeljük, sok ez vagy kevés, hiszen nem tőlünk kapta. Mi kaptuk őt, hogy emlékeztessen rá, mit jelent minden körülmények közt embernek lenni és maradni. Egyszervolt önvalójának csillogó értékeit megőrzi a jóra való emberek emlékezete. Béke poraira.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY
2012. augusztus 28.

BARTHA GUSZTÁV

ÁLOMFEJTŐ 2

A nagy udvaron az útszéli akácfákat nyesték, a kis udvaron szőnyeget poroltak. Lecsupaszodó fatörzsek, szálló por, fanyar bűz. A motorfűrész fel-felsivített a fának támasztott alumíniumlétra tetején egyensúlyozó munkás kezében; a fiatalasszony kezében szaporán járt a poroló. A bűz is muszájból terjengett. Mert ha hébe-hóba a város nagy udvarát az utcaseprők ki is takarították, attól még a lakótömb kis udvara szemétturi maradt. Gálánsan: kuka-shopp.

Ákos térdére rakta a tálcát, cukrot tett a kávéjába, s hosszan keverte-kavarta a forró italt. Az erkélykorláton virágcserepek sorakoztak. Ha az álmoskönyv szerint a virágzó virág: csalás, akkor a Piroska iroska az ámítás. Piroska háromszor ment férjhez, nem ismerte az apját. Évfolyamtársak voltunk – magyarázta az öreglány –, meghitt barátnők. Istenkém, szeretete... a pénzt, és a válóperek szépen tejetek. Fülében karika, aranyból van a lyuka... Az öreglány újfent becsoszogott az erkélyről a konyhába. A kígyók évente egyszer vedlik le bőrüket – a jó szomszédok, mit gondolsz, hányszor? Ákos a kiszüremelő edénycsörgésre figyelt. Ó, annyira nem nébáncsvirágok! Ha nem divatoznának, ráznák a rongyot folyvást, attól még nem halnának éhen a hajléktalanok.

A rosszindulatú pletyózás, öncsonkítás. Az öreglány, Ákos minden egyes látogatásakor kisebbé és kisebbé zsugorodott, már-már elveszni látszott bokáig érő, kámzsaszerű, csipkerózsás mintájú otthonkájában. A ruhadarab rég a mosógépben hagyta élénk színét. Ó, az emlékek is kifakulnak! Szeretett halottaink vagy feketék, vagy fehérek; Piroska csak a nevében piroska, amúgy fehérke. Szűz hó. Tutira fehérebb, mint a perzsamintás piros szőnyeget püfölő fiatalasszony arca, ott lent. Amúgy a rémálmai tették idejekorán a sírba.

Mit bámulsz? A fiatalasszony sápadt arcát – felehetett volna Ákos, de az öreglány megelőzte, már letelepedett hokedlijére, s valami fontosat készült mondani. Öregasszony szegényasszony-t, vagy azt, hogy maholnap meghalok, és akkor... Egy hete a bútorokkal zsúfolt, poros-koszos nagyszoba foteljeiben, azelőtt a fanyar illattól terhes, vastag függönnyel elsötétített kisszoba megvetetlen ágyán ücsörögtek, és nem a sorsuk negatívjának előhívásával, felnagyításával voltak elfoglalva. Mert... mert fontosabb dol-

guk akadt. Szeptemberre, az egyetem tanévkezdésére nagyon nem ártana a lakást kifesteni, a parkettát újralakkozni; az ócska bútort lecserélni, a fürdőszobát átcsempézni...

A sárgamellényes munkások nagy óvatosan traktorutánfutóra dobálták a lenyesett, tüskés ágakat. Nagyapád mínusz-testvér. A mínusz-szerelmek, a mínusz-barátnők – köztünk maradjon –, pluszban gátlástalan harácsolók. De nem ez a lényeg. Otthagytam a falut, továbbtanultam; nagyapádék meg utánam küldték a kelengyét, ganés szekéren. A virágcserepek, meglehet, összekoccantak a korláton, ugyanúgy, mint az üres kávéspoharak a tálcán. Ákos talán azt találta volna mondani, hogy a múltat nem lehet kitatarozni, vagy valami hasonlót, ha az öreglány reszketeg, ráncos keze nem oly finoman, s nem annyira féltőn gyomlálgatja a megeredt fűszálakat a virágcserepekből. A por leülepszik, a nyesett fa lombot hajt, a búz elszáll blablája meg kinek se hiányzott. A kis udvaron a szőnyegporoló fiatalasszony levette babos fejkendőjét, s éveket vénült; a nagy udvaron a munkások fennhangon káromkodtak az akácfa gallyal telepakolt utánfutó mellett.

Szoktál álmodni? Szélfúttá tengert, három kívánságot, seprűnyéllel táncoló kanördögöt? Ákos elmosolyodott. Ó, a halálvágy csak lázsugallat! Szereted a verseket? Akkor mit szeretsz? Csüngeni a lánycsöcsön, azt szeretnél, mi? Hogy az a... Városon az ember könnyen elveszíti a fonalat. Száz évig élni nem lehet rossz dolog. Túl sokan törekszenek rá. Piroska mondogatta, szegény, ha látta, hogy rám jön az unalmas: Irma, poros a szemüveged! Tényleg poros.

A motorfűrészt épp nem visított, a porolófa is pihent. Csöndbemenekülés: érthetlenség, tehetetlenség, elhidegülés. A tömbházak erkélyein tavasszal huzat van.

Fázol? Kell neked nyakkócon járni! Ákos menni készült, a térdén lévő tárcát, poharastól, lerakta az erkély betonjára. Igazat mondott az öreg: jobb nem kezdeni a habókos vénlánnyal; ráköltetni egy zsák pénzt, beleölni a rengeteg munkát a lerobbant lakásba. A diákszálló olcsóbb, az albérlet sem drága. Az öreglány Ákoson felejtette a tekintetét. Ugyanolyan brügő paraszt vagy, mint a nagyapád! Egyet mondtok, mást gondoltok: nincs bennetek szeretet.

Ákos visszahuppant a hokedlire. Piroska a helyedben madár lenne, s azt mondaná: huss!– nyugtázta az öreglány. Tudod mit, higgyed nyugodtan, hogy hülye vagyok!

Odalent a nagy udvaron a traktor visszatért az üres utánfutóval, a kis udvaron az összehajtogatott szőnyeg, tetejében a babos kendővel, a vasállvány melletti lócán hevert. A utca, a placc, az udvar elnevezése olyan za-

matos, otthon-ízű. Igazából sohasem volt otthonom, vallotta meg az öreglány, egy életen át, lakni jártam haza, letudni az aznapot. De meghalni szépen szeretnék. Gálánsan, álmomban.

Ákos bort hozott, jófajta hazait, az üveg az előszobában hagyott táskájában lapult. Mi lenne, ha egy kicsikét berúgnánk? Az öreglány elülte az erkélyajtót, nem mozdult. Ma éjszaka szépet akarok álmodni – mondta –, és jobbával egy vékonyka, aprócska fűszál után nyúlt. Szeretek arról álmodni, hogy szeretnek, de az sem utolsó, ha én szeretek; hegyet, völgyet, délibábos pusztát... Az embereket nehéz, de nem lehetetlen.

A fiatalasszony tanácstalanul álldogált a szőnyege mellett; a munkások vizsgálgatták, kézből kézbe adták a bestrapált motorfűrész. Ahogy a szőnyeg nem sétál fel harmadik emeletre, úgy nyezetlen maradt fák ágai sem fognak maguktól lehullani. A nemszeretem dolgokat nem szokás befejezni. De az életet muszáj, Ákos öcsém! Ne aggódj, rád száll a vagyon: ki másra szállna? Addig is... Szeress egy kicsit, hagyd meg nekem a félelmeimet! Van lakásmaffia, vannak betörők, és egyéb szélhámosok, mindezt nagyon jól tudom. Vaspántot, lakatot rakatok a bejárati ajtóra, kikapcsolom a csengőt, le nem veszem az ujjamat a mobiltelefon hívógombjáról...

Ákos a zsebeiben kotorászott. A magány kifordított nyugalom, vagy valami hasonló. Az öreglány nem adott igazat Ákosnak. Piroskánál gondatlanabban kevesen éltek a városban... S én hitetlen, nem adtam hitelt a rémálmainak! Harmadik hete alig alszom, és ha alszom is, abban sincs köszönet. Rémálmok gyötörnek, érted!? Ma éjszaka egy szemet nem aludtam. Hajnaltájt kellett rádöbbenem, hogy a nyugalmas életet nem nekem találták ki. A naponkénti idegfrászt, az aggodalmat, azt igen, hogy éjszánként szépet tudjak álmodni.

A sápadt fiatalasszony magára hagyta a szőnyeget, a munkások is eltűntek valahová. Nem utca, ahol nincs négy-öt korcsma. Faluhelyen se – fűzte hozzá Ákos. Szombatonként azért el-eljövök látogatóba. Jó – bólintott az öreglány –, legfeljebb akkor éjszaka nem alszom.

AZ ANGYAL ÉS A HOLD

*Oly bizonytalanul kel a hold.
Szinte feloldódik a szürkületben.
Épp átgyűrődik a lombokon,
az ügyelő angyal máris rebben,
holott a hírt már nem ő hozza.
Kedvemet mégis aranyozza,
mert szép, ahogy szép a szenvedés.
Jaj, dehogy szép! Sokkal inkább
fájó, mint indulatból mereven álló
kés a móresre tanított testben,
ha gyökeret vert az elevenben.*

*Az idegen éjre tapadó fülnek
fáj így a vadlúdajgatás.*

*

*Én érzékelem, senki más,
hogy az idő merre tart éppen,
és aki sorsát rábízza, annak
mit tartogat a bal fülében.*

*

*Oly bizonytalanul jár a hold.
Meg-megdöccen a dombokon,
méláz egy sort, kerülgeti
az elbitangolt felhőcsordát,
s a hátára átkozott tergenyében
az ébredező friss égtájjra
régvolt szerelmeket hord át.*

*

*Pont ilyen balek az én fejem.
Hajnalig verődik bő csatákban,
majd bukfencet vetvén, kosfej-alakban
a párnát s a falat döngöli.*

*A központ azonnal észleli,
s bár ily zavart még nem tapasztalt,
küldi a rotorszárnnyú angyalt,
míg az éj leple fekete.
De válságkezelő nincs vele, és nincs
az angyalnak szablyája, íja,
a sztratoszférát csak telesírja,
hogyan Istenem, mi lesz vele?*

*S mi lenne? Szegény bús bolondja
a világhálóba gabalyodva
lesipuskás bloggerek által
blokkoltan, ficamodott szárnnyal
nyeli a kommentek tucatjait.
S mert mit sem sejt a pusztulásból,
csak néz, mint béka a kocsonyából,
feladva állásait.*

*

*Itt a vég, ó itt a vég,
nincs hát mentségem, elbukom.
Innen-onnan már üzenik:
nyiszálják nyakam a fészkbukon.*

*

*Tojásalakú ma a hold.
Vagy csak rossz szemem látja annak?
Van, aki véli vadvérű kannak,
kit bárányfelhőkért tör a frász.
Pusztaság.
Nincs annak semmi sorja:
a szerelmet rég nem gyakorolja,
csak emlékeit dajkálgatja,
locsolgatja a vén gigász.*

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT (5)

A vasárnapot a vallási erkölcs határozta meg. Aki megtehetette, még a jószágot sem vitte legeltetni, inkább az előtte való napon kaszált neki jászolbavalót. A fárasztó hat nap után mindenki igyekezett kipihenni magát, a délután első felében embert nem lehetett látni a badalói utcán. Televíziója még senkinek sem volt, rádió is alig-alig szólt valakinél, klubhelyiség híján sem mozi, sem táncmulatság nem létezett. Délután úgy öt óra tájt először a hajadonok kezdtek el róni a szokásos sétájukat, karon fogva egymást, ötösével, hatosával, az Alvégről a Felvégre, majd vissza. A legények némi kocsmai bemelegítés után hasonlóképpen tették ezt, ügyelve arra, hogy mindig szembe találkozzanak a lányokkal. A két sorolja akácfái alatt megteltek a lócák asszonyokkal, akik a leendő menyeket, vagy a vőnek valót mustrálgatták. Az idősödő emberek kártyában lelték örömüket, s ezzel nagyjából ki is merültek a vasárnap délután szórakozási lehetőségei.

Laci számára rettenetesen unalmas órák voltak ezek. Leballagott a kertbe, s ezt egyedül tette a legszívesebben. Nagyon tetszett neki a rigófütty. Megevett egy éretlen körtét és egy zöld almát, ettől kedve támadt válaszolni a rigónak. A rigó eleinte még visszaszólt, de később megelégedte, hogy művészi előadását egy botfülű gyerek megzavarja, s tovaszállt. A kertből Laci a töltés felé vette az irányt, hátha rátalál valakire, aki nem különbözteti meg a vasárnapot a hétfőtől. A Nagy Nyárfánál valami mozgást észlelt. Nagy öröme Dugó volt az, aki szorgalmasan „dolgozott”, azaz a Kis Tisza agyagos sarából kör alakú tepsiféléket gyúrt és rakta egymás mellé.

– Mit csinálsz te, te? – kérdezte Laci kíváncsian.

– Látod, nem? – dünnyögte Dugó, s folytatta a sorozatgyártást. – Na, most má' figyeld!

Ezzel megfogott egyet, beleköpött és a fa tövében egy sima helyen, szájával lefelé a földhöz csapta. A tepsi feneke egy csattanással kipukkant.

– Húha! – csodálkozott Laci, ez igen! Hol tanultad te ezt?

– Ezt nem kellett tanulni, én sok mindent tudok! – válaszolta nagyképpően Dugó.

– Én is megpróbálhatom?

– Meg hát, de köpjél bele, úgy nagyobbat szól!

Szólt is az olyat, hogy Laci maga is álmélkodott, és mint újtó, arra is rájött, hogy ha jobban bevizezi, nagyobbakat csattan. Verseny bontakozott ki közöttük, hogy eldöntsék, kinek pukkan nagyobbat az agyagpetárdája. Ennek a nemes mesterségnek az lett a sajnálatos eredménye, hogy Laci vasárnapi öltözetét a sár jól összefröcskölte, és erről neki önkéntelenül a nadrágszík jutott az eszébe. Laci sandán Dugóra nézett.

– Dugó, a barátom vagy? – kérdezte rémulten.

– A’ hát! Minek? – röhögött Dugó.

– Találjunk ki valamit, mert ha én ilyen sárosan hazamegyek, úgy elvernek, mint a kétfenekű dobot. Az apám úgy szokta mondani.

Dugó még jobban röhögött, de azért az ujjaival vakarni kezdte a feje búbját és ez jót jelentett.

– Na, gyere utánam – mondta –, majd én kimoslak.

S ezen ismét jóízűt nevetve megindultak Dugóék háza felé.

A Kis Tisza vize nyár végére nagyon kiapadt, fürödni vagy mosakodni nem lehetett benne, már csak a kenderáztatásra volt jó, így más megoldásra volt szükség. Dugóék nagyon szegények voltak. Őt és két nővérét az anyjuk egyedül nevelte, mivel a férje már nem élt. A kolhozban kapott pár rubeles bér jóformán csak kenyérre és szappanra volt elegendő. Voltak napok, amelyeken csak egyszer ettek. Dugót valójában Veres Istvánnak hívták volna, de hát senki sem hívta így, még az anyja és a testvérei sem. Mikor iskolás lett, a tanító juttatta eszébe, hogy mi is az ő törvényes neve.

Az esővizes hordó félig volt vízzel, kicsit békanyálas volt, de legalább nem volt pocsolyás. Ebbe beleállva Laci jól megmosta magát, persze szappan nélkül, mert az arra kellett, hogy Dugó kimossa vele a sáros inget. Erzsike, az idősebbik lány tüzet gyújtott az udvaron, hogy parazsat tehesen a vasalóba. Egy óra múlva eltűnt minden „petárdás” nyom, így Laci ismét szalonképes állapotban várhatta a futballmeccset. Megpróbálta rávenni a barátját, jöjjön ő is, Dugó azonban hajthatatlan maradt.

– Meglátod, neked sem fog tetszeni a nagyok játéka – mondta.

A tanító úr kézen fogta a csemetéjét, úgy ment végig a falun, nagyokat köszönve jobbra-balra a lócákon pihenőknek. A futballpályán egyelőre még csak két libanyáj legelészett, ugyanis ők voltak a gyepkarbantartók, nyírtak és trágyáztak egyszerre. Dugónak volt igaza, amikor azt mondta: meglátod, neked sem fog tetszeni a meccs. A hazai futballisták csapnivalóan játszottak. Nem volt csapatjáték, mértéktelenül önzőek voltak, és azt bárki észrevehette, hogy a fő

céljuk a labda birtoklása volt, mert hát mindig az a játékos van a figyelem központjában, akinél a labda van, tehát a nézők között vihogó lányok figyelme is arra a derék legényre összpontosul. A közönség durva szavakkal kínálta a bírónak a pápaszemet, és közölték vele, hogy a meccs végén mindene fájni fog. A keménymag idegen szavakat ordította, ha kellett, ha nem: „henc, taccs, kornel, opszájd”. A félidőben már öt nullra vezettek a beregszásziak, de azután durva játék következett. Laci sehogy sem értette, miért kell ezeknek labda helyett egymás lábába belerúgni, aztán verekedni. Ők Paliékkal nem így játszanak. Nem acsarkodnak egymásra, mint az utcai kutyák. Már nem is igen érdekelte őt ezek után a futball, inkább azt a picike, vékonypénzű játékvezetőt követte a szemével, aki az apja ismerőse volt Beregszászból, és Tarának csúfolták. Tara idegesen forgatta a fejét, mintha azt akarta volna megtudni, kitől kap egy pofot hamarosan. Eközben Nagyszemű Szilva, aki zsiráf természetének köszönhetően már rég felfedezte a tanító urat az oldalvonalnál, most mellészegődött. Miközben ők ketten tárgyalni kezdték a pályán történeteket, hátulról valaki meghúzta a Laci fülét. Hátranézett, Dugó volt az, s intett neki, hogy beszélni szeretne vele.

– Na, mi van? – kérdezte. – Hogy tetszik a meccs?

– Hát, nem nagyon tetszik! Igazad volt, jobban tudunk mi focizni, mint ezek.

– Na, akkor meg gyere velem – intett Dugó.

Lacinak nem kellett többször mondani. Észrevétlenül faképnél hagyta az apját és Nagyszemű Szilvát. Pár perc múlva már mindketten a töltés menti tóparton üldögéltek.

– Eztet la, cigánygödörnek híjják – magyarázta Dugó és egy darab göröngyöt dobott a vízbe, jelezve ezzel, hogy miről van szó. A vízgyűrűk egyre szélesedtek és olyan érzést keltenek, mintha a tó kitátotta volna a száját.

– És mély? – kérdezte Laci.

– Ez nagyon mély! Régen a cigányok itt vetették a vályogot. Nagy gödröt csináltak, még két kút is van valahol a víz alatt. Ha valaki oda lemegy, többet sose találják meg, mer’ valami lehúzza őket.

– Lehúzza? – szörnyülködött Laci.

– Azt mondják az öregek, hogy le.

– És honnan van benne ilyen sok víz?

– Hát a két kútból feszt jön kifele, biztosan a Tisza nyomja aztat, meg osztán az utcáról, a folyámokból is mind idejön az esővíz.

– És ha belemártanám a lábam, nem húzna le semmi?

– Akkor még tán nem – nyugtatta meg Dugó –, de azért ne sokáig tartsd benne, mert azt sose lehet tudni.

Laci lehúzta a szandálját, és lelépett a meredek partra, hogy próbát tegyen. Az agyag nedves és síkos volt, a kacsák, libák kijárták rendesen. Lacinak semmi esélye sem volt, hogy a soron következő balszerencse ellen. Egy csusszanás és egy pillanat alatt elmerült a nyakáig érő vízben. Ettől még nem ijedt meg nagyon, de meglepődve tapasztalta a cigánygödör frissítő vendégszeretetét.

– Ugyi, mondtam neked, hogy lehúz – bosszankodott Dugó, miután kiráncigálta a csuromvizes társát. Szerencséd van, hogy nem lepelt el, mert úszni úgy tudol, akárcsak én – mint a balta nyél nélkül! Van benne olyan gödör is, amék nyóc méter mély – la! Na, de most már nem tudok rajtad segíteni, muszáj hazamenned, de meg ne mondd, hogy én is veled vótam, mert örök harag.

A rövidebb úton, a töltés tetején kocogott Laci szomorúan a vizes ruhájában, s utána a barátja, Dugó. Sikerült úgy hazaérni, hogy senki sem látta, s nem is sejtette, hogy ezzel milyen nagy hibát követett el. Az anyjának egyelőre nem merte megmondani, hogy pontosan mi is történt.

Közben a pályán Tara játékvezető lefújta a meccset, amelyen 8:1-re kapott ki Badaló, és a tanító úr pedig a fiát kereste. Senki sem látta, csak az egyik lócán ülő pápaszemes öreg mondott valamit, amit rémhír gyanánt lehetett értelmezni.

– Én láttam úköt a túloldalon, két pulya vót ott, oszt ruhában firidtek!

Ennyi elég is volt a tanító úrnak ahhoz, hogy a rossz szíve azonnal nyugtalankodni kezdjen. Nem tudta eldönteni, hol keresse ezt a rettenetes kölyköt. A víz alatt, vagy pedig otthon. Úgy gondolta, víz alatt már úgy is késő keresni, inkább hazamegy, amilyen gyorsan csak tud, és lépten-nyomon kérdezgette: „Nem látták? Nem látták?” Egy örökkévalóságnak tűnt, amíg szörnyű kétségek közepette hazaért. Az első, amit megpillantott, a fia kitergetett ruhája volt az udvari ruhaszárítón. No, ha a ruhája itthon van, akkor azt csak a gazdája hozhatta haza – gondolta magában. Vagy mégsem? Lehet, hogy hozták? Egy kőszikla esett le a szívről, amikor bement a szobába. A piszkos kölyök ott gubbasztott a sorsára várva. A tanító úr először megtörölte könnybe lábadt szemét, aztán bal kézzel a szívceppért nyúlt, majd jobb kézzel, egy huszáros mozdulattal úgy kirántotta a nadrágszíját, mint egy szablyát. Lacinak eszébe jutott a rigó, a petárda, a cigánygödör, de már nem volt rá ideje gondolkodni, mikor kezdődött az a perc, amelytől kezdve ezen a derús vásárnapon sötét felhők kezdtek tornyosulni az égen.

A felvégi soralja gyűrűfűvel borított részén mintha beköszöntött volna a tél. Nagy gágogással, rikoltozással hófehér libanyájak gyűltek itt össze, és „kuktanácsot” tartottak. Laci általában nagyon érdekelték az állatok. Amíg mások csak húst láttak a libákban, ő a szokásukat, a mindennapi viselkedésüket, ösztönük lényegét igyekezett megérteni. Megcsodálta, ahogyan a gúnárok őrzik, védik az övéiket, de a tojók is nagyokat tudtak csípni a pucér lábszárakba, ha a kislibákat védték. A fiú a lócáról figyelte őket, amikor mind jobban és jobban feltámadt a szél, felkapta a port és cipelte végig a falun, mint egy önkéntes utcaseprő. A ludak, mintha parancsszóra történe, kihasználva a hátszelet, szét-tárták szárnyaikat, és egy nekifutással felemelkedtek. Szép látvány volt, ahogy ezek a kövér, de erős madarak hosszan előrenyújtott nyakkal, súlyos szárnycsapásokkal kavarták a levegőt, és fokozatosan emelkedtek feljebb és feljebb. A legügyesebbeket az akácfák koronája fölé emelte ez a rendkívüli szabadságérzet, de voltak közöttük olyanok is, akik ütköztek a villanyvezetékkel, és az áramütéstől nagyot puffanva hullottak az úttestre. Ezek a pórul jártak elsántikáltak, de a sikeresek vidám libahangon tárgyalva az élményt, libasorban totyogtak vissza az Alvég felől. Laci gyönyörködött a légi bemutatóban, de egyszersmind irigykedett a madarakra. Ők a levegőbe emelkedhetnek, én meg nem. De valóban nem? De jó volna legalább egy percre libának lenni!

Az iskola felől a tanítóúr igyekezett hazafelé. A kezét a szeme elé téve védte az arcát a portól. Egy „urason” öltözött, magas, hátrafésült hajú férfi kísérte, aki egy aktatáskát szorongatott hóna alatt, és élénken magyarázott neki valamit. Amikor Lacihoz értek, az apja rászólt:

– Köszönj szépen a tanfelügyelő bácsinak!

Az iskolai tanév közeledtével a beregszászi tanfelügyelőségről Szidun elvtárs tett látogatást, hogy ellenőrizze az iskola készülségi állapotát. Kíváncsi volt továbbá, hol és milyen életkörülmények között él a diákjait szocialista erkölcsre nevelő szovjet pedagógus. Laci egyik nővére megbízást kapott, hogy a hálósobában vegye le a falról a „Krisztus megáldja a búzamezőt” című gobelint, amelyet az anyja még leány korában hímzett. A tanítónéasszony frissen sült csőrögével fogadta a vendéget, aki az új tantervvel kapcsolatos dolgokat, teendőket jött megbeszélni.

– Nagyon fontos – magyarázta Szidun elvtárs –, hogy a gyerekeket távol kell tartani a vallástól, hogy a leninista útmutatás szerint oktathassuk őket.

Végül a társalgás Lacira terelődött. Szidun elvtárs nem látta akadályát, ha a tanító fia egy évvel hamarabb lépi át az első osztály küszöbét, hiszen kevés a tanulói létszám így is.

– Na, gyere csak ide, te legényke! – intett az ujjával Lacinak a tanfelügyelő. Mondd csak – szeretnél iskolás lenni?

Dehogya szeretett volna ő iskolás lenni! – de azért érezte, hogy most azt illik mondani, hogy – igen.

– Ez a beszéd, akkor az leszel! Hát verset tudsz-e mondani?

– Tudok – motyogta Laci, és elmondta az „Anyám tyúkja” című kedvencét.

– Na, mondjál még egyet!

Ekkor Laci szülei bánatára elszavalta azt a versikét, amelyik úgy végződik, hogy: „gyöngyönfüggő kiskeresztem a nyakamba, akkor aztán gyű paripám! Isten veled édesanyám”.

Szidun elvtárs felhúzta a szemöldökét.

– Ez is szép vers, de azért majd, ha megtanulsz írni, olvasni, sokkal szebbeket tanulj meg.

Laci nem értette, miért nem szép az a vers, amelyre az anyja tanította, és miért nem tetszik most már az anyjának sem. Ezeknek a tanítóknak kiismerhetetlen a természetük!

Amikor már a tücskök zenekara a csillagos estéken egyre erőteljesebben játssza a „Gyűjts, gyűjts” című szerenádot, mindenkinek tudnia kell, mi a dolga. A Vén Bajusz mondogatta is: „Minden munkának megvan a saját „üteme”. Aki azt nem tartja be, nem ért az semmihez!” A gyűjtés, a betakarítás ideje, lázas munkával járó reményteljes időszak a parasztember számára. A pulyák, ahogy az természetes is volt, utánozták a felnőtteket. A legtöbbje, így Laci és Dugó is kalyibát épített a gyümölcsös, vagy zöldséges kertben, olyat, amilyen a csósznek van szőlőérés idején. A jóbarátok, a Dugóék kertjének egyik szegletében állították fel a sátoralakú betyárszállásukat, összekötött rudakból, gallyakból. Ide aztán mindenfélét lehetett gyűjteni. Például cérnára felfűzött alma és körteszeleteket szárítás céljából, szőlőt, szilvát, diót, napraforgókalapot, de akár paradicsomot, vagy sárgarépat is minden ehető holmit, amely kincsekben aztán az illatos szénával kibélelt kalyibában leheveredve, gyönyörködtek és persze fogyasztottak is belőlük.

Elérkezett az ideje annak is, hogy a tanítóúr megvegye Lacinak az elsősztályos tanszereket. Abban az időben az ábécés könyvön és a füzeteken kívül még tolltartó, tollszár és tollhegy, de még tintatartó is kellett egy kisiskolás számára. Autóbuszjárat még nem volt. Az Achilles kerékpárvázra felszerelt kisüléssel ülve, elindult hát Laci az apukájával élete első utazására, amelynek célja Beregszász városa volt. Az úton alkalma volt rádöbbenni, hogy világot látni jó dolog, és hogy a

világ egy „kicsit” nagyobb Badalónál. A rokonok látogatása nem volt ínyére való, mert mindenféle buta kérdésekre kellett válaszolni, amit ő nem nagyon szeretett. A kérdések özönét inkább ő szerette feltenni az apjának, amelyekre nem volt könnyű válaszolni. Például: miért van kőből az a szarvas a Kishegy tövében? Miért csináltak dombokat az út elé, ha nehéz rájuk felmászni? A városban látottak nagyon lekötötték a figyelmét. A furcsa dolgok között az is szerepelt, hogy a lovas szekereknek gumikerekük volt, és, hogy a Vérke folyt, és a vízébe lépcsőn bele lehetett menni mezítláb, és a gyerekek befőtös üveggel fogták a halacskákat. Volt ott egy szökőkút, amelyikből szivárványos víz spriccelt a magasba és mögötte egy sor szép fenyőfa volt, amilyeneket a Jézuska szokott vinni karácsonykor. A városban sok katonát lehetett látni. Szódavizes limonádét ivott az utcán egy nagy ház előtt, amire az apja azt mondta, hogy zsidótemplom, és látta egy bajuszos ember szobrát, akit Sztálinnak hívtak. Sok emberrel találkoztak, akik az apjának ismerősei és barátai voltak. Ezt szintén nem szerette, mert ilyenkor megálltak egymással beszélgetni és mindegyik megkérdezte:

– Ez a te fiad? Helyes gyerek.

Ilyenkor az apja állandóan csak dicsekedett.

– Ez itt az én fiam, Laci. Bizony! De tudjátok, ilyen nem sok van a világon!

– Miért, te? – kérdezték a barátok.

– Hogy miért? Ez egy országos lingár, nem lehet szavakkal kifejezni, hogy mi mindenre képes és kapható.

– Érdekes – mondták mosolyogva –, pedig nem is látszik rajta! Na, és mondd csak, mi jobbak voltunk gyerekkorunkban?

– Jobbak! – bizonygatta az apja. Higgyétek el, mi sem voltunk jobbak a Deákné vásznánál, de ez a lóköttő mindannyiunkon túltett volna. Tudjátok: a falu az falu. Ott nagyobb a kölykök mozgástere, szabadabbak és vadabbak is.

A tanszereken kívül Laci kapott még egy pár téli cipőt is, és a fagyalton kívül az apja pénzből futotta még egy zseblámpára is. Egy valamit sehogy sem értett, miért kérnek a nénik a piacon pénzt a zöldségért és a gyümölcsért? Otthon csak le szokták szakítani őket. Hazafelé menet megcsodálta a gőzmozdonyt, amelyikbe csak vizet kell önteni, és nagyokat szuszog.

Estefelé Vén Bajusz és Nagyszemű Szilva kihívta a tanítóurat a gémes kúthoz, ahol Elek a favályúból a csordával hazatért tehenét itatta.

– Ház ez a Kovács Péter jól megjárta, hajják. – kezdte el a beszélgetést Nagyszemű Szilva. – Berúgott a kocsmában, oszt eljárt a szája, most má’ oszt elítélik.

– Miről beszélt? – kérdezte a tanítóúr.

– Hát a kommunizmusról, meg a kolhozról, meg hogy inkább lennénk még mindig a csehek alatt, ha magyarok nem lehetünk, nem pedig ebben a Szovjetunióban, mert ez itt nem élet.

– Én mondom maguknak – kapcsolódott a beszélgetésbe Elek – van itt a faluban egy besúgó, mert ez csak úgy történhetett.

Vén Bajusz elővette a pipáját.

– Én sejtem, hogy ki lesz a’! Még nem mondok nevet, de úgyis kinyomozom. Csendőr vótam én a magyarok alatt! Akire én gondolok, nem fiatal, nem asszony, hanem egy ember. Egy olyan ember, aki olyan vót világéletében, hogy akármilyen hatalom jött, talpnyaló vót mindég!

A tanítóúr csak hümmögött.

– Na, és elvitte a milícia?

– El bizony – szólalt meg Elek. Ez este vót, de reggel már jött érte a milicistaautó. Elvitték Beregszászba. Ebből nagy baja lehet.

– Igen, igen – vette át a szót ismét a tanítóúr. Az attól is függ, hogyan adta elő a mondókáját. Tekinthezik-e politikai lázítónak, vagy csak egy szószátyár részegnek. Persze, az is megtörténhet, hogy olyannal fogják gyanúsítani, amihez semmi köze sincs.

Vén Bajusz pipáját megemelve intett, hogy szót kér.

– Nem értem én ezt a nagy politiká’, hajják! Az én időmben nem vótak olyan szavak, mint amilyenek most vagynak. Én egy buta parasztember vagyok, de magyar, osztán hát mégsem értek mindent, amit a rádió mond.

– Milyeneket nem ért? – kérdezte Nagyszemű Szilva.

– Hát olyanokat, hogy eszme, marxizmus, közös nevező, hidegháború meg a többi.

Nagyszemű Szilva vicces kedvében volt.

– Hát tudja – kezdte mosolyogva –, a hidegháború az olyan, mint mikor a hideg kovács veri a vasat. Nagy hangja van, de nem szikrázik, csak a szeme, ha a kalapáccsal az ujjára üt!

– Neked kéne má’ a fejedre ütni egyet, mert túl okos vagy – morogta az öreg.

– Higgye el, Balog úr – váltotta komolyra a szót a tanítóúr –, sokszor én sem értem őket. A politika egy nagy porhintés. Sokszor én is csak annyit értek belőle, hogy a nagyhatalmak képviselői majd meg fogják beszélni, hogy mikor beszélnek meg azt, amiről majd beszélni fognak. Kérdezzen csak nyugodtan tőlem, amit nem ért, majd én megmagyarázom. Hogyha valamilyen változás van kialakulóban, én szólok maguknak, de hát nem fog itt történni semmi, legalábbis ami bennünket érint.

Laci már alig várta az estét, hogy kipróbálhassa új zseblámpáját a sötétben. Először az udvarra világított a Domcsi szemébe, azután a töksötét utcát pásztázta vele. Néha sikerült a járókelőket is egy pillanatra megvakítani, akik gorombán szidták azt az ismeretlent, aki ott bujkál valahol a sötétben. A másnapi esti szürkületkor, a szokásos futballmeccs és a csordajárás után, a Paliék lócája előtti sima, tágas soralján, az akácfák lombja alatt, kupaktanácsot tartottak a felvégi pulyák. Többek között arról is szó esett, hogy a már régen elhagyatott bikaólból, amelyről régen eltűntek az ajtók, ablakok, szellemesdit játszanak az alvégiek a sötétben. Úgy hírlík, nemsokára klubhelyiséget csinálnak a bikaólból, ahol mozik és mindenféle rendezvények lesznek. Addig kellene elmenni kipróbálni az új játékot, amíg a bikaólat át nem építik. Elemlámpája nem volt ugyan mindenkinek, de kedvük az annál inkább. Mózsinak és Pityunak azonban volt egy feltétele, amelyet helyénvalónak tartott a társaság, mégpedig az, hogy lányok nem jöhetnek velük, mert azok visítósak, meg csak a baj van velük amúgy is, meg aztán az anyjuk majd a fiúkat okolják mindenért, ha baleset éri őket. Laci sem sokat teketóriázott, kicsempészte a zseblámpát, és irány a bikaól! Útközben mindenki egyetértett abban, hogy ezt a pillanatot, a bikaól búcsúztatását, nem szabad kihagyni, hiszen most soha vissza nem térő esemény következik.

Az alvégiek örömmel fogadták a felvégieket. A bikaól már tele volt hordva szétterített száraz homokkal, amelyre majd a padló kerül. Megtörtént a szokásos nyílhúzás. Ez eldöntötte, hogy az alvégiek lesznek a szellemek, a felvégiek pedig az ijesztgető személyek. A játék lényege az volt, hogy a szellemeknek huhogni kellett, és felvillantani a zseblámpáikat, a nem szellemeknek pedig össze kellett őket fogdosni a vaksötét bikaólból. Az elején még rendben volt minden, de amikor már megfogyatkozott a szellemek száma, nem villogtak a lámpák és nem huhogott senki, a játék elfajult, sőt eldurvult, csak mindenki mindenkivel birkózott már és hempergett a homokban. Aztán kigyulladtak a lámpák és a vad gyülekezetet meglepte a sűrű porfelhőt át meg átszövő fénysugarak „gyönyörű” látványa. Még többet, még többet, esztelenül szórták a homokot a fejük fölé és mindenki lenyűgözve érezte magát, kiváltképp akkor, amikor egymásra néztek. A kompánia jeles tagjai leginkább szürke úrlényekre hasonlítottak, csak a szemük volt tiszta, amelyek ragyogtak a boldogságtól.

Óriási élménnyel gazdagodva, de kínos balsejtelmek közepette indult haza Laci a felvégiekkel. Most lett volna jó a Dugó esővizes hordója, de azt már kiöntötték. Nem mert bemenni azonnal a házba. Lelkileg fel kellett

készülni az ilyenkor elmaradhatatlan nadrágszíz-táncoltatásra. Leült hát az udvar sötétjében az olianderek mellé, és gondolkodott. Megállapította, hogy bizony elég rosszul áll a szénája. A zseblámpáját elhagyta, ott hever valahol a homok alatt. A sarkától a feje búbjáig olyan, mint a kis Bence, aki belebújt a kemencébe. Egy fényes szempár közeledett felé. Domcsi lelkes farkcsóválással jelezte, hogy hűséges és együtt érez a gazdájával. A kutya a fiú combjára tette a fejét, ő pedig simogatta. De jó neked! – szólt hozzá. Neked nem kell se cipő, se ruha, téged sosem vernek nadrágszíjjal, igaz, néha valaki beléd rúg, de akkor is csak egyszer, mert elszaladsz. Akkor itt van ez az iskola. Pár nap múlva oda kell járni. Ott kell majd ülni fegyelmetten minden délelőtt, délután meg folytatni a házi feladattal, leckével – á, csupa rossz az, ami őrá vár! Most már kevesebb idő jut majd a futballra, pedig még el sem döntötte magában, hogy védő lesz-e, vagy csatár. Valami hájat emlegetnek a felnőttek, hogy talán azzal kellene megkenni az iskola falait, akkor a kutyák elhordják, de hát ezt ő nem hiszi, ez csak vicc lehet.

A tornácról csoszogó lépések zaja hallatszott. Laci felismerte, ezek a hangok nem mástól, mint Kálmán bátya vastagtalpú csizmáitól származnak. Az öreg megtorpant és csodálkozva megállott a lépcsőn ülő fiú háta mögött.

– Hát te meg mit csinálol itt a setétben, he? – kérdezte és maga is leült a lépcsőre.

– Én csak így ülök – válaszolt Laci –, de nem sokáig, mert ha bemelegyek, a kutyának sem kívánom, amit apától kapok.

– Hát oszt mi a baj, he? Mit csináltál már megént?

– Hát az a baj – panaszkodott Laci –, hogy a fejem, meg mindenem csupa por meg homok. Ha így meglátnak, nem leszek jobb a Deákné vásznánál, így mondta apa Beregszászban.

Vén Bajusz a pipája után nyúlt a surc alatti zsebbe, de meggondolta magát.

– Te fijo! – nem félsz a hideg viztű? Mert ha nem félsz, van itt nekem két vider állott víz. Azt én rád önteném, oszt megfirisztlek, he?

Laci azonnal kötélnek állott. Az öreg az udvar közepére állította a fiút pucéran és lassan, folyamatosan csurgatta a fejére a „megmentő” folyadékot.

– Csak surold magadot, dörzsöld magadot, meglásd, nem veszik észre apádék! – biztatta jókedvűen Lacit Vén Bajusz.

Kapott egy törülközőt is, hanem egy kissé hűvös lett a teste és elkezdett nagyokat, szaporán tüszenteni.

– Na, látod! Emmá nem jó! – aggodalmaskodott Vén Bajusz – De erre is van orvosság! Szaladgálj egy kicsit, mert ha mán prüszkölöl, gyanút fognak apádék.

Nosza, ha már csak ez kell, ez nem probléma – gondolta Laci és jó néhány kört futott a soralján és az udvaron. A Domcsi utána iramodott, s úgy gondolta a kutya eszével, ilyen sem volt még, hogy a kispapjának este támadt kedve ővele játszani.

Kinyílt az ajtó, az apja kiáltott.

– Laci, hol vagy?

– Itt vagyok – felelte ő.

– Mit csinálsz?

– Autózok!

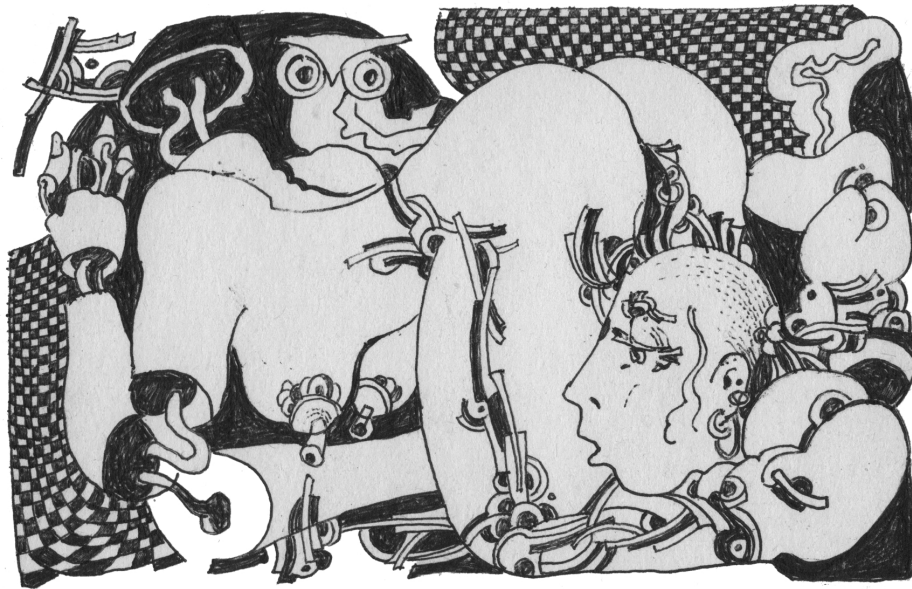
– És hol az autó?

– Én vagyok az!

– Ja, vagy úgy! Most már gyere be, elég volt a játékból!

A sötétből Vén Bajusz hangja hallatszott.

– Ennek a mai pulyának sosem elég a mozgásbul, tanító úr. Olyanok ezek, mint a tífusz! – szólt morgolódva, miközben orra alól elégedetten eregette a füstkarikákat.

NAGY ZOLTÁN MIHÁLY

SZÁRAZ ÁGON

*Napi dolgok sokasága
elvégezve,
még több
a korán leszakadó estében
muszájból, bosszúsan
elodázva,
de hát
holnap is nap,
viaskodhatsz
tovább
az idővel,
a dolgokkal,
önmagaddal,
most
sutba minden gonddal,
elköltve az esztendő
utolsó vacsorája,
lehet, kell
ötven éve választott pároddal
tétlenül
ücsörögni,
bámulni
az ernyőképen villódzó
tarkaságot,
ahogy
millió mások
szerte az országban,
a nagyvilágban
milliárdok,
akiknek
ez,
a látvány
színpompás gyönyöre*

*adagoltatik
kifogyhatatlan bőségben,
hogy a kiprovokált kézben elkábulva
alkalmuk ne legyen
ráeszmélni
az egykedvűen sorjázó mindennapok
sivár valóságára,
hm,
a cukormázzal édesített álmvilág
csábítása
mindig
veszedelmes precizitással üzemelt,
de
talán
soha ennyire
fortélyosan,
céltudatosan,
sikeresen,
a riadtan felhorkanó
ösztön és értelem
sugallatára figyelve
te is
hiába próbálsz
ellenállni,
óhatatlanul
meginog, leomlik
szomorú igazságod,
ami
pillanatnyi
hulltában is
felhördül, ordít,
jaj az embernek,
futószalagon gyártott
kerge ideák
hamis fénykorában
elvakulva,
meg-va-kít-tat-va,
önvesztébe lohol,*

az évekre, hónapokra,
 hetekre, napokra, órákra
 darabolt, mégis
 elbitorolhatatlan idő
 varjuszárnyas
 suhogása
 senkit sem nyugtalanít,
 így,
 a létutáni titkok odújához
 egészen közel
 téged is csak
 a kettőtökre szabott magány
 holtigvaló bizonyossága,
 mert hiába lélegzik
 sokadik éve
 hat lélek
 házad födele alatt,
 ti ketten a pároddal
 a fiad, a menyed
 és az unokák,
 ha csupán a fedél közös
 fejetek fölött,
 ha ők, az utódok
 a különszobában,
 ami persze
 dukál,
 külön világot
 teremtettek,
 amelyben
 a betelhetetlen bírvágy
 nap mint nap
 frontálisan ütközik
 a józan megfontolás
 első parancsolatával,
 ami
 kőbe vésve
 hirdeti,
 saját

vágyak, igények
 kielégítése
 mások rovására
 bűn,

 és
 hiába, hiába,
 ezer évek óta
 leköpve, kijátszva,
 a jelenvaló dőre zsongásában
 még inkább
 csordák patái alá vetve
 a tilalom szentsége,
 hogy nyálkás gyalázatban
 megdicsőülve
 mámoros, diadalmas
 tort ülhessenek
 az emberi önvaló
 elszabadultan dühöngő
 negatív energiái,
 félni kell,
 kellene,
 de mi értelme,
 ha szitokszóvá aljasítva mind
 a lélek tisztaságát vigyázó
 intelmek,
 ha tisztább az ebek
 okos tekintete,
 mint a butaságára büszke emberé,
 ha a jelenvaló kérges felszíne alá
 röhögések sortüzeinek áldozataként
 hulló jövő
 látása, felmutatása
 nagyobb bűnnek
 neveztetik,
 mint a gyilkosoké,
 akik
 kedvük szerint való törvényt szabva

uralkodnak
mindenek fölött,
te már
itt a portán
sem
rendelkezel
saját jogon
szabadon,
utadba áll
a fiad, a menyed
idegen igénye,
ami
kész kiirtani
a kezdeddel, szereteteddel, szorgalmaddal
teremtett
szépet és jót,
istenem,
a felséges kajszit,
a pirospozsgás almát,
a körtét, a szilvát
adakozó kedvűen termő fákat is,
mert kell a hely
tujasornak,
egyéb terméketlen
díszességnek,
ami persze mind
kedves látvány,
de öncélúan
mihaszna,
mennyre más,
szebb, vigasztalóbb
az önlényege gyümölcsét
tele marokkal kínáló
kajszit, alma, körte, szilva,
hiába, hiába,
búcsút venni kényszerültél tőlük
sírva,

mikor a fiad
fűrészszel felfegyverkezve
megindult ellenük,
odaállva a kajszit elé
kibukott szádból kérlelőn a szó,
legalább ennek
az egyetlennek
kegyelmezz meg,
együtt nőttetek fel,
szeretted, etted,
amit adott,
hát
nem ölheted meg,
beszélhettél,
minden szavad
semmibe hullt,
fiad a fűrészszel
közelebb lépett,
nem indulatosan, inkább
egykedvűen
félre taszított,
berántotta a gépet, felpörgette
fülsiketítően zajosra,
és máris nekieresztette
a mit sem sejtő kajszit tövének,
istenem,
hogyan megrémült szegény,
ágait megrázta a rettenet,
nem bírtad
végignézni
az ártatlanul halálra ítélt
kínját,
magad is
megrettenve
elfordultál,
teljes rútválójában érzékelve
a megduplázott
tragédiát,

*fiad kezének erejét, ahogy
 odébb taszít,
 a falánk fűrész sivítésát, ahogy
 belemar
 az élő fa törzsébe,
 mind a kettő
 letaglózott,
 alig maradt jártányi erőd
 elvonszolni magadat
 a kettős merénylet helyszínéről,
 hátul, a fásszín küszöbén
 mélyen ölbe ejtett fejjel ülve
 rádöbbszél,
 a kajszii kivégzésének fájdalma
 mintha feloldódna
 a kibuggyanó, arcod ráncaiban
 alácsorduló
 könnyekben,
 a másik,
 a félretaszítottóság kínja
 nem,
 az nemcsak
 megérintett,
 az
 feldúlta
 elméd minden zugát,
 összetörte a lélek
 hetvenöt esztendő során
 oly sok zaklatottság elviselésében
 megedződött
 nyugalmát,
 a fortyogó belső káosz sűrűjéből
 kígyóként tekeregve
 felbukkant, torkodra fonódott,
 azóta is fojtogat
 a gondolat,
 a történetek után
 mire számíthatsz,*

*ha már
 nem számíthat,
 ha saját fiad
 azzal a mozdulattal így
 semmibe vett,
 ó, istenem,
 ez is halál,
 hiába létezel
 még,
 teszed naponta, amit kell,
 a fizikai létezés
 kevesebb az élet csodájánál,
 ha a testi önvaló mélyén
 a nincs ürességében
 száraz ágon dermedezik
 a tudat,
 mint elárvult madár
 a kajszii korhadó halmán,
 amivel a fiad
 nem törődik,
 te pedig
 képtelen vagy
 kegyeletsértően feldarabolva
 tűzben eltemetni,
 mit tehetsz,
 menekülj hozzá, öleld pillantással
 párodat,
 aki ötven éve
 egy veled,
 most és ezután
 már csak órá számíthatsz,
 valahányszor odakint
 a gőgös győztesek petárdái
 durrognak,
 hogy szíven találják
 a jövőt.*

LŐRINCZ P. GABRIELLA **térden**

*borulj ég
borulj minden
fellegeddel
borulj kedves
ölbe
időbe
hervadt virág
borulj a földre
borulj harmat
reggelente
borulj sötét
éjjelekre*

*borulj az
Isten előtt
borulj imára
térdre*

ITT MINDEN

*Itt minden csupa víz
Itt minden csupa köd
Csupa elköltözni vágyó
Felesleges kín
Minden csupa bánat
Magát megsemmisítő
Hidegkék kő*

*Itt táskák mélyén
Hosszú kabátok alatt
Bujkál csak
A szerelem
Hozsánna szól
Idegen
Fiúhoz
Minden fejen saját
Töviskorona
Vízbe kell fúlni
Hogy tiszta lepel jusson
Hogy gördüljön kemény
Sziklafal
Válts meg
Köd van
Hideg
Ez a kereszt
Csak az enyém*

TAR BÉLA

az éj

*ma álmok néma
verme
méhében
bujdokol a Hold.
a letűnt Idő
hull a Kertre,
ködébe vész,
mi élő és mi holt.
súlya van minden
havazásnak,
virágaid is
csontig áznak,
válladra terhet szór
a Tél.
nem hoz ma
új álmot az éj.*

ALSÓKUBINI HAJNAL

*valami
a hold fényéből
itt maradt
reggelre
még a fákon
ezüstbe
öltözött
madarak
a fémszínű
fenyőfaágon
szárnyukon
az éj sötét fátyla
mint
vizes vászon
borul a tájra
valami
itt
maradt
egy suhanó Angyal
és lila árnya
kapaszkodik
a madártrillába.*

az est

*a délután
színeit lebontja
zuhan az
IDŐ
a ház-
falakra
mint
megkopott puzzle
millió
darabja
/és nincs kéz
mi újból
összerakja/
hervad szemem
színes virága
szirmai hullnak
az IDŐ
falára
üres az utca
megpihen
csak
hiányod
lépdel*

VASI SZABÓ JÁNOS

LETTRES À L'OBSCURITÉ¹

ELSŐ LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Szomorúan olvastam: a biztosnak hitt munkahely ingadozik. A régi cégek maradéka ki van szolgáltatva a politika széljárásának – elég néhány év melléfogás a gazdaságpolitikában, s maga alá temet sok száz kisüzemet... Ne feledd, hogy jártál a német multival! Gondolt nagyot, s „megpattant”: egyenest Kínába.

Ma nem lennék húszéves. Hol vannak a híres-neves liberális közgazdászok? Mikor az eszement pénzszerzés folyt, bókolnak. Mindent az adóságba keveredett kisemberek nyakába varrnak, azok a szerencsétlenek tehetnek mindenről. Nem a milliárdos off-shore betyárok! Hagyjuk...

A postai bélyegzőn nyilván láttad: elköltöztem „nyugatvégből”. A nimfomán kúranó palira vett. A ravasz Casanovát! Öreg napjaimra majdnem kisemmiztek! Ismered a véleményemet: az ügyvédek a demokrácia prostijai. A cafrika minden hájjal megkent védője bebizonyította, hogy évtized óta egy háztartásban éltünk. Páros heteken lecidázott, a hétvégeken ott ette a fene; de annyi év együttélés? Gombócból sok lenne...

A szomszéd megyében lakik Róza néném, hozzá költöztem. A ruháimon és néhány könyvön kívül minden ott maradt. A lakást ingatlanügynök ismerőssel, tisztességes áron értékesítettem. A pénz felét fölvettem. Valamit kezdjek belőle – kevés; az éhen haláshoz sok.

A városban garzont sem tudtam venni. A „bazárújságban” találtam elfogadható áron parasztházat. A Bakonyban áll, festői tájban. Autóbusz jár arra. Minap leugrottam szemügyre venni: régi téglapületek, beköltözhető. Kevesen érdeklődtek; az alacsony ár sem vonzotta a vásárlókat. Bányászfa-lu hegyoldalba épült „telepe”. Nekem megfelel: kristálytiszt vízű kútja van, a ház mögött kis gyümölcsös, a kilátás vászonra illő. (Egyszer megfestem!) A pottyantást meg kell szokni...

¹ Montesquieu *Perzsa levelek* és Lovecraft *Suttogás a sötétben* c. műve nyomán.

Kis pénzmag maradt a későbbiekre. Ha nem túl nagy kérés: Ákos felsőkeresztesi könyvei közül néhányat kölcsönbe elküldhetnél. (Hamvas is jöhet!)

Legutóbb szűkszavú voltál. Mi van veletek? Eszter, hogy bírja? Ákos állapota javult? Mohit felvették a speciális iskolába? Halom kérdés, nem terhellek többel.

A Családodnak erőt, egészséget kívánok!

MÁSODIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Megkésve írok – rengeteg a munkám. Köszönöm a könyveket. Elkese-rít a hír: vége a textiles üzemnek... Bester Ervin alapította nyolcvan éve, nagyapám kereskedése is árulta a termékeit. A kommunisták tisztelték, az államosítás után főmérnökként tovább dolgozhatott. Túlélte a gyár a fa-sisztákat, Rákosit, a gulyás-szocializmust, de a vadkapitalizmussal nem tu-dott megbirkózni.

A balhé, amibe keveredtél, megrémített. Vigyázz a sötét alakokkal! Sze-rencse, a rendőrök nem szálltak rád. Az ördögtől sem félsz. Fafejű Lancelot vagy, mint az apád fiatalkorában. Ebben a világban nincsenek Grál-lovagok!

A parasztházat mesteremberrel kifesttettem. Az előző lakó itt hagyta a bútort. Napokig takarítottam. Vettem egy ruszki kaszát, lekaszáltam a de-rékmagas gázt. A dzsungelből ribiszkebokrok, a kerítés mellett sűrű málnás, a melléképület mögött gondozatlan földieper került „napvilágra”.

Utánanézttem a szomszédságnak, a legtöbb épület lakatlan. Az erdő alatt két „belövéses” házban népes cigány família lakik: Hudákék. Jobbról a szomszéd magyar ember. Gellért Frigyesnek hívják, kedélyes öregúr. Mi-nap vendégségben jártam nála. Megittuk az áldomást a különleges, sötét-színű josta borából. (A josta: nagy bokorra növény, feketeribizskére hasonlí-tó termésű bogyós gyümölcs.) Zamos, savanykás ital, mint a meggybor. Néhány pohár után nehezen támolyog haza az ember...

A királynők városából „átírányítottak” egy németországi levelet, Rachel írt. Többször keresett mobilon, a vadonban nincs térerő. Berlinből Mainheimbe költözött, otthagyta a kutatást. Jól fizető „táv-marketinges” munkája van, egy laptop a „munkahelye”. Mainheim legjobb negyedében lakik, a szomszédjai törökök, lengyelek, perzsák. Utánad is érdeklődött. Említette, válik...

HARMADIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Bakonyvég vegyesboltjában vettem Flekk Magazint. Nem kedvelem a bulvárt, a címlapról eszembe jutott a leveledben írt atrocitás. Furcsálltam, hogy Téged nem említettek. A „rasszista” szöveg ment. Beugrottam a kiricsnibe. A kocsmárosné panasolta: a fia néhány haverjával a fővárosban sétáltak, amikor terepjáróból kiugrott két ruhásszekrény méretű „subickos-képű”. Kérdezték: gárdisták vagytok? S szúrt az egyikük. (Rövidre nyírt frizurájuk, a divatos fekete ruha válthatta ki a reakciót.)

A cigányok itt sem széplelkek. A faluban lakik az Orsós família. A családfő bányász volt, néha beugrik a csehóba egy fröccsre. Értelmes ember, mindenről lehet vele beszélgetni, a szilikózistól sajnos a fülén veszi a levegőt. A gyerekei is dolgoznak. Itt a telepen sumák társaság lakik. Aprajánagyja otthon lebzsel, csak a nagylány dolgozik. Amilyen kikent-kifent módon, dögös cuccokban jár, lehet, prosti a főút mellett...

Gellért úr – a josta-boros – panaszkodik, minden mozdíthatót ellopnak. Egy alkalommal a kinyitott ablakon mászott be valamelyik szurtos. Légpuskával a füle mellé kellett löni, hogy elinaljon. Néhány nap múlva az öregúr vadászskutyáját bosszúból megmérgezték...

A telep mellett szalad a kristályvizű patak. Eljárok oda pecázni. A purdék közül kettő-három folyton a nyomomban sompolyog. A bokorból villogtatják az obszidián-szemüket. A régiek mondták: „szem a lélek tükre”. Ezeknek sötét a lelke! Az utcán mögöttem sutyorogják: „Jön a vén gólyaláb.”

Újból olvasva a leveled, különös „zöngét” érzek, ahogy a Lakatos Hajnalkáról írsz!
Rachel ismét üzent: összejött a szomszédjával, perzsa mérnökember...

NEGYEDIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Szép, napos az idő. Tegnap öreg barátommal gombázni mentünk. Nagy kosárral szedtünk a csemegéből. (Frigyes vizsgázott gombaszakértő.)

Megértem a keserűséged: a csődbe csúszó városban nehéz tisztességes, mérnöki munkát találni. Külföldön jó esélyed volna, szakmai tapasztalatod van, a germánt „apanyelvi” szinten beszéled. Mi lesz Mohival és Ákossal? Esztert nem szabad magára hagyni! Sok lenne neki a két „gyerek”!

Kellemetlenség itt is akadt. Mothos gazemberek lelopták a szamóca második termését. Amit nem bírtak elvinni, azt letaposták. Négy napja a fészert ajtaját fölfeszítették, szerszámot vittek el. Nem hagytam annyiban! Barátom Csepel biciklijén Bakonyvégre tekertem. A körzeti-megbízottnál feljelentést tettem. Horváth törzsőrmester megírta a hivatalos papírokat. Javasolta: vegyek nagyobb kutyát, az majd elijeszti a „szarkákat”. A sógoránál volt eladó farkaskutya. Kaptam mellé egy befogott, lompos kuvaszt. Napokig morogtak egymásra. Néhány éjszaka után, a kerítés mellett párban ülve hegyezték a fülüket.

Telihold van, különös zajokat hallani...

A mobilposta ritkán merészkedik föl a hegyi úton. Leveletem a falu postáján adom föl. Meglepődtem, mikor ismerős fizimiska vigyorgott rám a kisablak mögöl. A hidrogénszőke Hudák lány. A kocsmában mondták, itt lakik nyár óta a faluban. A pasija módos parasztek sarja, őket „pumpolja”. Csinos nő. A szemei ragadozószemek, mint a többinek a telepen.

A leveledben nem írod, de kiolvasom: a romalány elcsavarja a fejed! Nem vagyok oda a cigányokért, de találni köztük becsületes, kiváló embereket. Hajnalka megérdemli a tiszteletet.

A roma-vérben pezseg a muzikalitás!

ÖTÖDIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Feltartóztathatatlanul közeleg az ősz, érzem a csontjaimban. Vettem méterfát. Öreg barátom gatterján feldaraboltuk. Újfent panaszkodott: néhány apróságnak lába kelt a ház körül. A körzetisnél tett látogatásom után „csönd” volt. Rachel írta: küldött csomagot, de nem kaptam meg! Érdeklődtem a postán – nem a szűrős tekintetű Hudák Betti fogadott. A hölgy a komputerben utána nézett, valóban jött a nevemre küldemény, a mobilposta kézbesítette. Az átvételi elismervényen az aláírás messziről sem hasonlított az enyémhez. (Aznapi Hudák lány volt szolgálatban.) Mit tegyek?

A kutyák ugatnak egész éjszaka. A teliholdra gyanakodtam...

Írod: Mohinak sikerült alapítványi iskolát találni. Add át a gratulációt Hajnalkának! Nagy szó felvételt nyerni a vízivárosi konzervatóriumba. Kevés az államilag támogatott ösztöndíjas hely.

Fiam, keress végre munkahelyet!

HATODIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

A helyi média-bizniszt nem ismerem. Nem hallottam Karácsony Henrikről. A fővárosiak költöznek most vidékre, évtizedes „tornyok” dőlnek ott sorban.

A Bakonyt szeptemberi eső áztatja. A kutyák veszettül ugatnak. Gondoltam, vadállat járhatott az erdőből. Tegnap a kert végében a felázott talajon mély lábnyomokat találtam.

A szomszédba tartottak. Szedett-vedett a kerítésem: ott ugrottak be, megkerülték Gellért úr szögesdróttal koronázott betonfalát. Ravasz tolvajok!

Az öreg a csengetésre nem jött ki; tán szunyókált. Délelőtt ismét eleredt, bőrig áztam. Hiába nyomtam a csengőt. Ha nem a barátomról van szó, hagyom a fenébe: a ház ajtaja rögtön kinyílt. Dohszag ült a szobában. A vaskályha hidegen állt, alig volt hamuja. Frigyes napok óta nem volt otthon. Csodálkoztam, hogy szó nélkül távozott. A tolvajok miatt zárva tartotta a házat.

Másnap sem került elő. A földút biciklivel járhatatlan, felhúztam a „sártaposó” bakancsot, gyalog mentem a faluba. A hízott körzetis, mikor meglátott, kedvetlenül húzta a száját. Határozott föllépésemnek hála: a Lada Niváján fölhajtott a telepre. Körbejárta Gellért úr házát. A kertben a nedves bokrok alá is benézett. Mondta: végig megy az erdészet makadám útján, hátha gombaszedés közben lett rosszul a szomszédom. Késő délután jött vissza. Nyomát sem látta Frigyesnek...

Az utcasoron szokatlan csönd volt. A kutyák kushadtak, mégsem aludtam jól. Reggel a körzeti megbízott – tűzoltószertárral egybeépült – irodája előtt várakoztam. Horváth törzsőrmester nem tartott „fogadóórát”. Az áfész-kocsmára két sarokra, benéztem a füstös helyiségbe. Orsós Karcsi asztalához ültem. Egyik cigit a másik után szívta. Hallgatagon kortyoltam a bort, mikor – két slukk közt – megkérdezte: „*Mi történt Gellért Fricivel?*” A hír gyorsan terjedt... Elmondtam, amit tudtam. Fizimiskája elkomorult. „*Ha vár kis ideig, hozok valami érdekeset!*” Fölállt, köhögve a kijárat felé indult. Teli műanyag táskával tért vissza, sárguló újságokat láttam. „*Tudom, maga tanult ember, hasznát veszi. Könnyebben megérti a történeteket.*” Kínos helyzet; kénytelen voltam elfogadni a csomagot – sóhajtván: hogyan cipelem föl, az erdőn keresztül... Meghívtam egy pohár borra. Szabódva fogadta el, gyorsan felhajtotta, elbúcsúzott. Akkor jött be a két nagyobbik Hudák fiú. Gúnyosan köszöntek: „*Jó reggelt, gólyaláb úr!*” A tekintetüktől hideg futkosott a hátamon.

Nem akarlak a gondjaimmal terhelni. Írtad: aggódsz Hajni miatt. Nehezen szokja a nagyvárost, a fősvuli kemény. Életre való lány az! Neked a munkahely legyen az első!

HETEDIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Tudom, hogy az idődet rabolom. (Azért nem válaszoltál?) Frigyes barátom nem került elő. Ennyi idő multával, nem is fog... Horváth annyit mondott: eltűntnek nyilvánították.

Hudákék előbújtak a vackukból, részeg vircsaftjuktól hangos az utca. A kutyák hajnalig csaholtak. Kimentem a ház elé, beleordítottam az éjszakába: „Hagyják abba!” Öreg barátom légpuskáját elvitték a rendőrök; jó lenne a levegőbe lőni vele! Frigyes kertjében sudár almafa áll, őszi fajta, hullik rendesen. Egy kosárral szedtem alóla. A vén Hudák Pista sántikált a kerítés előtt, ferde szája vicsorgott, mikor bekiabált: „Csóresz-móresz, gólyaláb? Szüretelj csak, hullát nem lehet meglopni!” Este szokatlanul csendben voltak a kutyák. A farkaskutya szűkülésére ébredtem. A kapu mellett kinyúlva találtam a kúvaszt. A vadabbik – megdöglött... Szerintem megmérgezték! Előző nap semmi baja nem volt. A fészkerben rozsdás fémrostát találtam. A fakeretét megerősítve, felcsavaroztam az ablak elé. Elfogyott az étel, jól jött a finom alma.

Este a viharlámpa világánál beleolvastam a kapott újságokba. Szükszavú bűnügyi cikkek voltak. A bútorok megnyúlt árnyai közt lapozgatva, félelmes olvasmány. Ha jön a hideg, jó lesz gyújtósnak.

Sajnálom, hogy nem írtál. Racheltől bécsi keltezésű levelet kaptam. A jó képű „Xerxészről” kiderült, a fiúkat se veti meg. Szegény lányom! Az osztrák rokonokhoz költözött Mainheimből. Haza nem akar jönni... Téged is üdvözöl, sokat gondol Rád...

NYOLCADIK LEVÉL:

Kedves Zoltán!

Nem értem a hallgatásod okát. Rachel emlegetésétől „gurultál be”? Nézd el egy zavarodott, vén hülyének!

Visszavonhatatlanul beköszöntött az ősz. Hajnalban deres a fű, a fáknek sárgul a lombja.

Minap, a farkaskutya is kimúlt. Ha állatorvossal megnézetném, kiderülne: megmérgezték, akár a kuvaszt. A söpredéktől kitelik! Fejszével az ágy alatt alszom, ha lehet alvásnak nevezni. Holnap lemegyek a faluba, feladom a levelet – nem a hidrogénezett fejű Hudák lány lesz ügyeletes –, Orsótól veszek kutyákat. Azt mondta, vannak, de korcsok. Korábban az idegeimre ment a vonyításuk. A csönd rosszabb mindennél. Tegnap a kerítés felől lépteket hallottam, suttogást az ablak alatt. Képzelmű? A redőnyt nem merem fölhúzni. Ha volt ott valaki, a rács elriasztotta!

Kutya nélkül semmiképp nem jövök haza. (Utáltam a pitbullt, most jó lenne egy...)

A viharlámpából kifogy az olaj, befejezem a levelet.
Isten áldjon Téged és Hajnalkát!

P. S.
(Válaszolj!)

2009. Tanakajd

SZÁRNYPRÓBA

A SZERZŐ ÖNMAGÁRÓL

Hájas Csilla vagyok, huszonkét éves, büntetlen előéletű bátyúi lakos. A Nagyberegi Református Líceumban érettségiztem 2008 tavaszán. Életem kiemelkedő eseményei között tartom számon, hogy elitoktatásban részesülhettem. Jelentős mértékű tudást és stabil erkölcsi alapot biztosított, aminek elég gyakran híján vagyok. 2008 őszén a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolára felvételiztem. Miként éltem túl az elmúlt négy évet, máig rejtély. A magyar nyelv és irodalom mellett angolt tanultam, mert ahány nyelv, annyi ember. Bimbózó ellenszenvem a grammatika iránt rózsabokorra fejlődött. 2012 májusában alapfokú diplomát szereztem mindkét szakon. Kétdiplomás vagyok, de néha annyi eszem sincs, mint egy féldiplomásnak.

Szeretem az irodalmat. Szeretek nevetni, és szeretem, ha mások is nevetnek, ezért húzok inkább a szatíra, a humor felé. A későbbiekben szeretnék gyermekirodalommal foglalkozni, örülnék, ha munkám értékes lenne.

HÁJAS CSILLA

EGY HÉTKÖZNAPI HÁZ

A mi házunk nem nagy, de nem is kicsi. Inkább olyan jól eltalált méretű. Ha egy hangyával többen lennénk, már szűk lenne.

Ahogy belépünk a kapun, tekintetünk rögtön nekiugrik az – ha az egereket, a szúnyogokat és öcsémet nem számítjuk – egyetlen háziállatnak, a kutyának. Ő ugyan nem ugrik, de hallatja a hangját. Éjjel három és négy óra között is, mikor az ember aludna, de nem tud, mert odakint ugat a bolond kutya. Ocsmány pofája okán akár denevér is lehetne, de hát kutya lett. A sors fintora.

Rövidke séta után eljutunk az óriási lépcsőhöz, ami csak három fokból áll ugyan, és ahogy nővünk, úgy zsugorodik, de amelynek legalább kilenc heget köszönhetek a térdemen.

Ezután következik a veranda és az előszoba. Így, ebben a sorrendben. Az előszoba olyan óriási, hogy az ember hangja visszhangzik benne, és ha ketten állunk ott egyszerre, egyikünknek ki kell mennie, hogy a másik levegőhöz jusson.

Következik a konyha. Jó nagy és pompázatos. Itt tartjuk a társas összejöveleket, ami többnyire kiabálásban nyilvánul meg. Nálunk mindenki hangosan beszél, és aki érdekesebbet akar mondani, annak hangosabban kell. Népbetegség. Az öcsém itt szokott marha nagyokat böfögni ebéd után, majd kifordul a belem tőle. Igaz, amióta szemüveges, egyre ritkábban műveli, mert intelligens imidzsébe – amit magáról képzel –, nem fér be egy böfögő állat. Jól teszi. Már unom az asztal lábát rugdosni, mert az övét ritkán találom el.

Apa itt tartja a festőállványát és a képeit, no meg a festés elengedhetetlen kellékeit, az ecseteket, de nem tokban vagy dobozban ám, hanem pucéran egymás mellé rakva egy széken; és mindig akkor festékesek, amikor fehér nadrág van rajtam, vagy nagyon sietek. Gyakran szoktam sietni. Előfordul, hogy acetontól bűzlik a ruhám. Mert foltosan azért mégsem állíthatok be sehová. Ezt a szagot némileg mérsékeli a nagy parfümjé, ami még a Krisztus előtti időkből maradt fenn. Olyan bűdös, hogy az ember szívesebben szagolgatna borsófőzeléket. Pedig az sem nagy élmény. Ezért van nekem mindig ülőhelyem a villamoson.

A konyhában álló hűtőszekrény első pillantásra teljesen szokványos darabnak tűnik. Sőt, második pillantásra is. Belső felosztása viszont egészen figyelemre méltó. Három fő részre osztható. Az alsó polcon tartjuk a zöldségeket, gyümölcsöket, és a húgom néha ide pakolja a legóját – ezért egyszer majd jól fenéken billentem. A második polcon élelmiszerek, a legfelső polcon koncertek kaptak helyet, amelyek szavatossági ideje lejáró félben, vagy fénysebeséggel már el is suhant. Ez a polc mindig tele van. Egészen megdöbbentő.

Apáék érdekes módon vesznek kenyeret. Logikus számításuk szerint kell egy kenyér szombatra, egy pedig vasárnapra, azaz összesen kettő. Aztán rám néznek, és elküldik az öcsémet, hogy hozzon öt kenyeret. A fene se érti.

A konyhát arra használom, hogy nyúzzam a húgomat, amikor nem néz oda senki. Ilyen pillanatok viszonylag ritkán vannak, mert apáék állandóan szemmel tartanak. Az ilyesmit előítéletnek hívják, vagy negatív diszkriminációnak. Az utóbbit nehezebb kimondani, viszont az ember intelligensebbnek tűnik tőle, ami nem megvetendő szempont.

Másutt is szoktam nyúzni a húgomat, és olyankor apáék – a megszkottnál emeltebb hangon – szemrehányóan érdeklődnek: miért nyomorgatom már megint azt a szerencsétlen gyereket?! Holott nem nyomorgatom, csak hát én vagyok a húgom nagy és okos nővére, ráadásul az egyetlen, és mivel a cím kötelez, kénytelen vagyok foglalkozni vele hétvégeként, mikor félholtan beesek a házba. Amint megjövök, letépek magamról a csiz-

mát és az úrkaftánomat, máris azt kérdezi: mikor játszol velem? A magamfajta kőszívű ember egyre nehezebben bír ellenállni az ilyen könyörgő gyerekszempárnak. Edzenem kéne, kijöttem a formámból.

No de még mindig a konyhánál tartunk, amelynek bejáratától jobbra található apáék szobája, balra meg a spájz, ahol én lakom az öcsémmel. Apáék mérgesek, amikor spájznak nevezem a gyerekszobát, engem mulattat. Szobának ugyanis kicsi, spájznak meg nagy. Ráadásul innen nyílik a mosdó. Ki látott már olyan házat, ahol spájzból nyílik a fürdőszoba?

A spájzról az embernek a nagy befőttei jutnak eszébe, amiket meg lehet dézsmálni, s nem egy fürdő, ahol még befőttek sincsenek. Szóval ketten lakunk itt, de a főnök én vagyok. Nyilvánvalóan és megkérdőjelezhetetlenül. Az öcsém időnként próbálja ugyan megkérdőjelezni, és már nem éri be a szokásos válasszal: azért, mert azt mondtam. Nyomósabb érvet kell kitalálnom, ami nem okoz nyolc napon túl gyógyuló károsodást, de elég ahhoz, hogy egy ideig békén hagyjon.

Apáék attól is kiakadnak, ha a vendégek előtt hangosan kérdezősködöm. Például ha azt firtatom, ehetünk-e egy szelet vajas kenyeret, meg hogy fogunk-e este fürödni, mert már elég koszos vagyok. Eleinte még remegett a szám széle, de már kőarccal csinállok hülyét mindenkiből, főképp magamból.

Otthonunk egyik fő jellegzetessége, hogy a ház minden pontján és felkiáltójelén a húgom játékaiba botlunk. Tényleg mindenütt. Az ember nem is gondolná, hogy a makarónis zacskóban babavégtagokat találhat. Hogy a párnahuzatomat, a táskáimat vagy apa ünnepi öltönyének zsebét ne is említsem.

Régen az öcsémmel gyűlöltünk korán reggel kelni. Mindenféle trükkökkel éltünk, hogy kicsivel tovább alhassunk sulis előtt. A ruhában való alvás bizonyult a legtartósabbnak. Majdnem fél órát spóroltunk vele. Aztán beütött a ménkű. Túlzásba vittük, mert a cipőt is magunkon hagytuk. Nem számoltunk azzal, hogy apának feltűnik a sáros ágybeli. A szép időnek ezzel befellegzett, pedig a hajnalban kelést most is utálom.

Amíg nem volt húgom, az öcsém nyaggatott, hogy játsszak vele. Valahányszor kiborított valamivel, mindig azzal ettettem, hogy van saját háziállatom, amivel titokban szoktam játszani, és amit sose fogok megmutatni neki. Emiatt csak úgy ette a penész.

Megmosolyogatóan gyerekes dolgok ezek. Hát hogyne, hiszen amikor öcsém faggatni kezdett, milyen állatról van szó, kézmozdulatokkal hitelesen illusztrálva elmagyaráztam neki: úgy néz ki, mint egy kis majom, csak pöttyös és a fülei rózsaszínűek. Azt is mondtam, olyan ritka faj, hogy mindössze egy példány létezik belőle – ez itt, a fejemben.

Jó volt gyereknek lenni. Időnként még most is annak érzem magam. Van egy sanda gyanúm: sose fogok teljesen megkomolyodni. Amiket mindenki más elfelejtett már, nekem néha eszembe jutnak az évekkal ezelőtti élmények: egy íz, egy illat, egy mozdulatról egy másik mozdulat, egy érzés, amit bizonyos dolgok váltottak ki belőlem vagy a környezetemből.

Ilyenkor kicsit úgy érzem, sikerült megmentenem egy darabkát a múltból, amit már egyre nehezebben idézek vissza, de hűségesebben őrzöm azokat a fényképeket, amiket az emlékezés albumjába illeszthetek.

NÉHÁNY LÉPÉSRE A TÖKÉLETESSÉGTŐL

Öcsém életrajzának olvasása mindig emlékezetes esemény, mert az abban foglaltak hetven százaléka nem fedti a valóságot, a fennmaradó néhány százalék is csak erős jóindulattal.

Amikor például azt írja, hogy anyanyelvi szinten beszél magyarul, folyékonyan ukránul és angolul, közepes szinten oroszul és csehül, sőt, alapszinten még jó néhány nyelven – amelyekről azt sem tudom, melyik országban beszélnek –, tulajdonképpen csak annyit jelent: beszél magyarul.

Ami ez után következik, még sűrűbb fejcsóválás közepette szoktam olvasni. „Folyékony” angol nyelvismeretét például az én nyelvvizsgámra és tudásomra alapozza. Az ukránnal is hasonló a helyzet, csak annyi a különbség, hogy ezzel az anyját terheli, aki mellesleg azonos az én anyámmal. Erősen kétlem, hogy pontozáskor az ösztöndíjbizottság számításba venné az összes rokon és ismerős nyelvtudását is.

„Közepes szintű” orosz és cseh nyelvtudása együttvéve is kevesebb tizenkét szónál, lényegében egyetlen kérdésre korlátozódik: *mi van enni?*

Azokra a nyelvekre, amelyeket állítólag alapszinten beszél, kár lenne szót vesztegetni, mert a bólogatás, a kézfogás és a böfögés tudomásom szerint nem számít nyelvtudásnak. Ha így lenne, minden nyelvtanár eldobhatná a diplomáját – ezeket én is meg tudnám tanítani bárkinek.

Mielőtt bárhová benyújtaná a hivatalos iratait, kénytelen vagyok átnézni azokat, mivel nem szeretném, ha azonos vezetéknevünkből kifolyólag engem is az ő helyesírása alapján ítélnének meg. Ez irányú aggodalmaim

jogosak, mert például a *jobban* szavunk nem *ly*-nal íródik, a *kertben* szóból nem ajánlott kihagyni a középső mássalhangzót, és persze egy önéletrajzban semmi keresnivalója efféle információnak: *a szobánkban ketten lakunk a nővéremmel, aki ritkán takarít, mert nincs otthon, és egyébként is lusta.*

Több oka van annak, miért nem tanácsos jótévőnkéről bármilyen hivatalos dokumentációban negatív információkat feltüntetni. Először: előfordulhat, hogy megvonom tőle a jóindulatomat; másodsor: a szótárral nagyot tudok ütni és hirtelen.

Nem elég, hogy nem tud helyesen írni, és nem tisztel engem kellőképpen – öcsémnek más hiányosságai is vannak.

A fiatalember horkol. Kibírhatatlanul. Nem lenne ezzel semmi gond, ha másik helyiségben és másik városban aludna. De hát tényleg közös a szobánk, amiről – ha nem vagyok otthon – senki sem feltételezné, hogy lány is lakik benne.

Reggelente elfelejti kinyitni az ablakot, ezért a szobában rekedt levegő veszedelmesebb, mint a paprikaspray: utóbbi csak a szemet károsítja, előbbi az egész szervezetet. Nem véletlen, hogy elég gyakran máshol tartózkodom. Egész pontosan: bárhol szívesebben, mint otthon.

Mivel azonban erős hatással vagyok rá, mégiscsak alakul a fiú. Muszáj neki, na. Ez az egyetlen út, amelyen élve végigmehet – a többi bizonytalan kimenetelű. Van annyi esze, hogy ezt felismerje. Ahogy kedvenc fizikatanárom mondaná: lesz belőle valami.

Ha más nem, hát elrettentő példa.

LUCIFER UTÓDAI

Valahányszor a nagybátyámék nálunk nyaralnak, sokkal több gyógyszer fogy. Főleg az idegnyugtató pirulák mennyisége csappan meg feltűnő hirtelenséggel.

Idén már az érkezésük is fejedelmi volt: a szerelvény csak több perces késéssel indulhatott tovább, mert leszállás után Botondnak sikerült befeküdni az egyik kocsi alá.

Az események ilyenén alakulása miatt távolabbra húzódtam, nehogy úgy tűnjön, mintha ismerném őket, vagy – ne adj Isten! – a rokonaim lennének, mert az állomásfőnök indulatából ítélve nagyon pofonszagú volt a levegő. A távolabb húzódás gyenge trükk az unokaöccseimmel szemben, még soha nem vált be.

Persze, most is hamar kiszúrták, hogy ott vagyok, és üvöltözve kezdtek ecsetelni úti kalandjaikat. Felettébb izgalmas történet volt, de nem tartott sokáig, mert hazaérkeztünk. Azazhogy csak én, nekik még két hosszú utcányi sétájuk maradt keresztanyáméig. Hangsúly a hosszú szón, hála az égnek.

Másnap Munkács várába látogattunk, hogy a kölykökre némi kulturális tudás is ragadjon, ne csak piszok. A vonaton alig fél tucat utas adott tanácsot, hányféle módon lehetne a kölyköket miszlikbe szabdalni, hogy a látvány még esztétikus maradjon, s hogy pár kötéldarabbal és egy szigetelőszalaggal milyen hatásosan lehetne csendre, mozdulatlanságra bírni őket. Rokonszenves embereknek tűntek, biztosan megtaláltam volna velük a közös hangot, ám ezek a kedves emberek a következő megállónál leszálltak. Én maradtam, ezért buzgón helyeseltam a bácsikámnak, aki háborgott: *nahát, milyen förtelmes emberek vannak; ezeket a tündéri gyermekeket nem szeretni – felfoghatatlan...*

Tiszta szerencse, hogy az ember nem tudja szembeköpní magát. A gyehenna tüzén égjenek el ezek a tündérek, s inkább előbb, mint utóbb. Egyébként sem vagyok biztos abban, hogy a tündérek így néznek ki: tetőtől talpig szurtosan, sebhelyesen, csorgó orral. Rettenetes.

Ekkor jöttem rá, pontosan mit takar az ördögfióka fogalma. A felfedezés cseppet sem volt ínyemre.

Az út további része viszonylag békésnek bizonyult. Leszámítva négy *pisilni kell!*, három *éhes vagyok!* és hatvannégy *mikor ériünk már oda!* követelődő megnyilvánulást, nem történt semmi különleges.

A hatvanötödik *mikor leszünk már ott!* kiáltásra odaüvölthettem: *máris!*

Vészesen közeledett az állomás, gyorsan összevakartam a két gyereket. Visszaadtuk a szomszédos ülésen kucorgó bácsinak a szemüvegét, leszaggatott gombjait, ráadásul Tomi minden fenyegetésem ellenére, *vidd haza a nyusziknak, bácsi!* felkiáltással markába nyomta félig megrágott almáját. Nem győztem mentetetőzni.

Ezek után sietve leszálltunk, mert nálam már kezdett szakadozni a cérna. Remélem, soha többé nem találkozom az öregúrral. Így szokott ez lenni. Az ember lehetetlen alakokkal körülvéve ismer meg szimpatikus embereket. És az emberek dühöngő örültet látnak benne. Tévesen, persze.

A nagy sietség miatt egy megállóval korábban szálltunk le, ami elég hosszú gyaloglást jelentett a hatvanfokos melegben. Aki hülye, haljon meg.

A két fiú minden útszéli elhagyatott bódéra ráfogta, milyen jó kis bunkert lehetne varázsolni belőle. Az egyikbe ott helyben be akartak költözni. Olyan határozottan körvonalazták a dolgot apjuknak, hogy egy pillanatig

azt hittem, tényleg ott hagyjuk őket. Csak azt bántam, hogy a viskó nem dzsungel közepén áll; béke és nyugalom honolt volna a világon.

Mikor az apjuk is szóhoz jutott, eléggé világosan tisztázta: *nem mindjárt megyünk tovább, hanem most rögtön*. A gyengébbek kedvéért: azonnal.

Végtelennek tűnő röpke óra múlva eljutottunk a vár alá, ahonnan már csak fel kellett sétálni az emelkedőn. A meredekségét kilencven fokosra saccoltam, de ehhez nagyban hozzájárult a súlyos hátizsák, tömve minden olyan vacakkal, amire véletlenül sem volt szükség. Csak akadjon egy idióta, aki cipeli. Hát akadt.

A két átokfajzat olyan mély benyomást tett a jegyszedőre, hogy nem is kellett fizetnünk. Szerintem az a néni még most is tablettákat szed csuklás ellen.

A kapun belül nagybátyám azonnal figyelmeztette a biztonsági őrt: ha meglát egy magányosan kódorgó kisfiút, őrizze meg a nyugalomát, mert hamar megjelenik a másik is; az a fontos, hogy semmiképp ne engedje ki őket a kapun.

Egy pillanattal ezután – ki merre lát! – a két gyerek öt felé szaladt. Nagybátyám ennek ellenére a nyugalom eleven szobraként, érdeklődve járta a termeket. Tudta, rossz pénz nem vész el, majd csak előkerülnek a kölykök. Ebben én is biztos voltam. Az ilyen pénz óceáni mélységbe süllyesztett, bekötött szájú zsákból is előkerülne.

A visításokból, lábdobogásból, felháborodott turisták kiáltozásából egyébként tudni lehetett, merre járnak a kölykök.

Egyszer csak hirtelen csend lett. Rosszat sejtve elindultunk a legutóbbi zajforrás felé. Botond és Tomi az ajándékokat árusító néni asztalkája előtt álldogált. Akár hiszik, akár nem: megilletődve! Szakértő szemmel mustálták a kirakott apróságokat. Mindaddig szakértették a szuveníreket, míg az egyik kiskutyának letört a füle, egy másik pedig kettéhasadt. Kénytelenek voltunk kifizetni a kárt, mert a néni hosszas győzködésre sem hitte el, hogy az előttünk járó turistacsoport gyerekei okozták; abban a csoportban ugyanis csak egyetlen gyerek volt, az is az anyukájában tartózkodott. Gyorsan tovább álltunk, mielőtt a fiúk újabb portékákat szakértettek volna meg, mert arra már nem lett volna pénzünk.

Lucifer utódai egész délelőtt fagyit követeltek, és most már nem halaszthattuk tovább igényeik kielégítését: kaptak egy-egy jókora adagot. Titokban azt reméltem, berekednek tőle, és akkor nem kell hallgatnom a kurjongatásaikat. Mert lássuk be: az ember szívesebben gyönyörködik két némán futkározó, mint velőtrázóan sikoltozó és kacarászó elmebetegben. Tomiékat ritkán látni csendben, fegyelmezetten ülni. Esetleg alvás közben. Pár ilyen nap után az ember elgondolkodik az élet értelmén, de képtelen megfejteni a talányt.

Aztán az események váratlan fordulatot vettek: a két fiú elfáradt. Elin-
dultunk kifelé a vasútállomásra. Útközben a fiúk minden villanypóznánál
megálltak, letépni az álláshirdetéseket, Tomi pedig *jó lesz még valamire*
alapon felszedte, zsebébe tömte az útjába kerülő söröskupakokat. Élelmes
kis ember, és érzelmes is. Kettőjük közül őt nevezném könnyebben kezel-
hetőnek, gyorsan hozzátéve: az ő kezelhető személyisége köszönőviszony-
ban sincs azzal a fogalommal, ami alatt normális gyereket értünk.

Amikor az egyik útszéli kukából is előkotort valamit, majd kiugrott a szemem.

Hogyan sikerült elérnünk a vonatot? Ebben két rövidke mondat segí-
tett. Az egyik: *a vonat húsz perc múlva indul*. A másik: *a következő csak*
este. Ezzel mindent megmagyaráztam.

Hála Istennek, a vonaton alig volt utas. Na persze, ilyen rekkenő hőség-
ben az épeszű emberek otthon, leeresztett redőnyök mögött pihennek. Sze-
rencsére a kölykök annyira eltikkadtak a kánikulában, hogy teljesen átlá-
gos emberekként utazhattunk mi is. Leszámítva, hogy Botond megállón-
ként legalább három örült kacajt hallatott. Valószínűleg ennek a nevetésnek
köszönhetően teljesen üres kocsiból szállhattunk le.

Hazafelé botorkálva Tomi újabb söröskupakkal tömkölte a zsebét,
amik reggel óta kerültek az útra. Zsebében minden lépésnél mulatságosan
megcsörrentek a kupakok.

A nyaralásuk természetesen most sem egy napig tartott, továbbra is Luci-
fer utódaihoz méltón viselkedtek, de az már más történetbe kívánkozik.

CZÉBELY LAJOS

VÁGYAK ELTÖRLÉSE

2011 augusztusának második felében, nem jegyeztem meg pontosan, melyik napon, leemeltem egyik kedvenc Kosztolányi-kötetemet a polcról, pontosabban az *Európai képeskönyv* címűt. Ha én Kosztolányihoz menekülök, annak komoly oka van. Mikor megoldhatatlannak tűnően összetorlódnak a tennivalók, vagy ha gondjaimból semmilyen kilátás nem dereng a láthatáron, akkor szoktam kedvenc íróimhoz fordulni segítségért. Arra pontosan emlékszem azonban, hogy akkor is elegendő okom volt rá. Nem csupán az, hogy tanítványaim esélyei a felsőfokú végzettség megszerzésére jócskán megcsappantak az új ukrainai érettségi törvények miatt, hanem hogy ez magával hozta egy, az ifjúkoromból ismerős, sőt azt is mondhatom, egész életemet idegesítően végigkísérő jelenségnek a rossz hangulatát. Ez a jelenség nem más, mint a magyar anyanyelvű tanulók átvándorlása az ukrán tannyelvű (vagy annak idején az orosz) iskolákba. Felelőségem is, (alsós tanítónő, s az idén az első osztályt kell, hogy beiskolázza) nyugtalan. Az a kérdés izgatja, lesz-e elegendő kisdiák ahhoz, hogy a viski magyar iskolában két első osztály induljon. Már hetek óta érdeklődünk a jövődébéli kis elsősök iránt. Közben óva int engem attól, hogy valakit rábeszéljek a magyar iskolára, maga sem teszi, mert „megverte azt a Jóisten, ha egy magyar szülőt arra kell agitálni, hogy magyar iskolába adja gyermekét” – mondja. Igaza van. Lássuk, mi lesz ennek a vége! Természetesen nem nyugszom meg. Arra gondolok, hogy mióta eszemet tudom, sohasem mentek simán a dolgok, a felvételizés időszaka közeledtével évről évre jelentkeztek a problémák: engedik-e tanulóinkat magyar nyelven felvételizni, ha szerencsésebb esetben igen, akkor kérvényezni kell külön minden jelentkezőnek, vagy netalán törvénybe van iktatva, és automatikusan megillet ez a jog minden magyar iskolát végző diákot. Több mint hat és fél évtized nem volt elég, hogy megnyugtatóan elrendezzék a magyar nyelvhasználat ügyét Kárpátalján.

Ezért a Kosztolányi-könyv, amit véletlenül nyitottam ki a 170. oldalon a *Magyar-óra a berlini egyetemen* című írásnál, amely először a *Pesti Hírlap*ban jelent meg épp nyolcvan éve (pontosabban 1931. augusztus 23-án). Az írás arról szól, hogy a berlini egyetem magyar intézete ingyenes magyar nyelvtanfolyamot szervezett, amelyre több mint ötszáz német ajkú

ember jelentkezett. Az író elámult ezen, valamint a tanulók igyekezetén, és erre a következtetésre jutott: „... ezek a hívő, áhítatos lelkek nem a magyar nyelvet tanulmányozzák, hanem engem, aki magam vagyok ez a nyelv... Alázat tölt el.” Ezt olvasva arra gondoltam, hogy ilyen alázat kellene, hogy eltöltsön minden embert, akinek nyelvét tanulják, akkor talán könnyebben menne a nyelvtanulás is.

De nem ezért való ez az írás. Amint vissza akartam tenni helyére a könyvet, kihullott belőle egy kétrét hajtogatott A4-es lap, azaz amint utóbb kiderült: kettő. Fénymásolatukat mellékelem, a szövegek magyar fordítása megírásuk sorrendjében itt következik:

*SZKP KB-nak /a XXIV pártkongresszust
előkészítő bizottságnak/
Másolat: az UKP KB-nak, az SZSZKSZ és
USZSZK Felső- és Középfokú
Oktatásügye minisztereinek*

Az Ungvári Állami Egyetem rektora 1971. február 24-én kelt parancsával Fodó Sándor Lajosovicsot, a magyar nyelv és irodalom tanszék előadóját elbocsátotta állásából.

Mi, a filológiai fakultás magyar, ukrán és orosz szakos diákjai Fodó Sándor Lajosovicsot jó pedagógusnak és előadónak, kitűnő közösségi embernek ismerjük, aki nagy tekintélynek örvend a diákok körében.

Sándor Lajosovics számunkra az ügy áldozatkész szolgálatának példája, aki nem nézve személyes érdekeit, erejét és idejét nem kímélve dolgozott a rábízott feladatok eredményes elvégzéséért.

Sándor Lajosovics arra tanított, hogy becsületesek legyünk, szívünkön viseljük ügyeinket, az internacionalizmus, a barátság és testvériség szellemében nevelt minket, ezért megérdemelten szerették és tisztelték a fakultás nemcsak magyar, de ukrán és orosz szakos diákjai is.

Meg vagyunk győződve arról, hogy Fodó Sándor Lajosovics a szóbeszéd és valami gonosz félreértés áldozata. Nem értjük, mért titkolja előlünk az egyetem vezetősége a Sándor Lajosovics elbocsátásával kapcsolatos tényeket. Hiába kértük már többször is, hogy nyílt pártgyűlésen tisztázzuk az ügyet, mindez nem történt meg a mai napig.

Drága elvtársak!

Nagyon kérjük Önöket, segítsenek az ügyet tisztázni, és eljutni addig a pontig, hogy az igazság diadalmaskodjon, mert akkor – s ebben biztosak vagyunk – őt visszahelyezik munkakörébe.

Az UÁE filológiai fakultásának diákjai:

Aláíráások: Ágnesz Nyina, Lőrinc Hajnalka, Szabó Éva, Tóth István, Kósa Mária, Herceg Ákos, Sari József, Dóri Anasztázia, Kis Zoltán, Fábián László, Bacai Magda, Csellovszki Mária, Fülöp Anikó, Tuba Ernő, Demes László, Morvai Ildikó, Zseliczki József, Hánka Sándor, Fábián Magda, Komári Árpád, Úr Erzsébet, Balla József, Zloczki Jutka, Nagy Ildikó, Gajdos Mária, Galló Júlia, Janotti Mária, Komárnicki Kamilla, Andor Ágnes, Kristofori Olga, Szántó Erzsébet, Orémusz Erzsébet, Bakura Sándor, Füzesi Balázs, Czébely Lajos-Barna, Móricz Kálmán, Fodor Géza, Zombori Magda, Sárközi Judit, Lebovics Zsuzsa, Tóth Erzsébet, Homoki Éva, Szanyi Katalin, Iván Ibolya, Varga Etelka, Keselja Dmitro, Penzenstadler Anikó, Demjén László, Balogh Béla, Dudla Katalin, Kuberka Magdolna, Pataki Gyöngyi, Báthori Ilona, Tóth Mária, Csepa ?, Pojda Iván, Bakos Mária, Sáradi Irén, Kovács Ágnes, Matola Mikola, Grencser Erzsébet, Vágner László, Csató Valéria, Tóth Mária, Gál József, Horváth Gyula, Pásztor Erzsébet. ¹

KIJEV UKP KB

KIJEV FELSŐ- ÉS KÖZÉPFOKÚ OKTATÁS MINISZTERIUMA

Mélyen elkeserít minket, hogy tanárunk, Fodó, munkából való elbocsátásával kapcsolatos közös leveliinkre semmilyen választ nem kaptunk Önöktől. Ráadásul, leveliinket kivizsgálás végett azokhoz irányították, akiknek cselekedeteit ebben a kérdésben nem tartjuk igazságosnak. Különféle kihallgatásokra és fenyegetésekre került sor a vezetőség részéről. Elkezdődött a Fodót kompromittáló rágalom rendszeres terjesztése. Ez év április 22-én tartatott meg a magyar szak diákjainak és tanárainak a vezetőség által alaposan előkészített gyűlése, amelyen a fő kérdés nem Fodó elbocsátásának ténye volt, hanem az általunk írt levél ártalmasságának bebizonyítása. Fodó a gyűlésen egyáltalán nem volt jelen. Bennünket nem győz meg az a kitaláció, hogy Fodó önkényesen elhagyta a munkahelyét, mert számunkra ismeretes, hogy távozását a tanszékvezető és a dékán engedélyezte, kérvényét két válaszhatározattal a mai napig a dékáni hivatalban őrzik.

Az összejövetelelen felszólaló diákok: Zselicki, Fábián, Ágnesz és Nagy kinyilvánították, hogy Fodó munkából való elbocsátását nem tartják sem

megalapozottnak, sem igazságosnak, és kifejezték értetlenségüket, azzal szemben, miért büntetendő az a tény, hogy mi Önökhöz az egyetem vezetőségének tetteit elítélő levéllel fordultunk.

A gyűlés után kialakuló helyzet azt sejteti velünk, hogy az egyetem vezetőségének a gyűlésről tett jelentésében előfordulhat a diákság véleményének meghamisítása is. Senki a szóban forgó ülésen a felszólaló diákok közül nem tartotta helyénvalónak az egyetem vezetőségének tetteit ebben a kérdésben, ezért kérjük Önöket, hogy itt helyben tisztázzuk a problémát meghallgatva minket is, akik jól ismerjük Fodót mint tanárt és embert.

Az UÁE magyar szakának diákjai

Postai elismervény

Táviratfelvétel: 2001

Kijev UKP KB

Szavak száma: 230. Kategória 2 a dr.

Összeg: tíz rub. 50 kop.

Feladva: 11 óra Aláírás_____

Diáktársaim bíztak meg annak idején, hogy gépeljem le a két szöveget és küldjem el a rendeltetési helyükre. Így maradhatott nálam, és a gyakori költözködéseim ellenére nem veszték el ezek a napjainkban már kordokumentumként kezelhető írások.

Egy sokunk számára feledésbe merült eseményről van itt szó, amelynek jobb megértéséhez fel kell elevenítenem az Ungvári Állami Egyetem Filológiai Kara magyar szakos diákjainak négy évtizeddel ezelőtti életét. Annál is inkább szükség van erre, mert az ügyről akkor senki sem tudósított. A korabeli sajtó, természetesen az ungvári sem említhette, hiszen teljesen állami (párt-) ellenőrzés alatt állott. Pedig annak idején sem volt, és ma sem mindennapi esemény egy fiatal előadó eltávolítása az egyetemről. Négy évtized távlatából sem könnyű tárgyilagosan elemezni a történeteket, hiszen egyrészt elfogult vagyok, mert jómagam is részese voltam azoknak, másrészt csupán azt írhatom le, amit emlékezetem és a szóban forgó papírok megőriztek.

A Fodó Sándor elbocsátása körüli hercehurca az ungvári egyetem önálló magyar nyelv és irodalom tanszéke működésének hatodik évében kezdődött. Akkoriban a magyar szakon tanuló diákok száma 90 körül volt. Olyan városi és falusi fiatalok készültek értelmiségi pályára, akik már szovjet iskolákból kerültek ki, de ugyanakkor a gazdasági helyzet és az érdekek

elsődlegességét hangsúlyozó marxista világnézet mellett többségük lelkében még elevenen élt a család, a hagyomány és a vallás tisztelete. Tudtak ugyan a szovjet megszállók magyar lakosság ellen elkövetett '44-es és az azt követő bűneiről, de a szüleikhez hasonlóan nem beszéltek róla. Sőt nagy részük lojális volt a rendszerrel szemben is, a szocializmusban látta képességei kibontakoztatásának lehetőségét.

Ebben az időben a magyar szakon csak szigorúan a szaktantárgyakat adták elő magyarul, a többi tudomány előadása, orosz vagy ukrán nyelven, az előadók nyelvtudásának megfelelően folyt. Az általánosan kötelező tantárgyak közöttük a pszichológia, neveléstudomány, a logikai-filozófiai stúdiumok nem magyar nyelvűségét majd később a szakmai-pedagógiai munkánk sínylette meg.

A tanszék vezetője már akkor is (1966-tól) Lizanec Petro² volt, tanáraink: Zékány Imre³, Gortvay Erzsébet⁴, Vaszócsik Vera⁵, Kótyuk István⁶, Fodó Sándor⁷, majd később Horváth Katalin⁸ voltak, Hegyes Angéla⁹ pedig a főlaboráns. Volt még egy kedves óraadó tanárnőnk, Kulinné Benkő Katalin¹⁰, aki a régi magyar irodalom világában kalauzolt bennünket.

Fodó Sándort, aki Tartuban tanult, Lizanec Petro hívta meg mint nyelvészt a tanszék bővítésének szándékával Ungvárra. Fodó maga így szól erről: „Végül is úgy döntöttem, hogy Ungvárott van a helyem (...) Akár mennyire szerettem őket (az észteket – a szerz.), nem tudtam volna ott megtalálni a helyemet, nekem Kárpátalja a természetes közegem. Így hát hagytam magam rábeszélni.”¹¹

1967 szeptemberében foglalta el állását mint az ungvári tanszék kinevezett előadója, nyelvészeti tantárgyakat kapott (bevezetés a nyelvtudományba és általános nyelvészet). Az akkor 27 éves egyetemi előadó és diákjai között nem a megszokott tanár-diák viszony alakult ki, inkább barátainak később *elvtársainak* (a szó szoros értelmében) tekintette őket, s már ez sem igen tetszett a tanszék egyes munkatársainak, de az egyetem felsőbb vezetésének sem. Fodó Sándor először az 1967 novemberében a *Kárpátontúli Ifjúság* c. lap szerkesztősége keretében megalakuló *Forrás Irodalmi Stúdió* tagjaival barátkozott meg, az akkor már egyetemista Balla Gyulával¹², Bús Ilonával¹³, Györke Lászlóval¹⁴, Punykó Máriával¹⁵, Stumpf Bénivel¹⁶. A stúdió elnöke, Zselicki József¹⁷, valamint több tagja, Fábrián László¹⁸ is, 1968-tól tanult a magyar szakon, Balla Teréz¹⁹, Fodor Géza²⁰, Dupka György²¹ még később. Ettől függetlenül valamennyien felhívták magukra a figyelmet az *Együtt* című, írógéppel sokszorosított folyóirat körül a hatalom által keltett felhajtással. Fodót, aki épp tanúja lett az *Együtt* betiltásá-

nak, Észtország után meglepte a lelkiismereti szabadságnak ez a durva megsértése. Nem hitte el, hogy jó szándékú, művészi alkotásra képes tehetséges ifjakat megfoszthatnak a közlés ilyen kezdetleges lehetőségétől is. Gyűlt a sérelem, miként József Attila írja: „fogamban az idegen anyag”, és egyre inkább orvoslásra várt.

Korábban, 1968 őszén, amikor Fodó Sándor egy szép tágas szobát bérelt Magdus néninél, hol egy másik szobában három fizikus egyetemi hallgatóval én is laktam, sokat beszélgettünk esténként. Gyakran esett szó a Pozsonyban már 1949-ben megalapított *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesületéről* (a Csemadokról) is, amelynek épp az egyetemre való feljutásom évében módosították elnevezését, ezt követően *Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetsége* név alatt folytatta az ottani magyarság egészére kiterjedő áldásos tevékenységét.

„Minden áron el kell érni – mondta Sándor –, hogy a Beregszászi Népszínház helyett, egy a helyi anyagot is színpadra vivő, magyar népdal- és néptáncegyüttes járja Kárpátalja településeit, hogy fejlessze a magyarság anyanyelvi kultúráját. Később ez a szervezet irányíthatná a kárpátaljai magyarság közművelődését és védené érdekeit.” Azután elmagyarázta, hogy mivel a szovjet állam nagy figyelmet fordít a műkedvelő mozgalomra, ezért már az egyetemen el lehetne kezdeni ezt a munkát a magyar szakosok körében, hiszen már itt némi jártasságot szereznének a diákok a műkedvelés terén, amelyet majd jól kamatoztathatnának munkahelyükön, leginkább a falvakban, de a kárpátaljai kisvárosokban is. Sokszor elmarasztalta a Beregszászi Népszínházat, nem is a játék minőségéért, inkább a műsorpolitikájáért. S ha beletekintünk a szóban forgó társulat krónikájába, a 60-as évek végéig valóban a Heltay – Kacsó János *vitéz* c. daljátékán kívül nem is találunk figyelemre méltó darabot: néhány operetten (I. Dunajevszkij *Szabad szél*, Olekszandrov – Matvejev *Veled együtt*, Kálmán Imre *Marica grófnő*) kívül kétes értékű orosz színművek magyar fordításait (A. Szimukov *Nyugalmozott kapitány*, L. Juhvid – O. Rjabov *Esküvő Malinovkában*, O. Kolomijec *Vad angyal*, V. Kanivec *Férjhez megy az anyám*) és Balla László szocialista realista színműveit (*Influenza*, *Lüktető napok*, *Az utolsó század*) játszották.

Volt egy jó tulajdonsága Fodó Sándornak: amit elképzelt, azonnal meg is akarta valósítani. Már 1969-ben hozzálátott a műkedvelés megszervezéséhez. Így született meg Stumpf Béni vezetésével egy kitűnő szavalókórus, Árpá István²² pedig betanította a vegyes kar és a férfi, valamint a női kamarakórus műsorát. A népi zenekar létrehozásánál az ungvári zeneképzőben tanuló viski barátaim

segítettek. Prímásnak megnyertük Galambosi Pétert²³, nagybőgősünk Kadét Pál²⁴ lett, brácsán Molnár Gábor²⁵ játszott, a zenekar tagjai lettek még a szlatinai Rusznák László²⁶, hegedűs és Orosz Viktor²⁷, csellós is. Mivel a cél nem a magyar nóta, hanem a magyar népdaldalkincs terjesztése volt, helyi gyűjtés híján Sándor Ádám Jenő népdalfeldolgozásokat kerített valahonnan, amelynek szólamokra való szétírásai éjfélékig tartottak zenekari vagy más próbák után a filológiai kar 18-as termében. És egy alkalommal, amint a színpadon próbáltunk, felcsillant Kadét Pali szeme, az ajtó felé tekintettem, s azonnal értettem, hogy Fodó megkerítette a zenekar számára a legszükségesebb embert. Márton István²⁸ bácsi, a zeneszerző lépett be, s ezután csaknem minden zenekari próbán megjelent. Segíteni járt, felismerte az ügy fontosságát. A legtöbbet mégis Sztankaninec János (Emil)²⁹ bajlódott a néptánchoz nemigen szokott diáklábakkal, de eredményesen, s így a legmutatósbabak mégiscsak a fergeteges magyar táncaink lettek. Nagy lelkesedéssel készültünk – egyelőre – az egyetemi diákok műkedvelő seregszemléjére. Az 1969-70-es tanév második szemeszterében az egyetem műkedvelő csoportjainak seregszemléjén a másodiknak zárkózott fel a filológiai fakultás (nagyraérett a magyar szak műsorának köszönhetően) az orvosi kar mögé, ami igen nagy teljesítménynek számított, hiszen az orvostanhallgatók – anélkül, hogy valaki hangosan ki mert volna mondani –, a szovjet rendszerben is elit rétegnek számítottak. Erre az időre a magyar szakos diáklányok szülői segítségével szereplő ruhát készítettek maguknak, tánchoz, énekléshez külön, s az őszi Técsői láz-ban végzett egyhónapi almaszedésünkért kapott pénzt nem osztottuk szét, hanem ruhákat, a zenekar számára pedig hangszereket vásároltunk. Az 1970-71-es tanévben a jókedvű fáradozás eredményeképpen létrejött műsor Kárpátalja magyar közönsége elé kívánkozott.

Fodó Sándor jóval későbbi visszaemlékezésében így ír erről: „*Együttesünk bejárta fél Kárpátalját, s a magyar szóra kiéhezett kárpátaljai magyarság hihetetlen lelkesedéssel fogadta. Ez volt a baj.*”³⁰ A legemlékezetesebbek a viski, a técsői, a beregszászi (itt csak a gyerekeknek hirdették meg) és zápszonyi előadások voltak. Az utolsóról, a zápszonyi műsorunkról így ír Fodó: „*Volt egy fiú-vokálegyüttes, ezek kuruc dalokat, meg Kossuth nótákat énekeltek, többek között a Kossuth Lajos azt üzenté-t, de azt előadtuk már máskor is, és nem volt baj. Zápszonyban viszont az történt – véletlenül? –, hogy mire odaértek a fiúk, hogy éljen a magyar szabadság, akkorára az egész terem állva énekelte velünk. Mondanom sem kell, hogy még haza sem értünk Ungvárra, ott már tudta mindenki, és megkezdődött ellenem a hajszá.*”³¹ Mindez így történt, sőt az is, hogy az együttest felszámolták. De a ruhákat nem engedték elkobozni, mint aho-

gyan Fodó emlékszik, hanem az ungvári magyar tannyelvű iskola (akkor 10. sz. Zalka Máté Középiskola) tanulóinak ajándékoztuk épp azért, mert az egyetem vezetősége kérte beszolgáltatásukat. Az együttes motorjának Fodó Sándornak eltávolítása sem 1972-ben, hanem az itt bemutatott iratok szerint 1971-ben történt. A rektori elbocsátó parancson 1971. február 24-i keltezés áll, a vád pedig az volt, hogy Fodó két hétre önkényesen Magyarországra távozott. Tehát lógott a munkából. A valóság pedig az, hogy aki ismeri az akkori szovjet viszonyokat, tudja, hogy külföldre utazni sem lehetett olyan egyszerűen, nem-hogy lógni. Ma már mindenki tudja, miért volt Fodó Sándor szállka a hatalom szemében. A kesztyűt felvette, nyíltan harcolt az igazáért a nyilvánosság bevonásával, önmaga védelmét felvállalva a bíróságon is. De nem győzhetett.

1972-ben ténylegesen megvált az egyetemtől.

A diákság zöme tanárához méltón viselkedett, s ez ma is vonzó, azonnal kiállt Fodó Sándor védelmében. Nem akárkinek, amint a levélen jól látható, egyenesen a 24. pártkongresszust előkészítő bizottságnak, az ukrán központi bizottságnak és az oktatással foglalkozó minisztereknek küldik üzenetüket. Míg a válaszra várnak, Balla László cikket ír *A nagy szovjet család kis közössége* címmel, amelyben Lenin a nemzetek önrendelkezési jogáról szóló könyve megjelenésének kapcsán azt írja, hogy az egyetemen tanuló magyar tollforgatók számára korlátlan publikálási lehetőség nyílik, de azok nemzeti elzárkózása, a szovjet irodalom iránti csökkent érdeklődése és Magyarország irodalmi életének rossz, egyoldalú figyelése miatt találkozunk ritkán a KISZ-ben nevükkel. De a szerző emellett még uszít is. Hiszen az írószövetség pártszervezetét, az egyetem magyar tanszékét hibáztatja a fiatalság viselkedéséért. Most már az említetteknek is színt kell vallaniuk. A Balla-cikk megjelenése (1971. március 21.) után pontosan egy hónappal, április 22-én (Lenin születése napján!) összehívják a filológiai fakultás tanárait és diákjait. A „szovjet etiketthez” híven, nem a Fodó Sándor elleni hajszaról, hanem a diákok viselkedéséről, a levél elküldésének botránnyosan helytelen voltáról beszél az egyetem vezetése. A jelenlevő diákok (Fodót nem hívták meg) és a nevükben felszólaló Zselicki József, Fábián László, Ágnesz Nyina, valamint Nagy Lajos bátran kiállnak a levélben megfogalmazottak mellett, sőt amikor látják, hogy a diákok véleményére az egyetem vezetősége és a tanárok többsége nem reagál, újabb levél megírását szervezik, amelyben az ügy tisztázását kérik, nem pedig a levélírók megfeleltetését. Erre az írásra azonban hiába vártuk a választ, helyette a szünidőnk viszonylagos nyugalalmát megzavaró, a tavaszi események izgalmát újra feltámasztó írás jelenik meg Szent István napján, azaz 1971. augusztus 20-án a KISZ-ben *Elidegenedés?* címmel. Ezt a cikket követte az első beadvány, de az már más történet.

Ezek jutottak eszembe, mikor a két elsárgult lapot nézegettem. Nem volt már kedvem Kosztolányihoz sem. Arra gondoltam, hogy annak idején is szívesebben foglalkoztam volna az éppen aktuális tudományokkal. De hiszen foglalkoztam is. Jut eszembe, hogy egy éjszakába nyúló próba után ballagtunk Sándorral hazafelé. Még meleg volt a kora őszi este, s a Korzón haladva felvilágosítást kértem a Sapir-Whorf-elméletről. Általános nyelvészetből tanultunk róla, ukránul hallgattuk az előadásokat, és sok mindent nem értettünk, de a gyakorlati foglalkozást Sándor vezette, ezért is kértem segítségét. Elmondta, hogy e szerint az elmélet szerint az anyanyelv nemcsak a gondolataink megfogalmazásának eszköze, hanem meghatározza gondolataink milyenségét is. A más-más anyanyelvűek másként szemlélik és másképp is elemzik a világot, más alapokra épül az észjárásuk. – Hát akkor miért nem gondolkozhatok én úgy, ahogy a természet diktálja? – kérdeztem. Elnevette magát, és azt mondta: – Látod, minden gondolatunk ugyanoda jut vissza.

Most, évtizedekkel az események után látszik, hogy milyen nehezen, s milyen nagy erőbefektetéssel lehet még kicsinyke kis eredményt is elérni a nemzetiségi kérdések terén olyan közegben, amelyet nem a békés egymás mellett élés szándéka ösztönöz a közös dolgaink rendezésére, mint ahogy azt hazugon hangoztatták szünet nélkül, hanem a hatalom érdeke.

Fodó Sándor védelmében a diákok által fogalmazott és aláírt, majd a felettes szervekhez elküldött levél egyik fontos előzménye a kárpátaljai magyarok 1972-es II. Beadványának.

JEGYZETEK:

¹ Az aláírások orosz nyelvűek, előfordulhat, hogy a magyar eredetjük helyesírásába hiba csúszott. Némely diák keresztnévére sem emlékszem pontosan. Elnézésüket kérem.

² Lizanec Petro (Izvor, 1930.július 2. –): a filológiai tudományok doktora, magyar-ukrán nyelvi kapcsolatokkal foglalkozik. Az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének vezetője.

³ Zékány Imre (Nagybocskó, 1928. november 5. – Ungvár, 1991. január 20.): Nyelvész, a filológiai tudományok kandidátusa, az Ungvári Állami Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense, tanár.

⁴ Gortvay Erzsébet (Ungvár, 1935. szeptember 16. –): a filológiai tudományok kandidátusa, irodalomtörténész, egyetemi tanár, tanszékvezető. Munkásságát 1988-ban Makarenko-éremmel, 1993-ban pedig Berzsenyi-díjjal jutalmazták.

⁵ Vaszócsik Vera (Nagyszőlős, 1932. március 9. –): irodalomtörténész, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense, a filológiai tudományok kandidátusa.

⁶ Kótyuk István (Nagyrát, 1934. január 11. –) Az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének docense, a filológiai tudományok kandidátusa, 1997-től a II. Rákó-

czy Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola docense. Dialektológiai kutatásait Lőrincze Lajos-emlékéremmel ismerték el, műfordításaiért is több elismerésben részesült.

⁷ Fodó Sándor (Visk, 1940. február 26 – 2005. május 11.): nyelvész, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Filológiai Tanszékének tanára, aki a tudományos tevékenység mellett alapvető kötelességének tartotta a diákok magyar szellemben való nevelését, polgárjogi harcos. A rendszerváltozás idején egyike volt a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alapítóinak. 1989-től 1996-ig töltötte be a szövetség elnöki tisztét. 1992-től 1997-ig a Kárpátaljai Református Egyházkerület főgondnoka, 1996-tól haláláig a KMKSZ tiszteletbeli elnöke volt. Mindvégig következetesen kiállt a kárpátaljai magyarság jogainak érvényesítése mellett, meghatározó, legendás alakja volt a kárpátaljai magyar közéletnek. A Magyar Köztársaság Tiszti Keresztjének tulajdonosa. Visken helyezték örök nyugalomra.

⁸ Horváth Katalin (Tiszakeresztúr, 1945. május 30. –): a filológiai tudományok kandidátusa, egyetemi docens, a kárpátaljai magyar nyelvjárások kutatója. 1963-ban érettségizett Nagyszőlősen. Miután 1969-ben az Ungvári Állami Egyetem Filológiai Karának magyar tagozatán magyar nyelv és irodalom szakos tanári oklevelet szerez, 1970 decemberétől az ungvári egyetem magyar tanszékének asszisztense. Számos tudományos dolgozata mellett tankönyveket is ír.

⁹ Hegyes Angéla az ungvári egyetem magyar tanszékének első oktatói (Gortvay Erzsébet és Zékány Imre) mellett 1966-tól laboráns. Több tudományos értekezés szerzője, ma is aktívan tevékenykedik a tudományos pályán. Az Udvari István által szerkesztett Magyar – ukrán szótár (Kiadja a Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke. Nyíregyháza, 2005.) szerkesztői munkatársa.

¹⁰ Benkő Katalin (Beregszász, 1937. március 18. – Ungvár, 2006. október 12.): a Kárpáti Kiadó szerkesztője, majd az Ungvári Magyar Tankönyvszerkesztőség szerkesztője, vezető szerkesztője, műfordító, tankönyvíró.

Az ungvári Állami Egyetem magyar tanszékének megnyitásától óraadó tanár volt 1970-ig a magyar szakos diákok nagy megelégedésére.

¹¹ Aki mérges pattanás volt a szerkesztőség testén. Interjú Fodó Sándorral. Készítette Balla Gyula. In: Magyarok Kárpátalján (Csukás István, Gyurkovics Tibor, Hernádi Gyula, Szakonyi Károly, Végh Antal), Új Idő Kft., 1989. 150. p.

¹² Balla Gyula (Eszény, 1948. december 8. – Budapest, 2000. június 10.): kárpátaljai magyar költő, irodalom- és művelődéstörténész. Csapon érettségizett 1966-ban, négy szemesztert az ungvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán hallgatott, utána az ELTÉ-n folytatta tanulmányait. Az Állami Gorkij Könyvtárban, az MTA Kelet-európai Irodalmak Tanszéki Kutatócsoportjánál és az Országos Széchényi Könyvtár Magyarságkutató csoportjában dolgozott. A kárpátaljai magyar szellemi életet és a magyar–ukrán művelődési kapcsolatokat kutatta. E témában jelentek meg kritikái és tanulmányai.

¹³ Bús Ilona (1945–): a hetvenes években települt át Magyarországra. Pusztafa c. regényében a Szovjetunióban nemzetiségként élő magyarság – mindenekelőtt a parasztság – életének színvonalas bemutatásával találkozunk.

¹⁴ Györke László (Beregújfalu, 1947. február 25. –): újságíró, a Kelet Magyarország Napi lap munkatársa. Beregszászban érettségizett, 1970-ben kap diplomát az Ungvári Állami Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán. Szépprózai írásai 1967-től jelennek meg. Áttelepülése után, a nyolcvanas években már Magyarországon is. Kárpátalján elismert irodalomkritikus volt.

¹⁵ Punykó Mária (Beregszász, 1947. november 13. –): néprajzi gyűjtő, szerkesztő. Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett magyar szakos tanári diplomát 1970-ben. Ez évtől 1995-ig a Beregújfalui Általános Iskola tanára. 1993-tól az Irka, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség gyermeklapja főszerkesztője. Szakmai elismerései: a Magyar Néprajzi Társaság Sebestyén Gyula Emlékérme (1994); Kármin-díj (1998); Külhoni Magyarságért Díj (2012).

¹⁶ Stumpf Benedek András (Munkács, 1947. február 1. – Budapest, 2010. szeptember 8.): Magyar Művészetért és Arany János-díjas költő, irodalom- és kultúrtörténész. Ungváron szerzett magyar szakos tanári diplomát. Az Együtt c. folyóirat alapító főszerkesztője volt 1965-1967-ig, 1967 és 1971 között a Forrás Stúdió tagja, szervező irányítója a stúdió néprajzi gyűjtőútjainak. 1976-ban települt át Budapestre. A művelődéstörténet tudósaként több fontos művében tárta fel Kárpátalja magyar kultúrájának azon maradványait, amelyekre a kárpátaljai magyarság jövőjének emeletei épülhetnek.

¹⁷ Zselicki József (Kisgejóc, 1949. február 27. –): költő, tanár. Ungváron végezte középiskolai tanulmányait, egy évig esztergályos. 1967-től a Kárpátontúli Ifjúság c. lap munkatársa. Alapító tagja és elnöke az 1967 novembere és 1972 februárja között működő Forrás ifjúsági irodalmi stúdióknak. Az Ungvári Állami Egyetem magyar szakán szerzett diplomát 1973-ban. Kisebbség nagyobb megszakításokkal 1966-tól publikál. Több verse ukránul is megjelent.

¹⁸ Vári Fábrián László (Tiszaújlak, 1951. március 16. –): költő, író, műfordító. Néprajzi és műfordítói tevékenysége is számottevő. A Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja. A nagyszőlősi magyar középiskolában érettségizett 1968-ban. Még az évben sikeresen felvételizett az Ungvári Állami Egyetem bölcsészkarára, magyar nyelv- és irodalom szakra. Ungváron tagja lett a Kovács Vilmos szellemi irányítása alatt működő Forrás Stúdióknak, és később bekapcsolódott az első kárpátaljai magyar polgárjogi mozgalomba. A Magyar Írószövetségnek 2001-től választmányi, 2007-től elnökségi tagja. Jelenleg a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának és az *Együtt* című folyóirat szerkesztőbizottságának az elnöke. Több kitüntetéssel és díjjal ismerték el munkásságát. József Attila-díjas (2003); 2011-ben megkapta a Magyar Köztársaság Érdemrend lovagkeresztjét.

¹⁹ Balla Teréz (Nagypalád, 1951. december 25. –): költő. Tiszapéterfalván érettségizett, utána a beregszászi Vörös Zászló és az ungvári Kárpátontúli Ifjúság c. lapokban publikálta verseit. Az Ungvári Állami Egyetem magyar szakán tanult. Egy ideig Joskar-Olában a Mari Tudományos Kutatóintézet nyelvészeti osztályának munkatársa volt. A nagyberegi középiskolában tanított. Jelenleg Magyarországon, Miskolcon él.

²⁰ (Dercen, 1950. október 6. –): író, pedagógus. Munkácson fejezi be a középiskolát, utána egy gépgyárban dolgozik. 1970-ben felveszik az Ungvári Állami Egyetem magyar nyelv és irodalom szakára. Tagja a Forrás Stúdióknak, 1973-tól behívják két évre katonának Belorussziába. Leszerelése után 1976 ősztől folytatja egyetemi tanulmányait. 1978-tól pedagógus. Közben két évig Ungváron és Munkácson mérnökként tevékenykedett. Versei 1967-óta jelennek meg. Bakos Kiss Károly írja róla: „Fodor Géza a költészet titkosírásának alapos ismerője, rejtelmek tudója, gyakorlott mágus“. Magyar Művészetért Díjas.

²¹ Dupka György (Tiszabökény, 1952. április 11. –): író, költő. 1969-ben érettségizett Tiszapéterfalván. Katonai szolgálata után, 1974-től az Ungvári Állami Egyetem magyar nyelv és irodalom szakán folytatta a tanulmányait. 1981-től a József Attila Irodalmi Stúdió társelnöke. A Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség egyik alapító tagja, felelős titkára és elnökségi tagja 1995-ig. 1993-ban megalapította a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közösségét. 1994-től az Ungvári, 1998-tól pedig a Kárpátaljai Vállalkozásfejlesztési Központ vezetője. 1990-ben a Magyar Írószövetség rendkívüli, 1992-től rendes tagja, egyben a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának 1998-ig elnöke, 1999-től titkára. Dupka György 1968 óta publikál. A kárpátaljai magyarság múltjával és jelenével közel 15 könyve foglalkozik.

²² Dr. Árpai István (Ungvár, 1925. augusztus 9. – Ungvár, 2001. július 18.): zenetanár, zenekutató, zenei szakíró, tankönyvszerkesztő, zenei néprajzkutató. Alapító tagja és egyben elnöke a Zádor Dezső Zenei Társaságnak, alapító tagja a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közösségének. Érdeklődési és kutatási területe: közművelődés, közoktatás, zenepedagógia,

zene, néprajz és folklór. A Nemzetközi Kodály Társaság tagjává választja. Árpa István 1995-ben megkapta a Magyar Értelmiségi Kárpátaljai Közösségének nívódíját.

²³ Galambosi Péter abban az időben az ungvári zeneképző tehetséges hegedűse volt, további sorsáról nem tudok semmit.

²⁴ Kadét Pál, nagybőgős. Az Ungvári Zenei Szakiskola befejezése után a Kijevi Zeneakadémiát végezte el. Hangszerének mestere volt, elismert zenész és zenepedagógus. Fiatalon hunyt el.

²⁵ Molnár Gábor (Ungvár, 1949. jún. 21. –). Brácsaművész, zenetanár. Sokáig az Ungvári Magyar Melódiák: Magyar Kamaraegyüttes brácsása volt. 1992-1994 között a Sajószentpéteri Általános Iskola ének-angol tanára, majd 1994-től a Szolnoki Szimfonikus Zenekarban játszik.

²⁶ Az aknaszlatinai Rusznák László hegedűművész lett. Az élet és a munka messzire, az Északi-tenger partjáiig sodorta. A németországi Wilhelmshavenben él, évente egyszer, ha csak teheti, hazalátogat Aknaszlatinára.

²⁷ Orosz Viktor Ukrajna Nemzeti Filharmóniája Szimfonikus Zenekarának csellistája Kijevben.

²⁸ Márton István (Zsófifalva, 1923. – Ungvár, 1996.): Kárpátalja egyetlen hivatásos magyar zeneszerzője. Kántor- családban született. Beregszászban érettségizett, közben egy Horaèek nevű cseh magántanár tanította hegedülni és zongorázni. Gazdag életművéből népdalfeldolgozásai a legismertebbek. Újraalapítója és haláláig vezetője volt az ungvári Magyar Melódiák: Magyar Kamaraegyüttesnek. Még életében elnyerte az Ukrajna Érdemes Művésze címet.

²⁹ Sztankanin János egyike azoknak a magyar koreográfusoknak, akik az 1950-es években Ungváron a Kárpátontúli Területi Népművészetek Házában a vidék művelődési házaiban dolgozó koreográfusokat készítették fel a táncitanításra.

³⁰ Fodó Sándor: Adalékok a kárpátaljai magyarság politikai küzdelmeihez. In: Gyógyító évtized. Segítő jobb Egészségügyi-Humanitárius Alapítvány, 2001. 144. p.

³¹ Aki mérges pattanás volt a szerkesztőség testén. Interjú Fodó Sándorral. Készítette Balla Gyula. In: Magyarok Kárpátalján (Csukás István, Gyurkovics Tibor, Hernádi Gyula, Szakonyi Károly, Végh Antal), Új Idő Kft., 1989. 152-153. p.

ЦК КПСС /Подготовительному
Комитету XXIV съезда/

Копия: КЦ КПУ, Министрат высшего и
Среднеспециального образования
СССР и УССР

Приказом Ректора Яггеродского Государственного Университета от 24 февраля 1971 года уволен с работы преподаватель кафедры венгерского языка и литературы Содоу Шандор Лайонович.

Мы, студенты венгерского, украинского и русского отделения филологического факультета аннеси Шандора Лайоновича, как хороше-го педагога и лектора, отличного общественника, пользующегося большим авторитетом среди студенчества.

Шандор Лайонович является для нас примером бескорыстного служения делу, который не зади свои личные интересы, не каляя сил и времени работая ради успешного выполнения порученных ему заданий.

Шандор Лайонович учил нас быть честными, преданными своему делу, воспитывал нас в духе интернационализма, дружбы и братства, поэтому его заслуженно любили и уважали студенты не только венгерского, но и русского и украинского отделения факультета.

Мы уверены в том, что Шандор Лайонович Содоу - жертва клеветы и какого-то жестокого недоразумения. Мы не понимаем почему администрация университета скрывает от нас обстоятельство касающиеся увольнения Шандора Лайоновича. Несмотря на наши неоднократные требования разобраться в деле на открытом парт-собрании этого не сделано и по сегодня.

Дорогие товарищи!

Мы очень просим Вас помочь нам разобраться в этом деле и добиться того, чтобы правда восторжествовала, ибо тогда, мы в этом уверены, он будет восстановлен на работе.

Студенты филологического факультета ЯггУ:

(Алекс) / Silis	Мерфины (H. G. G.)	Сабов (C. G. G.)	То / [Signature]
(Ковша) / [Signature]	Симон (M. G. G.)	Морис (M. G. G.)	
(Сорин) / [Signature]	(Ким) / [Signature]	Бакан (B. G. G.)	
(Моловская) / [Signature]	(Филип) / [Signature]	Фадман В (F. G. G.)	
(Домаш) / [Signature]	Морван (M. G. G.)	Губа (G. G. G.)	
(Маша) / [Signature]	Фадман (F. G. G.)	Кемпер (K. G. G.)	
([Signature]) / [Signature]	(Тимов) / [Signature]	Комар (K. G. G.)	
(Нага) / [Signature]		Вал (V. G. G.)	
		Бал (B. G. G.)	
		Вит / ЯНУТТ	

1. / Комарицкая / Аугур
 2. / Кшиштофови / | Санио / Сап
 Оурз (орейлис) / Багун / Ханг /
 3. / Фоземин / / / / (Марус)
 4. / Сизе / / / / / (Зонадор)
 5. / Шаркун / / / / / (Ледовит / Ледовит)
 6. / / / / / / / (Тан / Тамон)
 7. / / / / / / / (Сар / Сан)
 8. / / / / / / / (Кемени / Кемени)
 9. / / / / / / / (Дей / Дей)
 10. / / / / / / / (Дей / Дей)
 11. / / / / / / / (Бак / Бак)
 12. / / / / / / / (Бек / Бек)
 13. / / / / / / / (Мана / Мана)
 14. / / / / / / / (Бак / Бак)
 15. / / / / / / / (Лоб / Лоб)
 16. / / / / / / / (Трек / Трек)
 17. / / / / / / / (Тоб / Тоб)
 18. / / / / / / / (Тек / Тек)
 19. / / / / / / / (Тор / Тор)
 20. / / / / / / / (Тас / Тас)

КИЕВ ЦК КПУ

КИЕВ МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Нас глубоко огорчает, что на наше коллективное письмо по поводу увольнения с работы преподавателя Фодова от Вас не получили никакого ответа. Более того, наше письмо перослано для расследования тем, чьи действия в этом вопросе считаем несправедливыми. Это привело к различного рода допросам и запуганиями со стороны руководства. Началось систематическое распространение компрометирующих Фодова измышлений. 22-го апреля с.г. состоялось тщательно подготовленное руководством собрание студентов и преподавателей венгерского отделения, основным вопросом на котором было не объяснение обстоятельств увольнения Фодова, а доказательство вредности нашего письма. Фодов на собрании вообще не присутствовал. Нас не убеждает измышление о прогуле Фодова ибо нам известно, что он был отпущен в отпуск зав. кафедрой и деканом, заявление двумя революциями до сегодня сохраняется в деканате. Выступающие на собрании студенты Пелицки, Фабиан, Агнес и Надь выразили, что студенчество считает не обоснованным и несправедливым увольнение Фодова с работы и выразили свое непонимание почему заслуживает порицания тот факт, что мы обратились к Вам письмом, выразив этим наше несогласие действиями руководства университета.

Обстоятельства предшествовавшие собранию подделывают нам возможность извращения действительного мнения студенчества в докладе руководства университета. Вам о проведенном собрании. Никто из присутствовавших студентов не выступил с одобрением действий руководства в этом вопросе, поэтому просим Вас разобраться в этом вопросе здесь на месте, выслушав и нас, как тех которые хорошо знают Фодова как преподавателя и человека.

КВИТАНЦИЯ
 о приеме телеграммы № 2001
 Киев ЦК КПУ
 (школа, кону)
 Колонн. сл. 230 Категория 2. аер.
 Общ. плата дес. 230 руб. 50 коп.
 Принята И. П. О. Подпись И

СТУДЕНТЫ ВЕНГЕРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ УИГУ

TÖRTÉNELMI SZOCIOGRÁFIA

DUPKA GYÖRGY

„HOVÁ TÚNT A SOK VIRÁG?...”

IDŐUTAZÁS AZ URÁLBA, A MAGYAR ÉS NÉMET RABOK NYOMÁBAN

2. RÉSZ

SZVERDLOV MEGYÉBEN

A nyugat-szibériai alföld peremén, a Tura folyó völgyében

Rövid pihenő után átjutottunk az Ural keleti oldalára, ahol Szverdlov megye veszi kezdetét. Szverdlovszk megye (Свердловская область; Szverdlovszkaja oblaszty) egyben az *urali föderatív körzet* központja.

A II. világháború után az uráli gazdasági körzetben 1946. április 1-ei állapot szerint 149 265, 1948-ban 89 860 fő német, magyar, román, olasz, finn, japán hadifoglyot irányítottak. Ezeknek mintegy 30 százaléka civil német és magyar internált (nők, férfiak) volt. Az uráli körzetekben a hadifoglyok száma 1946-hoz képest 1948-ra 8,8 %-ról 9,8 %-ra nőtt és a következő években is a lassú növekedés figyelhető meg. Ennek magyarázata, hogy az uráli és távol-keleti körzetekben foglalkoztatták a legtöbbször a hadifoglyokat, egészen az 50-es évek közepéig.

1945 és 1949 között a nehézipari, szénbányászati, építésügyi trösztökben Szverdlov megyében dolgozott az uráli körzetben nyilvántartott foglyok több mint fele. Ezek a következők: Szojuzaszbeszt, Tagilsztrój, Bazsztrój, Gyegtyarmjegyruda, Uraltyazssztrój, Szverdlesz, Szverdpromsztrój, Kirovgradmjegyruda, Vakrusevugol, Jegorsinsaksztrój, Jegoresztrój, Trudsztrój stb. Ezen kívül a 450. sz. üzem, a 183. sz. Sztálin üzem, az Uráli Nehézgépgyár, a Kirovgrádi Rézolvastó, a 449. sz. Uráli Alumínium- és Üvegyár szintén alkalmazott hadifogoly-munkaerőt.

A hadifogságba esett foglyokkal, internáltakkal szemben alkalmazott kegyetlenségéről ismert különleges tábor szintén Szverdlov megyében volt. Az MVD-GUPVI felügyelet alatt működött a 476. sz. különleges láger *Gyektyorka* településen, amely 1949 végén létesült. Egy időben 1300 főt tudott befogad-

ni, fenntartója a kohóipari minisztérium Gyektyarmegytruda Trösztje. 1950-től gyakorlatilag minden negyedik elítélt hadifogoly és internált ide került. A hasonló profilú 314. sz. tábor bázisán (az *Azbeszt* város melletti *Nyizsnyij Iszetszk* településen) eleinte 7, később 8 részleggel, közel 9000 férőhelyes kapacitással – egészen 1956. január 28-ig működött. 1953-ban 90, 1958-ban 86, 1955-ben 286 magyart tartottak itt nyilván. 1960–1990 között 3500 főt rehabilitált a Szovjetunió, illetve az Oroszországi Föderáció katonai ügyészsége. Az itt raboskodók mintegy 30 %-a meghalt.

Motrevics professzor tájékoztatása szerint az elhalálozásokról mindmáig nincs pontos szám. Az NKVD-jelentések szerint titkosan kezelték a táborokban elhunyt hadifoglyok, internáltak számát. Például a Szverdlovszki területen, a monyetno-loszinovkai táborban fél év alatt, 1942 végéig 2278 fő, a szpaszo-zavodszkojei táborban pedig 1556 fő halt meg dystrophiában.

1956. április 28-ig 54 756 fő magyar hadifogoly és internált halt meg a Szovjetunió különböző országrészeinek területén. Azokról nincs adat, akik a gyűjtőtáborokban, illetve menetelés, szállítás közben vagonokban pusztultak el. Ez esetben is legalább 20-30 százalékos veszteséggel kell számolnunk. Általában a súlyosan leromlott állapotba került rabok körében tarolt a fagyhalál, az alultápláltságból eredő végegyengülés és a különféle fertőző betegség.

Motrevics professzornak sikerült felkutatnia a térség településeit, az ottani lágerekben elhunytak listájának egy részét a moszkvai levéltárban. Ezeknek az adatoknak birtokában keressük fel a Szverdlovi megye településeit az általa azonosított, felújított hadisírokat is.

Verhoturje (Posz. Privakzalnij). A *Kusva* városon áthaladó útelágazásánál észak irányában *Verhoturje* felé indultunk a *Tura* folyó völgyében. Az itt található *Verhoturje* (Верхотурье) 306 km-re fekszik Jekatyerinburgtól. Jelenleg 7400 lakosa van. Alapításának éve: 1893. Szibériai szőrmekereskedéséről volt nevezetes, egy régi erősség maradványaival. A XVIII. sz. végéig a Szibériával való fő forgalom ezen a településen ment keresztül. *Verheturjében* 153/9., 3. hadifogoly láger részlegről van tudomásunk. Motrevics professzornak ezen kívül még egy másik lágerről is voltak adatai, ez a 231. számú munkászászlóalj volt. Az egyik haditemetőben 18, a másikban pedig 19 sírt személyesen exhumált. Ő úgy tudja, hogy itt magyarországi németek vannak eltemetve. A *Posz. Privakzalnijtól* nem messze, a vasbetongyár területén lévő, részben fennmaradt sírok száma 3/18. A magyaroknak állított emlékmű fölött imát mondtunk, talapzatán mezei virágból kötött csokrot helyeztünk el. A téglalap alakú gránitkő egyik lecsiszolt oldalára magyarul és oroszul is felvésték, hogy „*Itt a*

II. világháborúban elhunyt magyar hadifoglyok nyugszanak.” Az egykori lágér nyomát már rég eltakarították, a sírhelyekre vasúti átrakodó mellékvágányokat építettek. Az itt elhunyt rabok a Jekatyerinburg irányába kijelölt vasúti építkezésen dolgoztak. Aki kidőlt, azt a vasút mentén elföldelték.

Ez a település szintén bővelkedik látnivalókban, műemlékekben. Egymástól kilométernyi távolságra működő férfi és női ortodox kolostora van, amelyeket a szovjet hatalom idején lágérként és egyéb intézményként is „hasznosítottak”. A hatalmas székesegyházat várfal veszi körül, amelynek felújítása folyamatban van. A templomban szláv szokás szerint gyertyát gyújtunk az elhunytak emlékére. Tudomásul veszem, hogy a helységhez vértanú papok is kötődnek. *Joann Adrianovics Szergejevskij* papot, aki az Ökumenikus Patriarchátus Észtonom Egyházának joghatóságában szolgált és a pjarnu-i Szent Katalin templom előjárója volt, Észtonország szovjet megszállása után az NKVD letartóztatta, 1941-ben „ellenforradalmi tevékenység” vádjával elítélték és a *Verhoturje* város közelében található *szoszvai* lágérbe vitték, ahol kivégezték. 1990-ben az OSZFSZK Legfelsőbb Bírósága rehabilitálta. Szergijejevskij atyát a konstantinápolyi Egyetemes Patriarchátus Észtonom Orthodox Egyháza Észtonország első szovjet megszállásakor mártírhalált halt új vértanúként kanonizálta.¹

A városkában emlékhelye van több nációnak is. Például a szovjet hatalom megszilárdításáért küzdő internacionalista vörösgárdisták tiszteltére is emeltek egy emlékoszlopot. A mögötte lévő sírhantokat azonban ellepte a dudva, hiányoznak az emlékkertet fenntartó gondos kezek. A települést elhagyva lefotózzuk a rabok által épített kétszintes faházakat, olyan érzésünk van, mintha egy skanzenbe kerültünk volna.

Kusván, mint már fentebb említettem, újra áthaladtunk. Itt nem álltunk meg a polgári temető mellett. Az 1945-ben létrehozott magyar sírkertben a sírok száma 1/82. Teljes egészében elpusztult, polgári rátemetések foglalták el a területet.

Autóbuszunk Nyizsnyája Tura felé indul. Motrevics professzor informált minket arról is, hogy a *Verhoturjét* átszelő út tovább vezet Novaja Ljalja városba, de mi arrafelé már nem megyünk, pedig ebben a városban is van egy haditemető, amely 1945 májusában létesült. A városi temető nyugati részén a litván emlékmű mellett található a részben elpusztult hadifogoly temető. A sírok száma 22/28. 1947 júniusáig ide temették a 376. sz. tábor 4 részlegében elhunyt 28 hadifoglyot, köztük 22 fő magyart. 1998-ban ide lettek áttemetve a 376. sz. tábor 4., 5. részlegének és a 318. tábor 1. és 2. részlegeiből exhumált 31 fő magyar hadifogoly földi maradványai is, mivel eredeti temetőjük megközelíthetetlen helyen volt.

Nyizsnyája Turát is megközelítjük, ahol a 376. sz. tábor 5. részlege volt. Természetesen a lágernek már hűlt helye, területét a tajga visszafoglalta. A hadifogoly temető részben elpusztult. A sírok száma 18/51. Az itteni sírkertben 18 magyar hadifogoly van eltemetve. Nem sokat időzünk, mert késő délutánra jár az idő. Viszont érdemes idézni és meghallgatni egy itt járt túlélőt, a 87 éves Weiszenburger Bálintot, a nyugdíjas bányászt, akit 1945. február 9-én Leányvárról sokadmagával hurcoltak Nyizsnyij-Tagilba „malenykij robotra”. Az egykori levante 881 napot töltött a nyizsnyaja turai, majd a krasznouralszki 376/5. számú lágerben. A hetekig tartó út igen megviselte. A fűtetlen hideg vagonban többen megfagytak. A megállóknál a megfagyott tetemeket kirakták a hóba. Az életben maradottak az elhaltak ruháit is magukra öltötték. A végtelennek tűnő zsúfolt utazás hat hétig tartott. Megérkezésükkor nem tudták, hogy hol vannak, csak a nagy hóban gyalogolva siettek a lágerbarakkokba, hogy meg ne fagyjanak. A lágert drótkerítés és őrtornyok övezték, a fa barakképületek félig földbe voltak vájva. Az üstökben kását, és meghatározhatatlan, semmi-ízű leveseket főztek. A fekete rozskenyérből 400 gramm volt a napi fejadag. A napi ételadag 1750 kalória értékkel bírt, amely még a fele sem volt a fizikai munkavégzéshez meghatározott napi kalóriaszükségletnek. „...Többször vittek bennünket erdei fakitermelési munkára. Volt eset, amikor 50-60 fokos hidegben dolgoztunk. Aki a fáradtságtól kimerülve leült, az megfagyott. Velem kétszer is előfordult, hogy a nedves nemezcsizma a lábamon megfagyott, amit társaim csak késsel tudtak lefejni megmerevedett lábaimról. Volt, hogy 2-3 méteres hóban csináltunk magunknak utat. Arrafelé csak 3 hónapig volt nyár. Ha visszaemlékezem az átélt szenvedésekre, máig sem tudom felfogni, hogy társaimmal hogyan bírtunk ki minden megpróbáltatást. Aki nem teljesítette a napi normát, az kevesebb kenyéradagot kapott, amely után még gyengébb lett, és még kevesebb munkára volt képes...” Dolgoztatták őket Nyizsnyij Tagil városban, a traktorgyárból átalakított hadiipari komplexumban is, ahol a T-34-es második világháborús szovjet harckocsik készültek. Nyizsnyij Tagilból indult Bálint bácsiék hazatérő vonata is.²

Verhnyaja Tur (Kusvinszkij Verhnyaja Tura, Turán). A rövid szertartás és koszorúzás után *Verhnyaja Tura* városba sietünk, hogy az itteni hadifogoly-temetőjének emlékkeresztjénél még sötétedés előtt virágot helyezzünk el. Az eddig bejárt térség legnagyobb, teljes egészében fennmaradt sírkertje, a helyi polgári temető mellett 1945 júniusában létesült. A sírhelyek száma 254/342. A nyírfaliget övezte földterületen hantolták el a 376. sz. tábor 3.

részlegében elhunyt 448 hadifoglyot, köztük 254 fő magyart. Itt 1945 júniusától 1948 májusáig folytak temetések. A rabok kiségitőként az itteni lőszergyárban dolgoztak. Motrevics közlése szerint, 1998-ban a Magyar Köztársaság Honvédelmi Minisztérium Hadisírgondozó Iroda együttműködve a „Vojennije Memoriali” Társasággal helyreállították a magyar haditemetőt, amely Jekatyerinburgtól 200 km-re van.

A 376. sz. lágerben raboskodott K. I., magát megnevezni nem kívánó feketeadói túlélő, aki 20 évesen, 21 napi utazás után a szabori gyűjtőlágerből az ugocsaiak egy csoportjával érkezett Turanba. Kálváriáját így írta le: „Novi Szaborban bevagoníroztak bennünket. Utazásunk alatt a halottakat nem volt hová tenni... Ott hagyták közöttünk. 21 napi utazás után megérkeztünk... Bennünket, az első brigádot elvittek akkor, tömegsírt ásni. Nem volt könnyű munka ez a fagyott talajban, az érces Ural északi részén. Tüzet rakattak velünk, a tűzben vasrudakat izzítottak, azokkal lyukat fúrattak a fagyos talajba. A lyukakba robbanószert tettek, és úgy robbantották ki a földet. De így sem volt elég a nagy sír a sok halottnak. Éjszaka teherautóra rakatták a halottakat, de előzőleg parancsba adták, hogy csákánnyal csapjuk le a halottnak a haláltusában görcsbemerevedett, kiálló tagjait, hogy több férhessen belőlük a tömegsírba. Ötvenen maradtunk. Dolgozni már mi sem nagyon bírtunk. Vécét, konyhát, fürdőt csináltattak velünk. Elbontatták a láger kerítését, hogy hozzákeríthessünk még három barakkot a szomszédból a mi lágerünkhöz. Megdöbbenve láttuk, hogy a hozzánk került barakkokban román asszonyok, lányok voltak... Amikor vége lett a háborúnak, útnak indítottak minket Szeged felé. Onnan Máramarosszigetre érkeztünk, majd Királyházára. Végre haza, Feketeardóba.”³

Az eddig ismert 15 nevetlenfalui áldoztat többsége *Turanban*, *Krasznouralszkban* halt meg. Sántha Menyhért túlélő elmondása szerint, ők is 20 napig utaztak, 1945. január 9-én érkeztek meg Turánba: „A falubeliemből egy embert vettek le az útban, Kovács Jenőt, ő nem is került haza. Betegen kerültem a kórházba. Mikor kijöttem, már négyen meghaltak a falubeliemből. Vajda József, Szabó József, Fancsiki Elek, Zekuricz Lajos. Itt a kórházban a kezelőorvosom Kőrösmezőre való volt, beszélt magyarul. Tudakoltam, hogy került ide, azt mondta, ne kérdezzem. Turánból májusban átvittek, vagyis mentünk gyalog Krasznouralszkba. Itt könnyű munkát kaptam. Áthelyeztek a szabóműhelybe, ahol Ádám József keze alá kerültem. Budapesti szabómester volt, ő engem nagyon megkedvelt és megvédett...” 1945 szeptemberében az „okásokat”, betegesen gyengélkedőket összeírták. A

listára felkerült a nevetleni Sánta Menyhért neve is, így szabadult, került haza: „Minden állomáson özönlött a nép kérdezősködni, hiszen mi voltunk az első hírhozók, addig nem tudtak rólunk, hol vagyunk, élünk-e. Így érkeztem haza Nevetlenfaluba, mint hírhozó az elhurcoltakról, igaz soknak fájdalmat okoztam, de az igazat meg kellett mondanom.”⁴

A fentebb leírtakat a *verhnyaja tura-i* lágeréletről alátámasztják a nevetleni Szabó Ferenc és Béres Ferenc által közösen készített írásos beszámoló is: „... Aztán gyalog jutottunk el Novij Szaborig. Itt aztán marhavagonokba raktak minket és 1945. január 8-án megérkeztünk Turanba. Nevetlenfaluból a következők voltak velünk: Sántha Lajos, Szabó Ferenc, Sántha József, Vajda József, Fancsiki János, Fancsiki Béla, Fancsiki Gusztáv, Fancsiki Elek, Máté Bertalan, Budaházi György. Munkára nem került sor, mert mindenki legyengült, megbetegedett. Itt meghalt Vajda József és Fancsiki Elek (Nevetlenből). A lágerben 2 hónap alatt 180 halott volt. Ezeket közös sírba temették. 1945. május 9-án a megmaradt embereket átszállították a krasznouraszki lágerbe. Itt is voltak nevetlenfaluiak: Béres Ferenc, Béres Elemér, Szabó Lajos, Szabó János, Budaházi János, Szabó Sándor, Holozsi Dániel, Kovács Géza, Tatár György, Ablonci Endre, Ablonci Károly, Vajda Endre, Török János, Kovács Antal, Szabó István, Kosztya József, Vincze Gyula, Vince Pál, Vince Sándor, Vince Menyhért. Az embereket kategóriák szerint osztályozták: I. kategória – ércbánya, II. kategória – erdőbe, favágás. III. kategória – gyengélkedő (okás). IV. kategória – disztrófiások (kórház). Mi ott hadifoglyoknak számítottunk, pedig otthonról civilben vittek el, sokan még katonák sem voltak. 1945 augusztusában jött egy rendelet, hogy a gyengélkedőket haza kell engedni, minden hónapban orvosi vizsgálat volt. Ha nem teljesítettük a normát, akkor nem engedtek fel a bányából, hanem vissza kellett maradni még 9 órai munkára élelem nélkül. Ha ismét nem sikerült, akkor az egész brigádot karcerbe (fogdába) ültették. A normát pedig állandóan emelték: először 1 vagon kellett 2 embernek megpakolni, később már 3, sőt 5 vagon is lett a norma.”⁵ A két túlélőt 1947. augusztus 18-án engedték haza. A három napból majdnem 3 év lett.

A técsői Kékesi László 1945. január 10-én érkezett meg Turánba. Volt ott brigádvezető, sírásó stb. Mint írja: „Mínusz 45 hideg volt odakint. Csákánnyal ütöttük a csonttá fagyott földet, hogy legyen hová a halottakat temetni. Harmincan csákányoztunk tíz centimétert. Minden nap halomra haltak az emberek. Irtózatoss volt... 2500 magyar volt abban a hadifogolytáborban... S mivel a láger több nemzetiségű volt, a nyelvtudás mindig előnyt jelentett számomra. A magyarokon kívül voltak ott németek, románok, szerbek, még négy olasz is volt...”⁶

Kaszó András visszaemlékezésében megerősíti, hogy *Verhnyaja Turában* nagy volt az elhalálozás. Őt és 50 társát Krasznouralszkból 1945 februárjának végén vitték át ebbe a lágerbe, mert „ott a foglyok nagy része elpusztult, és kiüresedett a láger. A jobb kondícióba lévő embereket vitték el Turába, így én is odakerültem.”⁷ A továbbiakban a lőszergyárban dolgozott, a T-34-es tankokba gyártottak lövedékeket, majd leszázalékolták, idő előtt az okásokkal Kárpátaljára irányították.

Sötétedés előtt még busszal bebarangoltuk a települést. Fedett székykapukra emlékeztető fakerítéssel ellátott faházakban gyönyörködünk. Majd a Balaton nagyságú, a Tura folyóból kialakított víztározónál álltunk meg, a félkör alakú, húsz méterre benyúló stégen igyekeztünk megörökíteni a lenyűgöző uráli táj rejtett szépségeit. A csendet csak a halak csobbanásai zavarták meg.

Ránk esteledett. A *Nyizsnyij Tagil* előtt 9 km-re lévő *Aiszt* sportszállóban kaptunk meleg vacsorát és pihentük ki a fáradalmakat. Itt található az Urál vidék egyik legkorszerűbben felszerelt sífelvonó pályája, ahol téli nyári pihenőövezetet hoztak létre.

A TANKGYÁRTÁS FELLEGVÁRÁBAN

A negyedik napon utunkat a 450 000 lakosú *Nyizsnyij Tagil* (az itteni folyó nevét vette fel) iparvárosban folytattuk. A Jekatyerinburgtól 145 km-re lévő város alapítása a XVIII. században az orosz Gyemidov iparmágnás nevéhez fűződik. Az Uralvagonmas vállalat a tankgyártásáról vált ismerté, e tekintetben a világon a 4. előkelő helyet foglalja el. Különböző típusú harckocsikat állítottak elő és ma is gyártják az újabban kifejlesztett típusokat. A környezetvédelem katasztrofális állapotban van. A gyárkémények füstjétől az ég is szürkének látszik.

Elhaladtunk a cseh légiósok monumentális emlékhelye mellett. A cseh és orosz nyelvű felirat szerint 1918. szeptember 22. – október 18. között a hazához vezető szabadság útján csehszlovák légiósok estek el. A cseh címerrel ellátott fekete márványtablán 67 elhunyt neve olvasható. Felállítását a Cseh Köztársaság jekatyerinburgi főkonzulátusa kezdeményezte 2009-ben.

Nyizsnyij Tagil Uralvagonzavod városrésze (Kalinyin utca). Motrevics vezetésével újabb magyar kegyeleti helyhez igyekszünk: a *Nyizsnyij Tagil-i Uralvagonzavod városrész, Kalinyin utcai* haditemetőjébe. A sírok száma 35/798. Teljes egészében elpusztult, beépített lakótelep mellett kötünk ki. A

Volodászkiy út 7. szám alatti tömbháztól számítva, kb. 50 méterre van egy körbekerített emlékkő. Kétnyelvű szöveget véstek rá kettős kereszt kíséretében: „*Itt magyar hadifoglyok nyugszanak, a II. világháború áldozatai.*” Motrevics adatközlése szerint 1999-ben állították fel az emlékművet. Itt volt a 245. sz. tábor 1., 3. sz. lágerrészlege, ide van eltemetve 798 rab, ebből 35 (25) magyar. 1943 májusától 1947 augusztusáig folytak a temetések. A rabok az Uralvagonzavodban dolgoztak, részt vettek a tankok gyártásában, lakóházak építésében is. A pesterzsébeti Solti (Stomfoli) Imre⁸ hadifogoly elmondása szerint szintén ebben a városban raboskodott: „Nyizsnily Tagilban téglagyárban, kőbányában, házépítkezésen dolgoztam. Fogolytársaimmal egy teljes utcát építettünk, amit aztán nagylelkűen Magyar utcának neveztek el... Táborunkban zömmel „öreg” magyar hadifoglyok voltak, akik már a háború idején estek fogságba, és 1942-43 óta raboskodtak. Reánk német és román foglyok (is) vigyáztak, orosz katonákkal közösen...”

A professzor megerősítette, hogy a kutatócsoport egyik tagjának, Jurkovics Jánosnak, a köztelevízió szegedi stúdiója vezetője 1945-ben hadifogolyként elhunyt nagyapjának sírhelye az emlékmű melletti parcellában található. Gyászmegemlékezésen Jurkovics elmondta, hogy nagyapja Kárpátalján esett fogságba, majd marhavagonnal hozták ide a nyugat-sziberiai iparvárosba. Nagyanyja haláláig őrizte emlékét, annak sírjáról egy csomagban földet hozott, szétszórta a parcellán, és egy üvegcséből szenteltvizet öntözött a földre. Majd a parcellából egy marék földet rakott a tasakba, hogy ezt szétszórja nagyanyja sírhantján. A gyászszertartást imával fejeztük be, mezei virágból kötött csokrot raktunk le a talapzatra.

Örökre emlékezetes marad számomra az is, hogy a temetőkert mellett egy római katolikus templomot fedeztünk fel, a helyi lakosoktól megtudtuk, hogy Szverdlov megyében ez az egyetlen katolikus templom. Jelenleg egy Horvátországból érkezett plébános látja el a papi teendőket, az itteni hívek lelki gondozását. A heti miserend is ki volt függesztve. Azok a katolikusok járnak a misére, akik hadifogolyként, idetelepültként, száműzöttként maradtak itt, illetve azok leszármazottai. A misét orosz nyelven tartják.

Nyizsnij Tagil San Donáto települése /Tagilsztroevszkiy Tagil). Emlék-utunkat a városban tovább folytattuk. Nyizsnij Tagil *San Donáto településén*, a megállónál, a polgári temető és a mező között található a részben elpusztult olasz-magyar hadifogoly-temető. A sírok száma 261/1144 (1945 decemberében létesült és 1949 szeptemberéig folytak a temetések). Idetemetették a 153. sz. tábor 1., és 3. lágerrészlegeiben elhunyt hadifoglyo-

kat. A temetőben 1140 fő van eltemetve, köztük 261 fő magyar hadifogoly. 1998-ban került helyreállításra a magyar haditemető, kettős vaskereszt talapzatán márványtábla ad magyarul és oroszul tájékoztatást arról, hogy: „*Itt magyar hadifoglyok nyugszanak, a II. világháború áldozatai*”. Az egy hektárnál is nagyobb, vaskerítéssel körbevett területen van az olasz hadifoglyok síremléke is. Az olasz és orosz nyelvű felirat szerint az Oroszországban elesett olaszoknak állították: „*Ai caduti italiani in terra di Russia.*” A két szöveg között feszületet helyeztek el. Mindkét helyen kegyeletteljes megemlékezést tartottunk.

Nyizsnyij Tagil-i Rudnyik. Innen átvonultunk az úgynevezett magyar-német-japán hadifogoly-sírkertbe, amely *Nyizsnyij Tagil-i Rudnyik* település polgári temetőjének területén található. Teljes egészében fennmaradt. Ez a sírkert 1945 júniusában létesült a 153. sz. táborban, valamint a 2929. sz. lágerekórházban elhunyt hadifoglyok eltemetésére. A sírok száma 125/1725. Motrevics itt 1708 fő, köztük 106 magyar hadifogoly maradványait exhumálta. 1945 júniusától 1949 májusáig folytak temetések. A két félovális formájú csiszolt gránittömb felezővonala felső szakaszában kialakított körben tengelyen forgatható kettőskeresztet ábrázoló korongot helyeztek el. A kivitelező 1998-ban művészi munkát végzett. A hadifogolytemető második felének a végén német emlékjeleket állítottak fel. Középen 3 méteres magas vas kereszt, jobb és baloldalon három-három kisebb vaskereszt van a sírhalmokon elhelyezve. Központi talapzaton németül és oroszul felvették, hogy itt a második világháború áldozatai nyugszanak: „*Hier ruhen Kriegscefancene opfer des zweiten Weltkrieges.*”

A sírkert baloldali bejárata előtt 2001-ben a japán kormány egy monumentális emlékművet állított az ezen a földön elhunyt japánok emlékére.

A szentendrei Wittner István túlélő elmagyarázza azt is, hogy a japánok körében miért volt kevesebb az elhalálozás: „... A napi háromszori étkezés közül egyszer mindig rizst kaptak. Testileg nem romlottak le, nem haltak rakásra, mint a németek és a magyarok. Bízta a gyors hazamenetelben, tudták, hazájukban mindent elkövetnek az érdekükben. Esténként főleg a japánok jöttek át hozzánk beszélgetni, természetesen az eszmecsere csak kézzel-lábbal való mutogatásból, erőlködésből állt. Mégis jól éreztük magunkat velük, szimpatikusnak tűntünk egymásnak...”⁹

Ebben a lágerekben viskiek is voltak. Egy részük örökre itt maradt, a többiek élve hazatértek: Csákai József (1925), 1947. február 9-én, Szabó Gyula (1924) 1947. szeptember 24-én, PetrécS Sándor (1926) 1947. november 24-

én tért haza.¹⁰ A beregszászi járási Bótrágyból idehurcolt Magyar János (1914) 1947. október 20-án, a csomai Nagy Miklós (1922) 1948 őszén tért haza.¹¹

Nyizsnyij Tagil-i Cseremsanka. Innen a *Nyizsnyij Tagil-i Cseremsanka* (Jekatyerinburgtól 145 km-re van) települést kerestük fel. Az itt fellelhető magyar-német temetőt az erdőben, a lakóházaktól 300 m-re találtuk meg. A temető 1943 decemberében létesült. A sírkert fennmaradt, a sírok többsége jól látható. A sírok száma 25/89. A 245. sz. tábor 2. és 5. részlegeiben elhunyt hadifoglyokat temették ide, ahol a 89 eltemetett főből 25 magyar volt. 1947 augusztusáig folytak itt temetések. A rabokat a helyi gépgyárban, a fakitermelésben dolgoztatták. Az ötvenszer ötven méteres területen 1998-ban egy magyar kettős keresztet állítottak fel, amelyet félkörben terméskőből kirakott egy méteres fal vesz körül. Tíz méterre odébb a német hadifoglyoknak emeltek egy négy méteres vaskeresztet. A sírhantokat elsimították. Mindkét emlékhelynél fejet hajtottunk és halottainkért imát mondtunk.

Ljeviha (Kirovgradszkij Posz. Leviha). Tovább megyünk a Kirovgrádkhoz tartozó *Leviha településre* (Jekatyerinburgtól 97 km-re van). Az itteni haditemető 500 méterre, a település északi felén lévő hegyoldalon van. Az odavezető ösvényen haladva, aranyásók egykori vájatai mellett mentünk el. Ezen a helyen 1945 júniusában létesült temető, ahol 1947 májusáig folytak temetkezések. A sírok száma 2/58. Teljes egészében fennmaradt, szinte az összes sír látható. Ide a 377. sz. tábor 1. részlegében 58 elhunyt foglyot hantoltak el, ebből 2 fő magyar hadifogoly. Valójában német nemzetiségű magyar állampolgárok voltak. A település határában lévő rézbányában végeztek rabszolgamunkát. Mondják: aki a bányában halt meg, az ott vájták el. A mesterséges tó közelében és a hegy lábánál lévő nyírfaerdő szélén 1999-ben állítottak emlékművet. Itt is leróttuk kegyeletünket.

Kirovgrad. Ellátogattunk a szomszédos megyei jogú városba, a *Kirovgradban* (30-3500 lakosa van) felelhető temetőbe, amely a levéltári adatok szerint 2 km-re van a Rézolvastó Gyártól (Medeplavilnogo Zavod). 1945 decemberében létesült az itteni 377. sz. tábor 11. részlegében elhunyt hadifoglyok eltemetésére. A sírok száma 6/63. Az eltemetett 63 főből 6 fő magyar. A hadifoglyokat a helyi rézolvastó gyárban dolgoztatták. Ez a temető is elpusztult, területének egy részén vashulladék telep van. A másik részét ledózerolták. Egy talpalatnyi földterületen 2003-ban állítottak emlékművet.

A 377. sz. munkatábor 11. részlegébe ide hurcolták a viski Szépi Bálintot (1924), továbbá Szabó Gyulát (1924), akik 1947. szeptember 24-én tértek haza.¹²

Nyevjanszk. Megérkeztünk a kárpátaljai magyarok körében is jól ismert *Nyevjanszkba* (Jekatyerinburgtól 77 km-re van). A kárpátaljai túlélők visszaemlékezése szerint a városi temető keleti részében lévő hadifogolytemető egyike civil magyarjaink nemzeti temetőjének. Itt volt a 377. sz. tábor, amelynek 2. és 4. részlegeiben 275 fő elhunytat, ebből 178 magyart az 1945 júniusában megnyitott temetőben temettek el. Az utolsó temetés 1947 májusában volt. A sírok száma 178/214. Elpusztult a polgári temető építése, a rátemetések miatt. A megmaradt csonka-temetőben 1998-ban emlékművet állítottak: közel 3 méter magas kettős vaskeresztet. Talapzatánál feliratos márványlapot helyeztek el. Kegyeletteljes tiszteletadással adóztunk mindazok emlékének, akik itt nyugszanak.

A Kárpátaljáról elhurcolt bátyúi magyarokból 16-an nyugszanak itt. A szambori elosztótáborból „tehervagonokba százat összezsúfolva” 21 napig nyomorogtak, vonatoztak, míg 1944. december 22. körül megérkeztek Nyevjanszkba. Köztük volt Baksa Zoltán (Bátyú, 1916): „Engem az Uralban, Nyevjanszkban ért a karácsony... Egy hatalmas, hosszú barakkban zsúfolódtunk össze, amelyekben a priccsek frissen fűrészelt, nedves-jeges deszkából voltak. Aki éjszaka meghalt, reggelre odafagyott a deszkához. Fakitermelésen dolgoztattak minket... 1945 karácsonya ennél is szomorúbb volt (...), a bátyúi sorstársunk közül már nyolcan nem éltek akkor. Kezdetben kétezren voltunk a lágerben, 1945 tavaszára csak 650-en maradtunk, pedig csak néhány beteget engedtek haza – a többiek elpusztultak.”¹³

A gyötrelem úgy megváltoztatta őket, hogy „a falubeliek nem ismertek egymásra.” Bagu Géza (Bátyú) is megerősíti, hogy Nyevjanszkban kegyetlen hidegben dolgoztatták őket. Sokan meghaltak. Mint írja: „... Mire kitavasodott, az 1100 embertömegből már csak 650 maradt... 1945 augusztusában indították az első csoportot vonaton (ügynevezett OKAS), amelyben csak hárman jöttünk hazafelé: Demjén Vilmos, Sütő Miklós és jómagam.”¹⁴

A Felső-Tisza-vidéki Aknaszlatináról való Stercli Sándor (1905), a túlélők közül az akkori eseményekre így emlékezett vissza: „Engem és két testvéremet, Józsefet és Károlyt 1944. november 24-én vittek el három napos munkatáborba. Rahóra kerültünk, majd onnan gyalogoltunk Szolyvára, végül az uráli vidéken állapodtunk meg. Útközben az a szomorú sors ért, hogy tanúja lehettem a két testvérem, megannyi sorstársam elhalálzásának... Nekem megadatott, hogy 1946. december 27-én végül is hazatérhettem családom körébe. Azóta is fájdalommal gondolok azokra az időkre...”¹⁵

K. István (Técső): „... Megérkeztünk Kraszouraszkbba, Szverdlovszktól 125 km-re. Itt kinyitották a vagonokat, hogy szálljunk ki... Betereltek minket egy

nagy táborba, tíz hatalmas barakk volt, körül volt véve szögesdrót-kerítéssel meg deszkakerítéssel, a sarkokban géppuskafészekkel... Volt itt magyar katona, német katona... A hideg elérte a mínusz 40-45 fokot... Nem volt ott semmi gyógyszer. Naponta nagyon sokan haltak meg itt is, meg a többi barakkban. Reggel jött a fehér ló a ládával, egy orosz ember volt a kocsis. Kirendeltek néhány embert, azok pakolták a halottakat a nagy ládába. Meg voltak fagyva, egyiknek így, a másiknak úgy állt a karja, lába, ha már nem nagyon fértek a ládába, a kocsis vasdoronggal ráhúzott, eltörte a lábakat meg a kezeket, hogy minél több férjen a ládába. Kimentek az erdőbe, a foglyok gödröt ástak, de csak úgy félméternyit, mert kőkemény volt a föld, oda borították a halottakat. Másnap a farkasok kikaparták, felfalták, úgy megint csak abba a gödörbe tettek. Munkácsi Lajos, a szomszédom is meghalt, legalábbis így gondolták, mert őtet is a holtak közzé rakták, de a nagy hidegben magához tért.”

Megjárta Nyevjanszkot a 80 éves Pataky Ferenc (1912) aknaszlatinai túlélő is, aki eljuttatta címünkre több mint száz oldalt kitevő „*Akikről megfeledkezni nem szabad*” című emlékiratát.¹⁶ Egyebek mellett részletesen leírja a „háromnapos munkára” elhurcolás hiteles történetét is. Az akkor 32 éves Pataky Ferenc a hívó szóra sorba állt, földijeivel elindult Rahó felé, az 50 kilométert gyalog tették meg. A regisztráció után háromheti gyaloglás következett a Rahó-Nagybocskó-Aknaszlatina-Taracköz-Técső-Huszt-Dolha-Szolyva-Verecke útvonalon. Ezen a szakaszon a teljesen kimerült Vajnági Károly aknaszlatinai bányászt szabályszerűen kivégezték, a létszám pótlás itt sem maradt el, egy ukrán/ruszin milicistát lefegyvereztek és a sorba állítottak. A konvojőrök a továbbiakban is a szökevények, vagy a kimerültség miatt kivégzettek pótlására a menetoszlopba az út mellett ácsorgó helyi lakosokat kényszerítettek. Ebben az 1500 fős menetoszlopban a szlatinaiakon kívül ott voltak a viski, técsői, kerekhegyi, dombói, királymezői férfiak is. A szambori elosztótáborban három napot töltöttek, 1944. december 18-án 2500 embert bevagoníroztak, majd elindultak a Kijev-Moszkva-Kazany-Voronyezs útvonalon. Útközben a halottakat kidobálták. Háromheti vonatozás után, 1945. január 7-én Nyevjanszk városban kötöttek ki. Az elindított 2500-ból a három hét alatt 1212 ember maradt életben. Nyevjanszk környékén a helyi vasgyárban, erdővágáson, téglagyárban és másutt dolgoztatták őket. Ebben a brigádban a magyarokon kívül 45 román is volt. 1945 májusáig a vagonból leszállított 1212 internáltból 640-en maradtak életben. A továbbiakban Pataky Ferenc a szeredovinai lágerbe került, ahol főleg német hadifoglyok voltak. Majd egy idő után Altinaj, majd Alapajszk nevű lágerben volt. Legutóbb a téglá-

gyárban dolgozott, ahonnan 1947 telén háromévi kegyetlen koplalás, betegségek után kalandos úton térhetett haza.

A Sárospatakon letelepedett Nagy László túlélő (aki ugyan sátoraljaújhelyi születésű, de 1939 szeptemberétől az emlékezetes novemberi elhurcolásig Viskén tanított) részletes, 23 gépelt oldalas krónikát¹⁷ írt a viski férfiak kálváriájáról, az alábbi részletet emlékiratából közlöm. Nagy László tanár úr a viskiekkel együtt Szolyváról a szambori lágerbe került. 1944. december 6-án 1000 fős csoportot bevagoníroztak, 100 embert zsúfoltak össze egy vagonban, ez tíz szerelvényt tett ki. Háromhetes utazás után az uráli *Nyevjanszkba* kerültek. Aki nem tetvéskedett, 1-2 nap alatt elpusztult, megették a tetvek. Nyevjanszkba érkezésükkor az útnak indított 1000 emberből 300-at a vagonokból holtan szedtek le. A nyevjanszki láger 6 000 személyes volt. Május végéig a vagonba rakott 1000 ember megfeleződött. 200 ember halálát itt egy különleges betegség, a dagadás okozta. Mintegy 10 hónapot töltöttek Nyevjanszkban. Munkahelyeik a következők voltak: vas és acélgyár, lőszergyár (légvédelmi lövegeket készítettek, gyár- és lakásépítés, vagon ki-és berakodás, nyár végén a kolhozban két hét betakarítás). Felhívásunkra levélben reagált özvegy Kincsesi Dánielné, aki közölte, hogy férjét „1944 őszén 3 napi munkára elvitték az Uralba, Nyevjanszk városba, ahol 1945. január 29-én meghalt. Férjem, Kincsesi Dániel született 1896-ban, február 2-án, Visk nagyközség postamestere volt.”¹⁸ Lator József¹⁹ viski túlélő címünkre küldött levelében többek között megerősíti, hogy ő is falubelijeivel Viskről három héten keresztül gyalogmenetben jutott el Sztarij Szamborig. Ott marhavagonba kerültek, útközben a célállomásig sokan meghaltak, majd az uráli Nyevjanszkban 25 hónapig rabszolgamunkát végzett. A técsői Kékesi Károly László Imre földijével a turáni lágerből került át a Krasznouralszkiba. Megerősíti, hogy ez volt a térség egyik nagyobb lágerre, több mint négyezren lehettek itt, valamennyien a vasércbányába jártak dolgozni. Jó néhányan túléltek a veszélyes munkát. Nagyon gyakran történtek balesetek. 1947. február 28-án ért haza.²⁰

Szintén Nyevjanszkban volt: Petréc Sándor (Visk, 1926), aki 1946. február 24-én, Szépi Bálint (Visk, 1924) 1947-ben, Szabó Gyula (Visk, 1924) pedig 1947. szeptember 24-én tért haza.²¹ Aknaszlatináról²² ide hurcolták Örmény Gyulát (1925), aki 1946. december 23-án tért haza. Itt raboskodott a nagyszőlősi járási²³ Szőlősgyuláról Zsindely András (1926), aki 1947 novemberében tért haza.

A temetőből lesétáltunk a *nyevjanszki tópartra*, ahol a pisaira hasonlító ferde toronyban gyönyörködtünk.

Krasznouralszk. Sajnálattal vettük tudomásul, hogy a nem messze lévő Krasznouralszkot időhiány miatt nem tudtuk felkeresni, ahol szintén több száz kárpátaljai internált raboskodott, illetve maradt ott örökre. A város szélén, a mezőn elhelyezett, de már részben elpusztult hadifogoly-temetőben a sírok száma 195/270. Erdő Károly (Técső, 1989): „... Két hétig mentünk, már kevés volt egy vagon, raktuk a halottakat a másik vagonba. Volt olyan, aki a saját pisijét itta, aztán megőrült. Mire megérkeztünk, már a fele se volt azoknak, akiket ismertem. Krasznouralszkban szögesdróttal körülkerítve barakkokba tereltek be, ahol olyan háromemeletes priccsek voltak, egyre jutottunk ketten-hárman is. Reggelre mindig meghaltak vagy öten-hatan, azokat kirakták a barakkok mellé, majd elvitték, és elválták. Az alsó priccsen nem aludt senki, mert olyan hideg volt, hogy a dézsában befagyott a víz... Itt már adtak enni egy-egy tál zablevest, 50 deka fekete kenyeret... Volt olyan, aki elcserélte kenyerét dohányra. Két csipet dohányért 10 deka volt az ár. Azok mind elpusztultak. Engem kineveztek tolmácsnak, mert tudtam egy keveset oroszul. Hónapokig benn dolgoztunk a városban... 27 hónapig voltam ott...” Az egyik földije K. I. a közeli Tobolszkban, mint írja: „Szappangyárban dolgozott, ahol a gyár udvarán nagy medencék voltak teli vízzel. Teherkocsikkal hordták oda a halottakat, bedobálták a vízbe. Ők horgas kampókkal szedték ki a holtakat és vitték be a gyárba, ahol szappant főztek belőlük. Kik voltak azok a szerencsétlenek. Nem tudni, némelyik csuklóján volt egy táblácska, amin számok voltak.”²⁴

A técsői László Imre 19 évesen került egy szerelvénnyel Ural vidékére, több lágerben megfordult, a legnehezebb élete mégis a krasznouralszki táborban volt, ahol a Felső-Tisza-vidéki magyarokkal a helyi ércbányába járt ebéd nélkül dolgozni (Kékesi Károly volt a brigádvezetője). Majd egy orvosi vizsgálatnak köszönhetően a felszínre került, itt kapott munkát. 1947 februárjában engedték haza őket.²⁵ László Béla 1945. január 9-én érkezett meg lebetegedve a krasznouralszki 376. sz. munkatáborba. Kórházba került, ahol a técsői Kaszó István, Kiss János és Zajdó tanító volt vele egy szobában (földijével, Tóth Imrével az itt elkapott tífusz végzett). Felépülése után befogták halottakat temetni a közeli erdőben: „A halottak meg voltak fagyva és csak egyiküket ismertem fel, Román Zsigmondot. Egy gödörhöz mentünk. Amikor odaért a szán, le kellett szedni róla a hallottakat. Majd sorban, a gödörbe raktuk őket, betakartuk egy sor fenyőággal, majd befedtük egy kis földdel. De nem lehetett sok földet tenni rájuk, mert helyet kellett hagyni még a többi halott számára is. Lajos Sándor ott volt velem, és amikor elkezd-

tük temetni, mondta, hogy énekeljünk. Temetési éneket énekeltünk, hogy legalább ily módon fejezzük ki tiszteletünket az elhunytak iránt. Az őr és a másik férfi is, aki a szánt hajtotta, mindketten nevettek rajtunk. Amikor befejeztük a temetést, visszaindultunk.”²⁶ Fogolyélete idején volt szakács, favágó, bányász. 1947-ben szerencsésen hazatért. 1998-ban emlékezetből lerajzolta a krasznouralszki lágert. A técsőiek között volt Bökényi Imre is: „Mire az Urálba értünk, a mi vagonunkból 12-en meghaltak. Az ötven emberből tizenkettő! Tizenegy szlatinai és egy kőrösmezői halottunk volt. Krasznouralszk volt a végállomás... Kiütött a flekktífusz közöttünk, így három hétre karanténba kerültünk. De nemcsak a tífusztól, a hasmenéstől is sorra haltak az emberek... Besoroltak egy brigádba. Első feladatunk a halottak eltemetése volt... A rettenetes hidegben a földet csákánnyal sem lehetett megmozdítani. De mivel a járvány miatt rengeteg volt a halott, muszáj volt temetni. Hosszú időbe telt, míg egy nem túl nagy gödröt tudtunk vájni. Ott sorban egymás mellé kerültek a halottak, több rétegben is. Majd egy kevés földdel befedtük őket és ezzel kész is volt...”²⁷

A krasznourali táborba a Beregszászi járásból²⁸ Kósa Józsefet (Vári, 1922 – hazatért 1947. december 9-én), Berecz Istvánt (Hetyen, 1925 – hazatért 1946. december 25.), Orosz Mihályt (Kaszony, 1925 – hazatért 1947. december 15.), a Nagyszőlősi járásból²⁹ Béres Ferencet (Nevetlenfalva, 1926 – hazatért 1945 novemberében) hurcolták el ide, megrokkanva tértek haza, bajtársaik örökre itt nyugszanak.

Jekatyerinburg. Sötétedett már, amikor megérkeztünk az Európa és Ázsia határán fekvő megyeszékhelyre, az 1 350 000 lakosú *Jekatyerinburgba* (oroszul: Екатеринбург). A város a transzszibériai vasútvonal 1816-os kilométerénél, a Tobol folyó mellékfolyója, az Iszety partján terül el. Oroszország 4. legnagyobb városa Moszkva, Szentpétervár és Novoszibirszk után. Egyben az uráli föderatív körzet központja. 1924–1991 között a város neve Szverdlovszk volt. A szovjethatalom idején a várost részben hadiipari központtá fejlesztették, ezért a szovjet időkben nem látogatható, a rendszerváltásig zárt város volt. Most Urál fővárosa tárt karokkal várja a befektetőket és a turistákat egyaránt. Oroszországnak ez a régiója robbanásszerűen fejlődik. A város is keményen épül, a felhőkarcolókhoz mérhető, üvegfalú toronyházak meghaladják a 20-25 emeletet is. Egyedi művészeti alkotás a Fehér torony, a modern filmpalota, a cirkusz épülete stb. Mint megtudjuk, 24 külképviseletnek van itt rezidenciája. Szállásunk két éjszakára a Bolsoj Ural szállodában van.

Városnézésre indulunk: Motrevics professzor az idegenvezetőnk. Operaház, cirkusz, múzeumok, színházak, könyvtárak, mozik, továbbá éttermek, kávézók, pubok és nightclubok széles választéka tárul az ideérkező látogató elé. A belvárosban maradt fenn a legtöbb díszes faház, amelyek alapján képet kaphatunk arról, hogyan festhetett a XIX. századi Jekatyerinburg. A mesterséges tóparti sétánytól jól láthatók a városalapítók (1723), *Tyatyiscsev* és *de Gennin* szobra (1998-ban avatták fel). Megcsodáltuk a *Rastorgev* család egykori palotakomplexumát is, ahol a környékbeli gyárak tulajdonosai és vezetői báloztak a XVIII-XIX. században.

Megtekintettük az *Ipatyev-ház* (Jelcin pártitkársága idején, 1976-ban lebontották) helyét jelölő emléktáblát. Az októberi forradalmat követően *II. Miklós* cárt és családját (feleségét: *Alekszandra Fjodorovna* cárnét, négy lányát: *Olga, Tatjana, Mária, Anasztázia* nagyhercegnőket és a 14 éves *Alekszej* trónörökösöt) a bolsevikok Jekatyerinburgban letartóztatták le, majd 1918. június 18. éjjelén kivégezték. A város központjában emléküknak hatalmas templomot emeltek, az ortodox egyház pedig szentjei közé emelte őket. Egy legenda szerint a kivégzőosztag egyik tagja *Nagy Imre*, a szovjet titkosszolgálat ismert ügynöke volt (a magyar történészek természetesen cáfolják ezt a feltevést). Motrevics történész szerint Kun Béla is részt vett az akció megszervezésében. Idegenvezetőnk megmutatta a *Tyatyiscsev* és a *de Gennin* szobrával szemben lévő, a mesterséges tóparti „zöld” palotát, ahol (a kormányzói palota tőszomszédságában) az internacionalista vezérek, köztük Kun Béla, Nagy Imre és mások laktak.

Másnap a kutatómunka megkezdése előtt Havasi János bemutatkozó találkozót szervezett *Magyarország Jekatyerinburgi Főkonzulátusán*. A kávézással egybekötött eszmecszerén dr. Bajtai Csaba magyar főkonzul és munkatársai magyarosan főzött kávéval fogadtak minket. Mindkét fél részéről kölcsönös tájékoztató hangzott el. A főkonzul beszámolt ténykedésük 4 évéről. Előzetesen 2005 végétől magyar kereskedelmi képviselő kezdte el működését, mivel a térségben fellendültek az orosz-magyar gazdasági kapcsolatok. Erre való tekintettel 2008 januárjától főkonzulátus is működik, amely Oroszországban a harmadik magyar diplomáciai képviselő a moszkvai és a szentpétervári után (viszont az egyetlen Oroszország területén, amely kvázi schengeni vízumközpontként működik – jelenleg a külképviselet a magyar vízum mellett Ausztria, Finnország, Lettország és Szlovénia képviselőjében bocsát ki vízumot). A magyar külügyi misszió 6 fős csapata csak a múlt évben több mint 20 ezer schengeni vízumot adott ki. Emellett eredményesen

koordinálja a sok szálon futó gazdasági, politikai és kulturális kapcsolatokat. Jó az együttműködés Motrevics professzor és dr. Bajtai főkonzul között is, már több ízben végiglátogatták a magyar hadifogoly-temetőket, sőt az elhagyott sírkertek közös gondozását is felvállalták. Elfogadtuk a főkonzul úr meghívását, hogy a kutatóprogram befejeztével részt veszünk egy munkavacsorán, ahol megismerkedhetünk azokkal a jekatyerinburgi közéleti személyiségekkel, akik a térségi orosz-magyar kapcsolatokat ápolják.

Sirokorecsenszkojei Megbékélés temető. A találkozó után Vlagyimir Pavlovics vezetésével a Jekatyerinburg egyik kerületében lévő *Sirokorecsenszkojei Megbékélés* temetőjébe mentünk. Egy másik kíséret is bemutatott nekünk, éspedig Mihail Igorevics Golubevet, a Külkapcsolatok Minisztériumának Szverdlov megyei képviselőjét. A *Megbékélés emlékoszlopa* a Szverdlov megyei második világháborús veteránok által összegyűjtött pénzadományból épült fel. A mellette lévő emlékoszlopot azon német, magyar és más nemzetiségű hadifoglyok tiszteletére emelték, akik a 314. sz. (Sabri település) és az 531. sz. táborokban hunytak el. Az előbbinek 19 német, az utóbbinak 52 áldozata ismert, ebből egy magyar. A sírkert felépítését, a 3 méteres kereszt felállítását Németország finanszírozta. A professzor arra is rámutatott, hogy ebben az emlékparkban nem temettek el senkit, szimbolikus értelemben Szverdlov megye központi emlékhelye lett, ahol kegyeleti megemlékezéseket tartanak a jekatyerinburgi német, magyar, olasz és más külképviseletek képviselői. Az elmondottakat megerősítik a gránittömbre vésett orosz és német nyelven megfogalmazott felírások, adatok is. Három megyében lévő azon települések (95 településen jegyzett temetőben 14 366 fő hadifogoly, internált nyugszik) vannak felsorolva (feltárt és gondozott hadifogoly-temetők) ahol német (8 641), magyar (1 723), román (1 539), olasz (1 304), finn (63), japán (23) hadifoglyok, internáltak vannak eltemetve.

SZVERDLOV MEGYE:

Azanka, Akapajevszk, Alekszejevka, Altinaj, Aramil, Artemovszkij, Aszbeszt, Babuskino, Baszjanovszkij, Berezovszkij-Lenyinszkij, Berezovszkij-Pervomajszkij, Bolsoj Isztok, Bulanás, Bisztrinszkij, Verhnyaja Szalda, Vernyaja Szinyacsíha, Vernyaja Tura, Verhoturje, Veszlovka, Volcsanszk, Vosztocsnij, Gluhárnij, Degtyarszk, Jekatyerinburg, Jelizavet, Zadanyije Bor, Zjuzelszkij, Ivdely, Izmodenovo, Izoplit, Izumrud, Ibrit, Isz, Kamenszk-Uralszkij, Kamisevo, Karputyino, Kirovgrad, Kosztouszovo, Koszulino, Kosaj, Krasznoturinszk, Krasznouralszk, Krutuha, Kunara, Kutirszkij, Kusva,

Ljeviha, Loszinij, Malije Tauskani, Malij Isztok, Melzavod, Molva, Monetnyij, Mosztovszkoje, Nyevjanszk, Nyekraszovo, Nyizsnyij Tagil, Nyizsnyaja Tura, Novaja Zarja, Novaja Ljalja, Oktyabrszkij, Palkino, Pervouralszk, Persino, Polevszkoj, Porecsje, Raszkatiha, Revda, Rezs, Retnyevo, Rudnyik, Ricskovo, Szosznovka, Szoszva, Szredneuralask, Sztaraja Perezovka, Sztupino, Szuhaj Log, Talica, Turinka, Turinszk, UZHM, URALVAGONZAVOD, Habarcsiha, Cseremsanka, Sabri, Sajtan.

KURAGAIN MEGYE:

Ikovka, Sadrinszk, Sumiha.

TYUMENY MEGYE:

Borovszkij, Tyumeny.

Ismételten a túlélők visszaemlékezéseiből idézek, akik hiteles szemtanúként idézik fel 1945-1947-es itt-tartózkodásuk egy-egy emlékezetes epizódját. Ezek közé tartozott a budapesti Hidi Gyula³⁰ hadifogoly is, aki társaival 1945 nyarán érkezett „a Középső-Ural vidékére. Két hónapon át mintegy négyszázan sáttortáborba kerültünk erdőirtásra, vasúti töltés építésére. A koszt megfelelt, csak a vízzel volt baj. Plakáton kiírták, hogy „nyers” vizet inni nem szabad, mert hasmenést okoz. Csak teának főzve iható. Sokan nem vettek komolyan a figyelmeztetést, emiatt közülük két hónap alatt 60-an meghaltak. A sírásás is mindennapi munkánkká vált. A nyár elmúltával gyorsan jött a hideg. A bádokkályhával fűtött sátrakban fáztunk. Ősz vége felé beköltöztettek minket a Szverdlovszk város melletti középső-urali Elektromos Centrálé barakkjaiba. Ez volt a szállásunk két éven át. A tábor létszáma 360 fő volt. 200 magyar tiszt; 80 magyar és 80 német légénységi állományú. Az üzemben többféle munkát végeztünk: többek között kőbányászat, útkarbantartás, hólapátolás, takarítás, salakrakodás, téglagyárban vagonrakodás stb. Mínusz 40 foknál az állomási rakodómunka és a hólapátolás szünetelt...”

Központi Memorial Park. Az immár hagyományos megemlékezés, koszorúzás és imamondás után a várostól 12 km-re eső megyei *Központi Memorial Parkba* megyünk, ahol a sztálini terror áldozatainak emlékműve van. Ez a több hektáros emlékpark-komplexum a Pervouralszk felé vezető út mentén fekszik. Hátborzongató látvány: a többszáz méteres, szakaszolt siratófalakra

19 ezer áldozat nevét vésték fel. Őket az úgynevezett 1937-1939 közti párt-tisztogatások idején végezték ki. A professzor szerint a jekatyerinburgi NKVD-központban ennél többet, közel 30 000 szovjet állampolgárt végeztek ki, ezekből 19 ezret már rehabilitáltak, csak azoknak a nevei kerültek fel orosz ábécé-sorrendben a „halottak-könyvének” nyitott oldalaira. A névsorokat böngészve több magyar nevű áldozatra is bukkanunk. Ők első világháborús hadifoglyok lehettek, akik a bolsevik toborzás idején beálltak vöröskatonának, részt vettek a polgárháborúban, majd sokukat kémnek, szovjetellenes elemnek nyilvánítottak, a hírhedt „trojka”-k a kivégzőosztagok elé küldték őket is. A siratófalról néhány magyar hangzású nevet átmásoltam: Bán B. I. (1908–1938), Barabás V. G. (1890–1938), Barak Cs. G. (1910–1937), Barta Sz. SZ. (1898–1938), Müller G. I (1920–1942), Martin T. L. (1906–1938), Meskó A. B. (1910–1938), Moór J. V. (1913–1942), Major G.G. (1903–1942), Müller E. P. (1896-1938), Müller O. J. (1877–1938), Molnár A. Sz. (1891–1938), Sin M. P. (1900–1938), Sin A. J. (1905-1937), Schmidt T.A. (1902–1942), Schmidt A. I. (1888–1942).

A kivégzett polgárok az Urál környéki megyék lakosai voltak. A házmagasságú emléktáblán a következőket olvashatjuk: „Memorial komplexum, a 30-as és az 50-es évek politikai repressziójának áldozatai. Itt több ezren nyugszanak, akiket ártatlanul végeztek ki a mi honfitársaink. Az itteni tömegsírok helyéről, haláluk okáról az igazat éveken keresztül elhallgatták. Ma már ismertté váltak az áldozatok nevei. Állj meg vándor egy pillanatra, hajtsd meg fejed a tömegsírok előtt.” Mint kiderült, az itteni tömegsírokat akkor fedezték fel, amikor a Jekatyerinburg–Kirovgrád közti útszakaszt szélesítették. A földmunkák alatt bukkantak az emberi csontok ezreire. Ezt követően indult meg az a hatalmas kutató- és szervezőmunka, amelynek ez az emlékpark lett a végeredménye. A monumentális emlékhelyet, amely 17 objektumból áll, A. L. Buligin tervezte, 5 oszlopban, 45 siratófalon 71 sorban 5 575 márványtáblán sorakoznak a nevek (család-, kereszt- és apai utónév szerint), feltüntették a születési és a kivégzési évszámot is. Az emlékpark központjában egy hatalmas feketemárvány-borítású keresztet állítottak fel, a mellette lévő emlékműn ortodox (kettős kereszt, alsó szára ferde), izraelita (Dávid-csillag), iszlám (félhold) és katolikus (kereszt) szimbolikát helyeztek el. A szabadtéri múzeum területén rekonstruálták az itteni NKVD-büntetőláger vesztőhelyét, a kivégzésre ítélték siralomházát. A múzeumban pedig kiállították azokat a tárgyakat, amelyeket a feltárt tömegsírokban exhumálás közben találtak. Az emlékkomplexum 12 km-re van Jekatyerinburg központjától az 1P-242. sz. útvonalon.

Pervouralszk Posz. Talica. Ezen a napon először *Pervouralszk város Talica* települését kerestük fel, amelynek határában a 476/313-as láger volt. A fabarakkokat, őrtornyokat, a szögesdrótos kerítést már eltüntették, de megtaláltuk a hadifogoly tisztek téglából épített házát. Az ablakokon ott van még a 67 évvel ezelőtti felrakott rácsozat. A falakról a vakolat szinte teljes egészében lemállott. A belső udvaron most asztalosüzem működik. A terület elhanyagolt, rendetlen, dudvával, gazzal benőtt képet mutat.

Innen átmentünk a helyi polgári temető északi részétől 500 méterre lévő hadifogoly temetőbe, amely a fenyőerdő védelmében fennmaradt. A sírok száma 1/203. Itt vannak eltemetve a 313. és 476 sz. táborban elhunyt rabok, internáltak. A levéltári adatok alapján a professzor 177 sírt exhumált, állítása szerint 4 fő magyar, 3 román katona és 3 osztrák tábormegvezető van itt eltemetve. Havasi János adatai szerint 420 elhunyt van itt, ebből 204 magyar. A temető rekonstrukcióját 1996 augusztusában indították el, ebbe a munkába bevonták a közeli orosz helyőrség 22 katonáját és egy tisztjét, amit archív felvétellel is igazolt. Az egyik sírhant mellett egy hatalmas szibériai fenyő áll, amelynek törzsébe egy méter magasságban katolikus keresztet véstek az egykori rabok. A fakéreg a kereszt kontúrjait jól megőrizte. Körülötte besüppedt sírhelyeket láttunk. A sírkert középpontjában van a betonba ágyazott, téglalap alakú gránittömb, rajta magyar és orosz felirat: „*Itt a II. világháborúban elhunyt magyar hadifoglyok nyugszanak*”. Az alján leszórt darált követ betonszegély veszi körül. Az itteni büntetőtáborban háborús bűnösöket, különböző nemzetiségű altiszteket, tiszteket és főtiszteket tartottak fogva.

Ebben a lágerben raboskodott a gödöllői Rudnay Károly³¹ hadifogoly, zászlós is. Mint visszaemlékezésében leírja: „... Taliciban kötöttünk ki. A lágerben már sok száz magyar hadifogoly tartózkodott. Nem sokkal megérkezésünk után munkára is fogtak bennünket: tőzeget kellett kitermelnünk. Századosig bezárólag a tiszteknek is dolgozniuk kellett. Belőlük állítottak össze egy 100 fős munkacsoportot, amelynek – szlovákul beszélvén – mint zászlós én lettem a tolmácsa. Ez a csoport már komplikált munkát is kapott: szakma nélkül házakat épített, kályhákat rakott össze stb. Vezetőnk – Rubcovnak hívták – emberségesen bánt velünk. Volt köztünk egy református lelkész is, aki a testi- és lelki elfáradtakat biztatgatta, vigasztalta. Nemsokára ismét dolgunk akadt a tőzeggel. Egy 60 tonnás vagonból kellett a megfagyott tőzeget kirakni. A meghatározott normát teljesíteni lehetetlen volt. Szót emeltem ellene, amit valaki besúgott a parancsnokságon. A láger politikai tisztje magához hívatott, felelősségre vont és megfenyegetett: ha a lázítást nem hagyom abba – agyonlő.

1946 őszén kihirdették, hogy Sztálin parancsa szerint a hadifogoly tisztek nem kötelesek dolgozni, de önként vállalhatnak munkát: 10-12 bajtársammal együtt jelentkeztem kolhoz munkára... 1947 szeptemberében tértem haza.”

Revda (Revdinszkij Revda). A térkép szerint 48 km-re távolodtunk el a megyeközpontról, letérünk a Moszkvába vezető autópályáról. A Moszkvától 2 000 km-re elterülő *Revda* városba kerültünk, amelynek 160 ezer lakosa van. Egy patakon áthaladva, gyalogosan a város déli részébe, a Degtránszkij település felé vezető úton jutunk el a temetőbe. A sírok száma: 204/419. 1945 áprilisában létesítették. Ide hantolták el a 313. sz. tábor 1. részlegének, a 314. tábor 6. részlegének, a 476. sz. tábor 4. részlegének halottait. A temetőben a 12 év alatt 429 főt temettek el, közülük 204 fő volt magyar hadifogoly és internált. 1949 augusztusáig folytak a temetések. 1998-ban a közel egyhektáros lágertemetőből már csak egy darabka földrészleget tudtak megmenteni. A sírhantokon városi engedéllyel hétvégi házak épültek, a tulajdonosok konyhakerteket alakítottak ki. Meggyőződhattünk, hogy a magyarok sírján burgonyát, céklát, sárgarépát és egyéb zöldséget termesztenek. Mindez nem zavarja a helyi lakosokat, tudatában vannak, hogy itt temető volt. A professzor bevallása szerint a magyar emlékművet az I. világháborúban hadifogolyként itt elpusztult osztrák katonák temető kertjében hozták létre. Erőről egy 1958-ban készült archív felvételt is bemutatott. Amúgy a településen külön feljavító tábort hoztak létre az osztrák hadifoglyok részére. A másfél ezer fogolyból senki sem halt meg. Ausztria függetlenné és semlegessé válásával a Szovjetunió hazaengedte az osztrák hadifoglyokat. Napjainkban Revda az osztrákok kedvenc kirándulóhelye lett, évente több turistacsoport érkezik Bécsből, részükre színes rendezvényeket szerveznek.

A településtől nem messze terül el Revdinszkij Degtjarszk is. A község szélén, az erdő felé vezető úton, a fenyőerdőben teljes egészében fennmaradt a magyar hadifogoly-temető. A sírok száma 1/283.

Ganina Jama-kolostor. Ha már erre jártunk, fontosnak tartottuk, hogy eljussunk a 2000-ben alapított és felépített *Ganina Jama-kolostorba*. Minden kivégzett Romanov-családtag emlékét egy-egy rönkfából készült templom őrzi, életükbe pedig szabadtéri fotókiállítás enged bepillantást. Egy itteni bányagödörben találták meg a Jekatyerinburgban kivégzett cári család maradványait. A hely névadója egy XIX. század közepén itt élt Ganyin nevű aranyásó volt, aki arany helyett vasércet talált. Később a bányát bezárták. Az 1918. július 16-17. közti éjszaka II. Miklós cár, felesége, gyermekei, illetve közeli szolgálók holttestét a bányagödörbe dobták, majd kén-

savval leöntötték, hogy ne ismerjék fel a hullákat. Később a kivégző osztag (Jurovszkij, Ljuhanov, Jermakov, Szerkotyin, Radzinszkij és mások) egyik tagja Edvard Radzinszkij visszaemlékezésében mindezt naplójában leírta. Később feljegyzései ismertté váltak, e tárgykörben több könyv megjelent. Így vált ismertté a cári család tragikus története.³² A rendszerváltás után a cári család földi maradványait exhumálták, majd 1998-ban végső nyugalomra helyezték Szentpéterváron. Évente ezrek keresik fel a Ganyina Jamai zarándokhelyet, hogy fejet hajtsanak az itt emelt emlékművek előtt.

Berezovszkij Posz. Pjervomajszkij. A nézelődést befejezve a Jekatyerinburgtól 15 km-re lévő Berezovszkij város *Pjervomajszkij* települését vettük célba. A keresett haditemető a falu északi részén 1945 májusában létesült. A sírok száma 24/116. 1949 áprilisáig idetemették az 1801. sz. munkatáborban elhunyt 118 hadifoglyot, internáltat, ebből 24 fő internált magyar. Az 1999-ben emelt emlékjel hasonlít a Rudnyik településen látott emlékműre, a magyar és az orosz feliratok is ugyanazok. Szomorúan vettük tudomásul, hogy a magyar temető részben elpusztult, három oldalról kertek veszik körül – hétvégi házak, garázsok épültek, a másik felében konyhakertek sorakoznak és gyümölcsfákat telepítettek ide.

Berezovszkij Posz. Lenyinszkij. Innen továbbmegyünk Berezovszkij város másik településére, *Lenyinszkijbe*. Az északi „Szevernaja” bányától 500 méterre, észak-nyugatra, a fenyőerdő szélén találjuk meg a magyar-német temetőt. A feljegyzések szerint 1945 májusában létesült. A sírok száma 19/132. Teljes egészében fennmaradt. 1949 áprilisáig az 1801. sz. munkatáborban elhunyt hadifoglyokat, internáltakat ide temették, a 142 exhumált halottból 19 fő magyar. Az 1999-ben felállított emlékművet meglepően egyedinek találtuk. A betonba ágyazott, több tonnás emlékkő felületen domborműként vésték ki a hármashalmon álló kettős keresztet. Ennek alján helyezték el a magyar és orosz feliratot. Mellette, öt méterre a négy méter magas német vaskereszt van felállítva. Talapzatánál ugyancsak betonba ágyazott gránit-emléktábla van, rajta német és magyar felirat olvasható.

Nem sokat időztünk, siettünk vissza Jekatyerinburgba, mivel a magyar főkonzul munkavacsorát szervezett részünkre a városhoz közeli szabadidőközpontban. Ezen a jóhangulatú találkozón velünk vacsoráztak a kültestület munkatársai és a megye vezetőségének, vállalkozóinak prominens képviselői. Megtisztelt minket többek között Vladimir Kozjukin nagyvállalkozó, egyben tiszteletbeli magyar konzul, Alexander Antonovics Petruskin, Jekatyerinburg megye kormányzójának egyik helyettese, Mihail Golubev,

a Külkapcsolatok Minisztériumának szverdlovi képviselője és mások. Ahogy ilyenkor lenni szokás, tóosztok sora következett, az orosz-magyar barátságot egyre jobban erősítettük, amíg ránk nem esteledett.

A búcsúzás pillanatában örömmel vettük a hírt, hogy dr. Bajtai Csaba főkonzul Baskíriában helyi segítőköt is biztosított, akik az ufai szállodában már várni fognak és elvezetnek minket a hadifogoly temetőbe.

Jekatyerinburg Cskalovszkij Rajon Posz. Himmas (Uralhimmas-gyár telepe). Miután a jekatyerinburgi szállodából másnap kijelentkeztünk, még a külváros szélén felkerestük az *Uralhimmas-gyár telepét*, ahol a 314. tábor 6. részlegének temetője volt. A sírok száma 13/147. 147 hadifogoly és internált nyugszik itt, ebből 13 fő magyar. A sírkert beépítés miatt elpusztult. Ennek a temetőnek csak a töredéke maradt fenn, ahová az emlékművet emelték, négy sarkában nyírfát ültettek, amelynek lombjai védősátrat képeznek fölötte. Az egykori temető területére üzemcsarnokokat és más intézményeket építettek.

Ebben a lágérben is raboskodott a Viskröl elhurcolt Csákai József³³ (1925), az ugocsai Zsendej András³⁴ (Szőlősgyula, 1926), akik 1947 novemberében tértek haza.

Nyizsnyij Iszetszk. Kiértünk a metropolisból, s a megadott útvonalon haladtunk. A Cskalovszkij járásban *Nyizsnyij Iszetszk* polgári temetőhöz értünk. Itt is nyírfaliget övezi a hadifogolytemetőt (felszámolták), amelyben a 314. és a 476. munkatáborok halottjai nyugszanak, az 52 nyilvántartott áldozatból 5 magyar főt tartanak nyilván.

Bolsoj Isztok (Jekatyerinburg Cskalovszkij Rajon Posz. Bolsoj Isztok). Melzavod településén. Majd következett az említett járás területén (15 km-re Jekatyerinburgtól) a *Bolsoj Isztok* településén lévő *Melzavod* 3. hadifogoly temetője, amely 1945 áprilisában létesült. A sírok száma 12/49. A temető fennmaradt. 1949 augusztusáig ide temették a 314. sz. tábor 1. lágér részlegéből 49 hadifoglyot, internáltat, ebből 12 fő magyar. Itt is 1999-ben történt a magyar haditemető helyreállítása. Fél futballpálya nagyságú terület van körbekerítve vaskerítéssel. A belterület középső végén közel 3 méter magas kettős keresztet, baloldalt és jobboldalt pedig másfél méter magas, három-három kis kettős keresztet állítottak. A magyar és orosz feliratú gránittáblát a kereszt tövében helyezték el. Ezt a dombhátat nyírfaliget veszi körül, előtte 800 méter széles mocsár, jobb oldalon a vasútvonal, baloldalon a gyár területe van. Szomszédságában 500 méterre voltak a lágér fabarakk épületei, helyén már csak fűvel, dudvával, bozóttal benőtt romhalmazt találtunk.

Közelben van a Jekatyerinburg Oktyabrszkij Rajon Posz. Malij Isztok. A helyi gazdaság 1. sz. farmjának közelében alakították ki a hadifogoly temetőt. A sírok száma 1/13. Építkezés következtében elpusztult.

Aramil. (Sziszertszkij Rajon Aramil M. Krasznaja Gora). Egyre jobban távolodunk Jekatyerinburgtól, 25 km után a Sziszertszkij járásbeli Aramil városba érkezünk, amelynek a húzóágazata ma is a bútorgyártás. Az Iszety folyótól és a vasútvonaltól 100 méterre az erdő szélén egy közel 5 tonnás gránitkő jelzi, hogy itt haditemető van. 1945 áprilisában létesült. A fennmaradt sírok száma 13/30. 1949 augusztusáig a 314. sz. tábor 7. részlegében elhunyt 30 hadifoglyot, internáltat, köztük 13 fő magyart idetemettek. A temető helyreállítását 1999-ben fejezték be. Az egykori rabok a kőfejtésben és a bútorgyártásban működtek közre.

Szverdlovszk megyében sem tudtunk minden egyes hadifogoly-temetőt meglátogatni. Azonban a fontosabbakat ide sorolom, mert ezekben a Kárpát-medencei térségből foglyul ejtett, letartóztatott, elhurcolt, internált magyarok sírhelyei is ott vannak.

Alapajevszk. A magyar sírkert a Jálunyin hegyen, a muzulmán és pravoszláv temető mellett van. A teljes egészében fennmaradt hadifogoly-temetőben a sírok száma 23/321.

Artemovszkij. A helyi polgári temető mellett hozták létre, betonkerítéssel van körülvéve. Teljes egészében fennmaradt, a sírok száma 3/136.

Aszbeszt. Az Uralaszbeszt autonóm terület központi bányájának nem használt blokkjában került kialakításra a hadifogoly-temető. A sírok száma 107/1648. Teljes egészében fennmaradt, körben homok, pusztulás fenyegeti.

Krasznoturinszk. 1945-ben a Krasznoturinszkaja utcában hozták létre a haditemetőt. A sírok száma 1/221. Teljes egészében elpusztult, magánházzakkal beépítették.

Polevszkij Posz. Zjuzelszkij. A Gornjakov utca D/35. számú épülethez közel 1945-ben létesítettek hadifogoly temetőt. A sírok száma 1/9. Részben elpusztult. A sírhelyeken ma virágágyások vannak.

Szuhoj Log. A Juzsnij/déli lakóteleptől másfél kilométerre lévő mezőn 1945-ben nyitották meg a hadifogoly-temetőt. A sírok száma 2/22. Részben elpusztult.

Verhnyaja Szalda. Az itteni fémfeldolgozó üzem (Metalobrativajucszim zavod) és a vasútvonal melletti területen 1945-ben létesítettek hadifogoly-temetőt. A sírok száma 1/13. Építkezés következtében elpusztult.

Alapajevszkij Verhnyaja Szinjacsiha. Négy kilométerre, a Szinjacsiha vasútállomástól, a vasútvonal menti területen a hadifogoly-temető teljes egészében fennmaradt. A sírok száma 9/79.

Alapjevszkij Habarcsuhinszkij Posz. Habarcsiha. Az itteni temető a Habarcsiha vasútállomás melletti terület északi részén található. A sírok száma 3/32. Részben elpusztult, területén kenyérbolt épült.

Alapjevszkij Izmodenovszkij D Izmodenovo. A haditemető a vasúttól egy km-re van. A sírok száma 5/49. Teljes egészében fennmaradt, különálló sírok láthatók.

Alapjevszkij Posz. Maliseva. A hadifoglyok sírkertje a helyi téglagyártól 200 méterre van keletre. A sírok száma 75/153. Teljesen elpusztult. A földet a téglagyár részére 3-4 méter mélyen kitermelték.

Berezovszkij Rajon Oktyabrszkij Bivs. Posz. Elovij. A magyar temető egy nyírfaligetben, 300 méterre, a Krasznoj település felé vezető úton északra van. A sírok száma 65/97. A temető fennmaradt.

Ivdelszkij D. Persino. A településtől északra, 350 méterre, az erdőszélén fennmaradt magyar sírok száma 3/114.

Karpinszkij Posz. Turinka. A község déli részétől 100 méterre, a mezei út mentén lévő magyar temetőt teljes egészében elpusztították. A sírok száma 15/96.

N-ljalinszkij D. Szavinovo. Déli irányban, kétszáz méterre, az egykori erdőben lévő 72. sz. tanya mellett van a temető. A sírok száma 14/22. Fennmaradt, a sírhalmok láthatók.

N-ljalinszkij Szaltanivszkij Lesznoj Posz. 54 (bivs.). Az erdei tanyától 800 méterre, a volt polgári temető mellett 1945-ben létrehozott hadifogly-temető teljes egészében fennmaradt. A sírok száma 17/17.

N-ljalinszkij Szaltanivszkij Lesznoj Posz. N 88 (bivs.). Az elhagyott erdei tanyától 200 méterre, az erdőben lévő sírok száma 15/15. Fennmaradt, különálló sírhalmok láthatók.

Rezsevszkij Posz. Bisztrinszkij. Itt is fennmaradt a magyar temető. A település déli irányban épített garázsaitól 500 méterre, a fenyőerdőben lévő sírok száma 3/437.

Szuholozsszkij Talickij D Malije Tausani. A településtől déli irányban 6 km-re lévő erdővel benőtt dombon van a magyar temető. A sírok száma 15/24. Fennmaradt, a sírokat felásták.

Tavdinszkij Posz. Azanka. A település déli részén van az elítéltek börtönetemetője. A magyar sírok száma 1/27. Rátemetések miatt elpusztult.

Verhnyepisminszkij Szrednyeurszk. Az 1945-ben létesített temetőben a magyar sírok száma 6/46. Részben elpusztult, a helyére gyümölcsöst telepítettek.

(Folytatjuk)

JEGYZETEK

¹Észtországi újvertanuk kanonizációja (2012-05-25), web: <http://ortodoxszemle.wordpress.com/2012/05/25/esztorszagi-ujvertanuk-kanonizalasa/>

²Dr. Szakmár János: A leányvári Weissenburger Bálint 881 napos szibériai golgotája. – In: Leányvári Újság, 2012. február 17., 2012. március, 10-19. old. Elektronikus változata: <http://www.leanyvar.hu/nc/lakosoknak/leanyvari-ujstag/?cid=101&did=1010&sechash=6a2a9f8f>

³Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből, 1944 – 1992. Dupka György közreadásában. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1993. 65-66. o.

⁴U.o.: Sántha Menyhért. 68-69. o.

⁵Lásd: Szabó Ferenc, Béres Ferenc visszaemlékezését. Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből 1944-1992. Dupka György közreadásában. 1993. 69-71. o.

⁶Mementó. A kárpátaljai magyar holocaust története Técső tragédiájának tükrében. Közreadja: Szoboszlai Mónika. Técső, 2000. 66-68. o.

⁷Mementó. U.o. 62-65. o.

⁸Solti (Stomfoli) Imre Bolyongtunk az urali éjszakában. - Pesterzsébet HH 1998/8. web: <http://mek.oszk.hu/02200/02237/html/f03.htm>

⁹Wittner István: Barátkozás a japánokkal a marsanszki lágerben – Szentendre HH 1993/8, web: <http://mek.oszk.hu/02200/02237/html/f03.htm>

¹⁰SZEpb archivuma. Viski túlélők névsora, 2008. 09. 09.

¹¹SZEpb archivuma. Beregszászi Járási túlélők névsora, 2008. 09. 09.

¹²SZEpb archivuma. Viski túlélők névsora, 2008. 09. 09.

¹³Bagu Balázs: Életutak. Beszélgetések meghurcolt magyarokkal, az áldozatok hozzátartozóival. Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2004. 97-98. o.

¹⁴Dupka György. A mi Golgotánk... Szolvyai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012. 161. o.

¹⁵SZEpb archivuma. Stercli Sándor levele, 1991. május 7.

¹⁶SZEpb archivuma. Pataky Ferenc (1992) letétbe helyezett emlékirata megjelentetésre vár.

¹⁷U.o. 76-98. o.

¹⁸SZEpb archivuma. Özv. Kincsesi Dánielné levele, 1991. február 20.

¹⁹SZEpb archivuma. LATOR JÓZSEF levele. 1991.

²⁰Mementó. A kárpátaljai magyar holocaust története Técső tragédiájának tükrében. Közreadja: Szoboszlai Mónika. Técső, 2000. 66-69. o.

²¹SZEpb archivuma. Viski túlélők névsora, 2008. 09.09.

²²SZEpb archivuma. Técsi, Aknaszlatinai túlélők névsora, 2008. 09.09.

²³SZEpb archivuma. Nagyszőlősi Járási túlélők névsora, 2008. 09.13.

²⁴SZEpb archivuma. Erdő Károly visszaemlékezését lejegyezte Szöllősi Tibor. Técső, 1989.január 10. – In: Élő történelem. 1992.98-100.p.

²⁵Mementó. A kárpátaljai magyar holocaust története Técső tragédiájának tükrében. Közreadja: Szoboszlai Mónika. Técső, 2000. 91. o.

²⁶Mementó. A kárpátaljai magyar holocaust története Técső tragédiájának tükrében. Közreadja: Szoboszlai Mónika. Técső, 2000. 79-89.. o.

²⁷Mementó. U.o. 38-45.o.

²⁸SZEpb archivuma. Beregszászi Járási túlélők névsora, 2008. 09.09.

²⁹SZEpb archivuma. Nagyszőlősi járási túlélők névsora, 2008. 09.13.

³⁰Hidi Gyula: Sátortáborban. – Budapest, 1994/6. – web: <http://mek.oszk.hu/02200/02237/html/f03.htm>

³¹Rudnay Károly: Lázítással vádoltak. – Gödöllő. HH 1995/10. <http://mek.oszk.hu/02200/02237/html/f03.htm>

³²Edvard Radzinszkij. Az utolsó cár. II. Miklós élete és halála. Európa könyvkiadó, Budapest, 1995. Elektronikus változata: <http://images.fapipa.multiply.multiplycontent.com/attachment/0/TuclwooCzkAABWFOnk1/Edvard%20Radzinszkij%20-%20Az%20utols%C3%B3%20c%C3%A1r%20-%20II.%20Mikl%C3%B3s%20%C3%A9lete%20%C3%A9s%20hal%C3%A1la.pdf?key=fapipa:journal:1028&nmid=482691818>

³³SZEpb archivuma. Viski túlélők névsora, 2008. 09.09.

³⁴SZEpb archivuma. Nagyszőlősi járási túlélők névsora, 2008. 09.13.

BIHARI CSABA

AZ UTOLSÓ „ÖSSZMAGYAR” NÉPSZÁMLÁLÁS

Napjaink demográfiai folyamatai Közép-Kelet-Európában, s így vidékünkön is a világnépeség alakulásától eltérő irányúak, a növekedés tekintetében negatív tendenciát mutatnak. Számunkra elsődleges fontosságú, hogy nyomon kövessük a Kárpát-medence magyarságának számbeli alakulását, hiszen az adott külhoni magyar közösség sorsának további alakulása nagyban függ attól, mekkora súllyal van jelen a többségi nemzet irányítása alatt álló országban/ország részben.

Az elmúlt évben szerte a Kárpát-medencében népszámlálások zajlottak. A jelenlegi Magyarország lakossága már alulmúlta a lélektaninak tartott tízmillió határt. A 2011-es népszámlálás előzetes adatai alapján Magyarország lakossága 9 millió 982 ezer fő.¹ 1980-ban ugyancsak a népszámlálás adatai alapján Magyarország lakossága még 10 millió 709 ezer fő volt.²

Romániában és Szlovákiában is lezajlottak az esedékes népszámlálások, amelyek eredménye a magyar kisebbségre vonatkoztatva nem sok bizakodásra ad okot. A romániai magyarság 20 év alatt elveszítette saját nemzetiségének negyedét, mintegy 420 ezer főt. A legutóbbi népszámlálás alapján ma Romániában 1 millió 238 ezer³ magyar él csupán. Így tehát ma már sajnos nem beszélhetünk másfél milliós romániai magyarságról. Szlovákiában a 2011-es népszámlálás adatai alapján a magyarok száma szintén jelentős mértékben csökkent. 1991-ben 567 296 fő vallotta magát magyarnak, ami az akkori összlakosság 10,8 %-át tette ki. 2001-ben a magyarok száma már csupán 520 528 fő, az összlakosság 9,7 %-a. A legutóbbi népszámláláson is megmérettünk és sajnos a felvidéki sorstársaink ismét jelentősen megfogyatkoztak: 458 467 fő, ami a teljes népesség 8,5 %-a.⁴

A fogyás természetesen mind Románia, mind pedig Szlovákia esetében érintette a többségi nemzetet, így mondhatjuk azt is, hogy ez egy természetes folyamat, melynek megvannak a hullámvölgyei és most mi magunk is egy hasonló hullámvölgyben találtuk magunkat. Csakhogy a hasonló helyzetekben véleményem szerint mindegyik nemzetiségnek legalább azonos mértékben kellene fogynia. Mégis az az érdekes helyzet állt elő, hogy amíg szinte

kivétel nélkül csökkent valamennyi nemzet számaránya, addig a magukat romának (cigánynak) valló etnikum jól kimutatható arányban gyarapodott.

Szerbiában ugyancsak 2011-ben tartottak népszámlálást. Az eredmények szerint az ország lakossága 377 000 fővel csökkent 9 év alatt. Az utolsó népszámlálást korábban ugyanis 2002-ben tartották.⁵ 1910-ben 577 000 magyart mutattak ki a statisztikák. 1960-ban a magyarok száma a Vajdaságban még 440 000 fő volt.⁶ 1981-ben a népszámlálás már csak 427 000 magyart mutatott ki.⁷ A 2011-es adatok még nem állnak rendelkezésünkre, azonban demográfusok szerint a szerbiai magyarok lélekszáma 250-270 ezer fő lehet napjainkban.⁸

Az eredmények lesújtóak. Valahogy mégis úgy tűnik, mintha senki sem akarná meghúzni a vészharangot. Inkább csendben várakozunk, kivándorlunk, mígnem újabb tíz év múlva eltűnik a határon túli magyarság, s vele a külhoni magyarok minden problémája.

Szűkebb hazánkban, Kárpátalján ugyancsak fogy a magyar. A XX. Kárpátaljai Nyári Szabadegyetemen elhangzott előadáson a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szakemberei a magyarság számát 141 ezer főben határozták meg.⁹ Pontos adatok csak a legutóbbi népszámlálás alapján állnak rendelkezésünkre.

1989-ben Kárpátalján 155711 magyar élt, ami az összlakosságnak 12,5 %-át tette ki. 2001-ben a magyarok száma már csak 151 516 fő volt, ami a megye teljes lakosságának 12,1 %-át adta.¹⁰ 2001 óta már le kellett volna bonyolítani egy újabb népszámlálást, erre azonban anyagi okok miatt nem kerülhetett sor. Ukrajnában egyébként is jellemző a népesség nagyarányú fogyása. Az ország lakosságának csökkenése 300 ezer fő körüli évente. 2005-ben Ukrajna lakossága 351,3 ezer fővel csökkent.¹¹

A továbbiakban bemutatjuk az 1910-es népszámlálás menetét és eredményeit, hogy rálátásunk legyen az egy évszázaddal ezelőtti nemzetiségi és vallási állapotokra a Magyar Királyság területén. Elsődleges statisztikai forrásunk a Magyar Statisztikai Közlemények 42. kötete: A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása (Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint). A hivatkozásokkal nem jelölt részekenél a számadataink jelen kötetből származnak.

A Magyar Királyság területén az utolsó népszámlálást, melyen minden egyes történelmi magyar régió lakosságát összeírták, 1910-ben tartották. Az ország lakossága 1910. december 31-én 20 886 487 fő volt, ami 8,5 %-os növekedést jelentett a 10 évvel korábbi viszonyokhoz képest. A polgári népesség száma 20 744 44, a katonaságé 141 743 fő. A népsűrűség 64,2 fő/km² volt.¹²

A népesség minden vármegyében növekedést mutatott, kivéve Árva és Lika-Korbava vármegyék lakosságát. Ennek oka a nagyfokú kivándorlás, ami jelentősen visszavetette a népességfejlődést az egész Magyar Királyság területén. Ami számunkra érdekes lehet, az az, hogy 10 % fölötti népességnövekedést csupán néhány vármegye produkált és ezek között szerepel Bereg, Máramaros és Ugocsa vármegye is. A kivándorlásnál maradvá feltűnik, hogy a külföldön ideiglenesen távol lévő lakosság száma az 1900-as adatokhoz képest 2 és félszeres növekedést mutat. 1900-ban 240 220 fő volt külföldön, míg 1910-ben ez a szám már 598 219 fő volt. A külföldiek, akik a Magyar Királyság területén éltek, nem mutatnak szám szerint ekkora növekedést: 1910-ben 278 130 ausztriai és egyéb külföldi honost regisztráltak a népszámláló biztosok. Ez a szám 32 586-tal több, mint az 1900. évi felmérés eredményében szereplő adat.¹³

A **nemek arányával** kapcsolatban érdekes folyamat szemtanúi lehetnek a felmérést összegző szakemberek. A korábbi adatok azt vetítették ugyanis előre, hogy a nemek aránya kiegyenlítődik, a nők száma ugyanis folyamatosan közelített a férfiakéhoz. Ezzel szemben 1910-ben a nők már majdnem 200 ezerrel többen voltak a férfiaknál. A korabeli statisztika magyarázatánál a kivándorlást teszik felelőssé a nőtöbblet növekedése miatt. A legnagyobb különbség ugyanis azokban a törvényhatóságokban volt megfigyelhető a férfiak és nők aránya között, ahol a leginkább jellemző volt a kivándorlás.

A **népesség életkor szerinti megoszlása** nem mutatott jelentős eltérést az 1900-as állapotokhoz képest. A lakosságot három fő csoportra osztották: gyermekkorúak (15 éven aluliak), produktívkorúak (60 éven aluliak) és öregkorúak (60 éven felüliek). A teljes népességből 7 425 964-en voltak gyermekkorúak, 11 749 433-an voltak produktív korúak és csupán 1 708 150 fő volt a 60 éven felüliek száma.¹⁴ A 10 évvel korábbi adatokhoz képest az öregkorúak száma nőtt jelentősen, ami a javuló egészségügyi ellátásnak volt a hozománya, hiszen így meghosszabbodhatott az élettartam. Csökkenést mutatott ugyanakkor a 6 éven aluliak száma, 16 %-ról 15,5 %-ra, aminek oka a születések számának csökkenése volt. A produktívkorúak száma 56,8 %-ról 56,3 %-ra csökkent, ennek fő oka a már említett kivándorlási folyamatban keresendő.

A családi állapotot tekintve nem volt megfigyelhető lényeges változás az egyes csoportok között az előző felméréshez viszonyítva:

8 399 020 házaspár

11 159 621 nőtlen/hajadon*

* Ide értve a házasságképes koron még alul lévőket is.

1 288 504 özvegy

39 342 törvényesen elvált

Igencsak feltűnő az 1900-as kimutatásokhoz viszonyítva az elváltak számának növekedése. Számuk 10 év alatt 18 474-ről 39 342-re nőtt, ami azt jelenti, hogy számuk megkétszereződött.

A Magyar Királyságban a teljes lakosságnak alig a felét tették ki a magyarok. Fontos tehát figyelembe venni a **népesség anyanyelvi megoszlását**.

A teljes népességből 10 050 575 egyén vallotta a magyart anyanyelvének. A németek száma 2 037 435-öt tett ki. A tótoké (szlovákok) 1 967 970-et. Az oláhok (románok) száma megközelíti a 3 milliót, egészen pontosan 2 949 032 fő. A rutének 472 587 fővel voltak képviselve. Horvát anyanyelvűnek 1 833 162 fő, szerbnek 1 106 471 fő vallotta magát. Végül 469 225 egyéb nyelvet beszélő egyén került összeírásra (vend, bunyevác, cigány, cseh-morva, lengyel, bolgár, olasz).¹⁵

A magyar anyanyelvűek száma a tíz évvel korábbi számadatokhoz viszonyítva 15 %-os növekedést mutatott. Ehhez hasonló szaporulatot csak a rutének és a horvátok tudtak felmutatni. 5,5 %-al nőtt a szerbek, 5,3 %-al az oláhok száma. A tótok (szlovákok) és németek száma jelentősen csökkent. A kisebb nemzetiségek közül feltűnően nagy, 18 %-os növekedést mutatott a cigány lakosság.

A magyarság növekedésének magas arányát a nagyobb természetes szaporodási képességgel, a magyar kultúra békés hódításával és a városok rohamos magyarosodásával magyarázták.¹⁶ A magyarság számának növekedése minden egyes vármegyében jellemző folyamat volt, ahogyan a németek fogyása is.

A magyarság aránya az anyanyelvi adatok alapján 1900–1910 között 45,4 %-ról 48,1 %-ra emelkedett. A többi nemzetiség aránya visszaesett, ez alól csak a rutén, horvát és az egyéb alatt összefoglalt nemzetiségek száma növekedett 0,1-0,1 %-kal. Ha Horvát-Szlavónországot kivesszük a statisztikai összesítésből, akkor jól látható, hogy az „anyaországban” a magyarság aránya jóval magasabb a többi nemzetiséghez képest: 54,5 %, ami jelentős növekedés a korábbi, 51,4 %-os eredményhez képest. A magyarság tehát 3,1 %-os¹⁷ növekedést volt képes felmutatni 10 év leforgása alatt az ország más nemzetiségeihez képest. Az „anyaország” 63 vármegyéje közül a magyarság aránya 31-ben volt abszolút és 4-ben relatív többségben. A relatív, vagyis viszonylagos többséget két vármegyében sikerült elérnie a magyarságnak 10 év alatt, amely nem más, mint: Bereg és Brassó.

A németek aránya csaknem mindegyik vármegyében apadt, kivételt Ung, Zemplén és Máramaros vármegyék képeztek, itt is csupán a német anyanyelvű zsidók mutattak jelentős növekedést. Az államnyelvet tudók aránya is növeke-

dett. 1910-ben a népesség 64,7 %-a beszélt magyarul, szemben a 10 évvel korábbi 69,6 %-al. A magyarul nem tudók száma 358 000 fővel csökkent.

Magyarul a teljes lakosságból 11 990 562 ember tudott beszélni, a nem magyar anyanyelvűek közül 1 939 987 fő beszélt magyarul. A magyar nyelvet nem beszélők száma azonban a már említett nagyfokú csökkenés ellenére is hatalmas volt: 8 895 925 fő.

A lakosság **vallási hovatartozását** figyelembe véve a következő kép rajzolódik ki az 1910-es népszámlálás adatai alapján a Magyar Királyság össznépességére vonatkoztatva:

10 888 138 fő – római katolikus

2 002 508 fő – görög katolikus

2 987 163 fő – görög keletiek (ortodoxok)

2 621 329 fő – református

1 340 143 fő – ágostai h. evangélikusok

932 458 fő – izraelita

74 296 fő – unitáriusok

17 452 fő – egyéb, kisebb felekezetek és felekezet nélküliek

A lakosság **műveltségi állapotát** az írni-olvasni tudás alapján mérték fel. A Magyar Királyság teljes népességéből 1910-ben 11 774 687 egyén tudott írni-olvasni, ami az össznépesség 56,4 %-a. A hat éven felülieknek viszont már 66,7 %-a. 1900-ban a teljes népességnek még csak 49,8 %-a, a hat éven felülieknek pedig csak 59,3 %-a tudott írni és olvasni. A statisztikai adatokból kiderült, hogy a városokban a lakosság írni-olvasni tudó része jóval magasabb, mint a falvakban. A legmagasabb értékkel Sopron városa büszkélkedhetett: 95 %-kal. A legrosszabb aránnyal Lika-Korbava vármegye rendelkezett, 25,1 %-kal.

Az 1900–1910 közötti fejlődést a népszámlálás alapján a kor szakemberei kielégítőnek találták. Néhol ugyanis ugrásszerű növekedést lehetett tapasztalni az írni-olvasni tudók számában. Csík vármegyében pl. 10 év alatt 45,4 %-ról 58,9 %-ra növekedett az írni-olvasni tudók aránya a 6 éven felüli népességben.¹⁸

A népesség számának felmérése mellett megtörtént a vagyoni állapotok összeírása is. Ennek megfelelően részletes tájékoztatást nyújtanak számunkra a **lakóházak számáról, falazatáról és tetőzetéről** is az 1910-es népszámlálás adatai.

A lakóházak száma 1910-ben 332000-rel volt több, mint 1900-ban, egészen pontosan 3 559 140. Egy-egy lakóházra 5,9 fő jutott, ami a 10 évvel korábbi állapotokhoz képest nem mutatott változást. A települések beépítettsége összefügg a népsűrűséggel. A rendelkezésre álló szám adatok alapján 1910-ben a legjobban beépített területe Fiumének volt: 119,6 ház/km². Fiumét a sorban Nagyvárád követte 111,8 házzal, érdekes módon Budapest csak a harmadik volt a

sorban, 101,2 házzal négyzetkilométerenként.¹⁹ A leggyéribben beépült területe Lika-Korbava és Varasd vármegyének volt: 5,5 és 20,1 ház/km².

A lakóházak építési anyagának ismerete több okból is fontos volt, elsősorban kulturális, árvíz- és tűzbiztonsági szempontból. 1900-ban a lakóházaknak még 19,3 %-a épült kőből vagy téglából, 1910-ben már 22,1 %-a. A kő- vagy téglalapra épült vályog vagy sárból épült házak aránya 10,1 %-ról 17,2 %-ra nőtt, ugyanakkor csökkent a tisztán vályogból vagy sárból épülteké 35,6 %-ról 29,2 %-ra. A faanyagú házak aránya szintén csökkenést mutat: 35 %-ról 31,5 %-ra. A tetőzetnél jelentősen nőtt a biztonságosabb, tehát tűzállóbb anyagok használata: cserép, pala, bádóg. A legkevésbé tűzveszélyes tetővel rendelkező házak aránya így 24,8 %-ról 39,6-re nőtt. A zindely- vagy deszkatetejű házaké 25,8 %-ról 22,9-re esett, a legtűzveszélyesebb nád- vagy zsúptetejű házaké tíz év alatt 49,4 %-ról 37,5 %-ra csökkent.²⁰

A Magyar Királyság területén az utolsó népszámlálást 1910-ben tartották, melynek segítségével rálátásunk lehet az egykori magyar területeken élt valamennyi nép, nemzet számarányára, összetételére. Az összeírás olyan korban készült el, amikor a magyarságnak a teljes népességen belüli aránya fokozatos növekedést mutatott. A más nemzetekhez tartozó lakosok száma csak csekély növekedésről vagy éppen jelentős csökkenésről értesített. Természetesen figyelembe kell vennünk, hogy 1910-ben sokan azért vallhatták magukat magyaroknak, hogy ez által könnyebben érvényesülhessenek Magyarországon. Erre vonatkozó adatokat a népszámlálás adatai között nem találunk. Jelentős számú zsidó és német állampolgár ugyancsak elmagyarosodott, csupán nevükben maradtak „hűek” vallásukhoz, nemzetükhöz.

A kiegyezés hatására Magyarországon nagyfokú fejlődés vette kezdetét, ami a népesség növekedésével is együtt járt. Ez a folyamat a Monarchia valamennyi területére jellemző volt. Magyarország szempontjából ki kell azonban emelnünk, hogy az országban államalkotó nemzet nem volt nevezhető többségi nemzetnek. Az etnikai arányok szerint ugyanis 1910-re a magyarság még mindig csak a lakosság 54,5 %-át adta, ha nem vesszük figyelembe Horvát-Szlavónország lakosságát.

A rendelkezésünkre álló adatok azonban pozitív jövőképet festettek le a kor statisztikusai előtt. A magyarság számarányának fokozatos növekedése előrevetítette a nemzetiségileg is homogén magyar nemzetállamot. Mint ismeretes, az első világháborús veszteség és az 1920-as trianoni rendelkezések ezeket a várakozásokat lehetetlenné tették. Napjainkban a kisebbségbe került magyarság számaránya az egyes területeken fokozatos csökkenést mutat, ami a ma még magyarok által lakott területek fokozatos elvesztésével járhat.

Ezt a folyamatot nem nézhetjük tétlenül a továbbiakban. Az elvándorlás nem segíti a szülőföldünkön maradt őseink emlékének ápolását. Megoldást kell keresnünk, hogy megmaradjunk együtt, szülőföldünkön, magyarként.

NÉPESSÉGSTATISZTIKAI FORRÁSOK:

1. A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athéneum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, Bp. 1912.
2. Comisia Centrală Pentru Recensământul Populației și Al Locuitorilor. Comunicat de presă 2 februarie 2012 privind rezultatele provizorii ale Recensământului Populației și Locuitorilor – 2011. Online hozzáférés: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>
3. Dr. Vukovich Gabriella: 2011. évi népszámlálás 1. Előzetes adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 2012.
4. Štatistický úrad Slovenskej republiky. Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Sekcia sociálnych štatistík a demografie. Generálna riaditeľka sekcie: Ľudmila Ivančíková. Bratislava 2012. Online hozzáférés: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=49970>

FELHASZNÁLT IRODALOM:

5. *Csökkent Szerbia lakossága*, online hozzáférés: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/11/27/csokkent_szerbia_lakossaga/
6. Hódi Sándor: *A vajdasági magyarság helyzete és kilátásai*, online hozzáférés: hodi.vmmi.org/hodi/konyvreszek/vmagyhelyzet.pdf
7. Molnár József–Molnár D. István: *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*, Beregszász, 2005. Ungvár, Poliprint Kiadó.
8. *Tovább fogy a magyarság*, online hozzáférés: <http://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/11285-tovabb-fogy-a-magyarsag>
9. *Vajdaság: Várhatóan 250 és 270 ezer között lesz a vajdasági magyarok lélekszáma*, online hozzáférés: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/10/10/vajdasag_varhatoan_250_es_270_ezer_kozott_lesz_a_vajdasagi_magyarok_lelekszama
10. *Vészesen fogy Ukrajna lakossága*, online hozzáférés: <http://karpatinfo.net/belfold/2007/01/17/veszesen-fogy-ukrajna-lakossaga>

JEGYZETEK

¹Dr. Vukovich Gabriella: 2011. évi népszámlálás 1. Előzetes adatok. Központi Statisztikai Hivatal. Budapest 2012. 19. o.

²Uo. 19. o.

³Comisia Centrală Pentru Recensământul Populației și Al Locuitorilor. Comunicat de presă 2 februarie 2012 privind rezultatele provizorii ale Recensământului Populației și Al Locuitorilor – 2011. 5. o. <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>

⁴Štatistický úrad Slovenskej republiky. Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. Sekcia sociálnych štatistík a demografie. Generálna riaditeľka sekcie: Ľudmila Ivančíková. Bratislava 2012. 53. o. <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=49970>

⁵ Csökkent Szerbia lakossága. http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/11/27/csokkent_szerbia_lakossaga/

⁶ Uo.

⁷ Hódi Sándor: A vajdasági magyarság helyzete és kilátásai, online hozzáférés: hodi.vmmi.org/hodi/konyvreszek/vmagyhelyzet.pdf

⁸Vajdaság: Várhatóan 250 és 270 ezer között lesz a vajdasági magyarok lélekszáma, online hozzáférés: http://kitekinto.hu/karpat-medence/2011/10/10/vajdasag_varhatoan_250_es_270_ezer_kozott_lesz_a_vajdasagi_magyarok_lelekszama

⁹ Tovább fogy a magyarság. <http://karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/11285-tovabb-fogya-magyarsag>

¹⁰ Molnár József, Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében, Beregszász, 2005. Ungvár, Poliprint Kiadó. 9. o.

¹¹ Vészesen fogy Ukrajna lakossága. <http://karpatinfo.net/belfold/2007/01/17/veszesen-fogy-ukrajna-lakossaga>

¹² A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Athéneum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, Bp. 1912. Általános jelentés 1. o.

¹³ Uo. 2. o.

¹⁴ Uo. 4. o.

¹⁵ Uo. 5. o.

¹⁶ Uo. 6. o.

¹⁷ Uo. 6. o.

¹⁸ Uo. 9. o.

¹⁹ Uo. 10. o.

²⁰ Uo.

CSORDÁS LÁSZLÓ

„MINT AZ A NŐ...”

A SZERELEM JELENLÉTE BAKOS KISS KÁROLY
LEGYEN VERS CÍMŰ KÖTETÉBEN¹

Kellemes és egyben veszélyes vállalkozás a szerelemről általánosan beszélni. Szeretjük azt hinni, értünk hozzá, mert életünk során időközönként valóban *beleesünk* valakibe (vagy talán abba a bizonyos *verembe?*), és csak akkor szembesülünk nyelvi korlátainkkal, amikor magáról a fogalomról kezdünk el mélyebben gondolkodni. Érzéseink, amelyek a másik iránt felébredő vágyból fakadnak, ha lejegyzésre kerülnek, gyakran nem jutnak tovább szépen hangzó közhelyeknél, banalításoknál, gyermeki gügyögésnél, vagy ahogyan Byron mondja Tóth Árpád átköltésében:

„*S most látlak, s ím kontár festő vagyok,
Hisz bájad csupa újság s csupa fény: –
Annak, ki nem látott, szóm csak gagyog,
S kik láttak már, nekik méltón mily szó ragyog?*”²

Nekem ebből a szempontból némileg könnyebb dolgom van: nem saját élményeimről, hanem olyan versekről fogok beszélni, amelyek a szerelemről szólnak, pontosabban a szerelemmel, a vággyal hozhatók összefüggésbe. Az általam kiválasztott korpusz szerzője a fiatal kárpátaljai költő, Bakos Kiss Károly, akinek *Legyen vers* című kötete 2007-ben jelent meg. E karcsú könyv néhány darabja (leginkább a *Latin versek* ciklusában lévők), biztonsággal besorolhatóak a magyar irodalom hagyományos szerelmi költészet elnevezésű kategóriájába. Egyéb szövegek viszont, a kötetben szét-szórva, csak sejtetni engedik, hogy a másik ember keresése, a sorokból kiérezhető intimitás szintén e kategória felé közelíti a befogadót.

A művészi sűrítettségéből adódó feszültséggel telített *A magány négy sora*. Nem valamiféle birtoklási vágy szólal meg ebben, hanem a magáramaradottság, a magányos ember jól ismert hiányérzete. Roland Barthes tipizálásából³ a *sóvárgás* forgalmát érzem leginkább közel állónak:

„Remeg a falnak dőlt ruha,
Magát hordani kevés.
Csupa *ha*, csupa *még*, csupa
Másikember-keresés.”⁴

A rendkívül tömör, enigmatikus vers kijelentő mondataiból hiányzik az emberi test, amely a ruhát hordja. E hiány által válik a tárgy, a ruha maga antropomorfizálttá: csupa olyan tulajdonsággal bír, amely egyébként mélyen emberi. A *falnak dőlés* befejezett melléknévi igenévvel kifejezett eseménye utalhat valamilyen fáradt pillanatra, elmélkedésre, de akár az egyedül-lét kétségét is kiérezhetjük belőle, ahogyan ez utóbbi konnotációt erősíti meg a vers első szava, a *remeg* ige is (ez a verbum választékos nyelvhasználatban, ami egyáltalán nem áll távol Bakos Kiss Károly írói szemléletétől, a rettegést, a félelmet közvetíti). Tovább fokozza a magány-érzetet a hiányos mondatszerkesztés, a konkrétság tudatos kerülése. Így a kurzívval szedett, ezért külön hangsúlyt kapó két kötőszó (a *ha* és a *még*), illetve az elvont főnévvel kifejezett automatizált cselekvési vágy/kényszer (a „Másikember-keresés”) az egyedül-lét feloldását sejteti a másik keresése által, igencsak bizonytalan módon. A szövegnek sikerül megtalálnia a semmit mondás és a túl sokat mondás közötti keskeny középutat, ebben persze segít a letisztultságot feltételező négysoros forma, és a Pilinszkyvel párbeszédet kezdeményező versnyelv is.

Az *emlékezés* alaphelyzetéből indul a *Mint az a nő...* kezdetű vers. A költői én egy kocsmai iszogatás élményét idézi fel a szociolírára jellemző módon:

„Mint az a nő az erzsébeti kocsmán
Puskint tudott és oroszul
Éreztem
Mögülünk az ocsmány
Háttér halkán kiszorul
Tán hittem is
Csak az marasztal
Hogy Adyt Verlaine-t Jeszenyint...
De ittunk még
S a nyirkos asztal
Lassan ocsmány lett megint”⁵

A másik nem te-ként megszólítottan, hanem egyes szám harmadik személyben, azaz áttételesen, ő-ként szerepel. Az intimitást a közös kulturális élmények teremtik meg. A felidézett másik ugyanis: „Puskint tudott és oroszul”. Ez az „erzsébeti kocsmán” idegennek ható nyelvi megnyilatkozás ismerőssé teszi a találkozás előtt még bizonyára idegen nőt, míg az oroszul nem tudó többséget máris kirekeszti ebből a szűkülő körből. A nő nem testével, nem vágykeltő különleges mozdulataival van jelen, hanem szellemi *energiájával*. Az időbeli távolság, az utólagosság tapasztalata még inkább kiélezi a nő és a költői én harmóniába kerülését, illetve a hely (a kocsmá) és a lerészegedés effektusát. A közös költői érdeklődés („Csak az marasztal / Hogy Adyt Verlaine-t Jeszenyint”) mintha egy időre olyan energiát szabadítana fel, amely felfüggeszti az én valóság-érzékelését: „Éreztem / Mögülünk az ocsmány / Háttér halkán kiszorul”. De a részegedés folyamatával arányosan csökken az emelkedettség, a versek (el-, illetve fel-)mondása által teremtett külön világ⁶ pedig fokozatosan megszűnik létezni, a költői ént visszarántja a valóságosság: „De ittunk még / S a nyirkos asztal / Lassan ocsmány lett megint”. Ebben a versben, *A magány négy sorához* képest, már felbukkan a másik egy nő személyében, akiről viszont nagyon keveset tudunk meg, körvonalai alig látszódnak. Ez az általánosított nő-kép nem csupán a kvázi-szerelmes versekben van jelen, kisebb módosulásokkal megtalálható a *Latin versek* ciklusának darabjaiban is.

E ciklusban már megjelenik a test, mint a lélek lakhelye, *A test dicsérete* című versben például így: „Szeretni kell a testet is. / Míg lélek lakja, ékszer az.” Ettől kevésbé megszokott, merészebb képzettársításokkal él a *Szép is, jó is*: „Szép is a nők domborúja. / Hanyatt fekvé, hold ha éri. / Lepedőit szél ha bújja, / Majd a hajnal kicseréli”. A Lorca cigányrománcait (és főleg Nagy László átköltéseit) idéző szituációkban egy alapvetően távoli, egzotikus képzeletvilág elevenedik meg. Az antik este, a pálma, az ódon képeret mind hagyományidéző módon lépnek párbeszédbe a románcok szövegeivel. A nő-kép még mindig általánosságában van jelen, viszont előtűnnek a finom erotika motívumai: „Lobos-szagos szél szalad / A habos mellű nők felett, / Lenn a parton férfiak / Erős derékkal fürdenek.” (*Erotika*). A dikció is megváltozik a következő versekben, a közvetettebb egyes szám harmadik személy helyett az én és a te között bontakozik ki a születő vágy. Walter von der Vogelweide *A hársfák csendes árnyán* kezdetű dalát idézi a *Románc* világa. Ebben a szövegben kissé elmosódottabb a környezet, valamiféle rejtélyes „izzó napszitta” táj, amelyben a költői én nyomába ered a kedvesnek: „Levetem ott fehér ruhád, / A kis szobán. / Bőröd ontja illatát / Friss puhán. / S a fűszeredtől részegen / Magam

is hozzád vetkezem, / Úgy biz' ám!" A trubadúr és minnesäng líra eszköztárából merít Bakos Kiss Károly, amikor arra kéri a megszólított kedvest, hogy ami kettejük között történik, az maradjon is meg a privát szférában: „Tettünk, ha tesszük, másnak / El ne mondd!”⁷ Erre rímel a *Tanács falun* szituációja, amit rövid szólásban lehetne leginkább összefoglalni, mégpedig: ha nem vigyázol, a falu a szájára vesz. „A hírt egymásnak osztogatják, / Hát csönddel igazgasd a lombot. / Hát csönddel igazítsd a szoknyád”.

A *Paraván* című vers spanyolfal-motívuma érzésem szerint fontos szerephez jut Bakos Kiss Károly szerelmi költészetében. A leheletfinom válaszfal mögött történő események szerelmes sejtésre adhatnak okot. „Miféle szerelmet / Takarhat ez a fal” – kérdezi a költői én. A spanyolfal metaforaként is értelmezhető, amely Bakos Kiss szerelmi líráját áthatja: végig jelen van az érzés kifejezésének vágya, a várakozás, a szorongás, de a versek nem lépnek túl a sejtetésen. A régies szóalakok sokasága, a kissé veszélyes „örök szerelem” szókapcsolat valamiféle idilli állapotot próbál megképezni maga köré, amely ma mégsem jöhet létre olyan problémátlanul, ezért kell egy elidegenítő elem: a spanyolfal.

Bakos Kiss Károly itt bemutatott versei a szerelemről való beszéd lehetőségeit keresik az általuk megidézett költői hagyománnyal párbeszédet kezdeményezve. Ezekben a szövegekben alapvető feszültség van az ébredő vágy és a másik megtalálása, a másakra találás között. Tulajdonképpen a keresésben lévő költői én és a vágy *folyamat-jellege* domborodik ki a kötetben. Mindenesetre a szerelem végig jelen van: légiesen, játékosan, implicit vagy éppen explicit módon.

JEGYZETEK

¹ Elhangzott 2012. október 6-án, Székesfehérváron a „Szerelem – sötét verem (?)” A határon túli magyar irodalom napjai című konferencián.

² Byron: Janthéhoz, Byron „Child Harold”-jának előhangja, fordította: Tóth Árpád, Nyugat, 1917/24. Link: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00236/07105.htm>

³ Vö. Roland Barthes, *Beszédtöredékek a szerelemről*, Bp., Atlantisz, 1997.

⁴ A szöveg forrása: Bakos Kiss Károly, *Legyen vers*, Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 2007, 18. Kiemelések az eredetiben.

⁵ Bakos Kiss, i. m. 28.

⁶ A költői világtéremtés József Attila-i alapállása jellemzi Bakos Kiss Károly kötet-címadó versét is. Vö.: „Lегyen vers, hogy legyen minden. / Szív ne vágyjon menni innen.” (*Legyen vers*, 9.)

⁷ Vö. az utolsó versszakkal: „Ha tudná más azt, / hogy mi jártunk / ott: óh hogy szégyelném magam! / Nem sejtí más azt, / mit csináltunk, / csak ő maga, meg én magam, / meg egy kis madár a fán, / ejhajahujj! / az nem árul el talán!” Walter von der Vogelweide, *A hársfaágak csendes árnyán* (fordította: Babits Mihály) = Babits Mihály kisebb műfordításai. Link: <http://mek.oszk.hu/04800/04827/04827.htm#50>

RÉVÉSZ MÓNIKA

A HADIFOGSÁG SZEMÉLYES TÖRTÉNETE

A volt Szovjetunió területén létesített hadifogoly-, munka- és az etnikumok számára létrehozott gyűjtőtáborok eseménytörténetét hosszú ideig nagyrészt csak az akkori erősen cenzúrázott dokumentumokra támaszkodva lehetett vizsgálni. Az utóbbi évtizedekben azonban ezekről egészen más képet is kaphatunk az eseményeket át- és túlélők visszaemlékezései alapján. Hiszen mi lehetne hitelesebb, valóságosabb a szenvedéseknél, amelyeket át kellett élniük ezeknek az embereknek, s amelyek sokáig fájó sebeket ejtettek rajtuk? Bár a legtöbb túlélő célja a hazatéréskor – érthetően – a mielőbbi felejtés volt, mégis találunk olyanokat, akik szeretnék elmesélni szörnyű sorsukat, s ezáltal megismertetni velünk, mai olvasókkal egy alternatív, a szovjetek által nem cenzúrázott történelmet.

Ilyen a „malenykij robot” eseményeit, körülményeit bemutató mélyinterjú id. Pocsai Vince és Nagy András túlélőkkel, amelyet Kurmai-Ráti Szilvia munkájának köszönhetünk, s a következő címet viseli: *A „malenykij robot” a túlélők visszaemlékezéseinek tükrében.*

A szerző éles váltást tett, hiszen első könyve, a *Törékeny szentek* elsősorban gyermekeknek, iskolás korosztálynak szóló kötet, összességében sokkal vidámabb arculatú. Ebben a beszélgetőkönyvben azonban olyan tragikus eseményekkel kellett szembesülnie, amelyek merőben más hozzáállást kívántak meg a szerzőtől.

A könyv a mélyinterjú műfajiságával határozza meg magát, és ebből értődően nem árt feltennünk a kérdést: mennyiben felel meg e munka a mélyinterjú kritériumainak? Mint ismeretes, az egyéni mélyinterjú négy szemkört, bensőséges környezetet teremtve megadja a lehetőséget arra, hogy a meginterjúvott fél megnyíljon, és ezzel mély érzelmek felszínre hozását eredményezze. Az ehhez hasonló egyéni mélyinterjúk nem egyetlen konkrét dolgot céloznak meg, hanem lépésről lépésre haladnak – ha szükséges, különféle kitérőkkel –, engedve azt, hogy feltörjenek az emlékek, irányított kérdésekkel segítve a visszaemlékezést. Kurmai-Ráti Szilvia ennek teljes tudatában

készítette el az interjút. A könyvet olvasva észrevehetjük, hogy bár konkrét kérdései vannak, de nem erőltetve teszi fel azokat, engedi, hogy az interjúalanyok szabadon emlékezessenek vissza. A beszélgetés sodrásában a szerző követi a meginterjúvoltat, viszont feltűnhet, hogy olykor határozott irányba tereli a beszélgetést, mert az interjúalany hajlamos ugrálni az eseményekben. Megjegyezném: a beszélgetés nem egyszer automatikusnak tűnik, valószínűleg a számtalanszor előadott történet újbóli megisméltése miatt, ez azonban – érzésem szerint – a hitelesség kárára mehet.

Szerkezetét tekintve a könyvet egy bevezetésre és két interjú-részre oszthatjuk. A bevezetésben Zubánics László rövid áttekintést nyújt a „malenykij robot” eseményeiről és a korszak megismerésének problémájáról. Felhívja a figyelmet arra, hogy az elmúlt két évtizedben, bár számos dokumentumkötet, visszaemlékezés, lágerverses kötet jelent meg, a túlélők egyre kevesebben vannak, és sajnos az érdeklődés is megfogyatkozott irántuk. A történész kifejti: ez a kötet is ahhoz kíván hozzájárulni, hogy a túlélők emlékei tovább élhessenek, és interjú formában rögzítve legyenek az utókor számára.

Az interjú tehát két részre osztható. Mindkét interjúban történelmileg releváns forrásokat fedezhetünk fel, amelyek rendkívül értékesek az események megismerését tekintve.

Az első rész id. Pocsai Vince visszaemlékezéseit foglalja magába. A szerző már az első oldalon utal arra, hogy id. Pocsai Vicéné segítségével volt az interjú elkészítése alatt, és sokszor emlékeztette férjét olyan részekre, amelyeket ő már élete során férjétől sokszor meghallgatott. Ebből viszont az az előfeltevés következik, hogy az interjúalany memóriája nem teljesen megbízható, olykor egészen hiányos és részrehajló.

Az interjút id. Pocsai Vince kezdi, emlékeit az összefoglalás igényével rendezve, amikor a szerző felteszi saját kérdéseit. Megtudjuk, hogy Pocsai Vince 1920. március 4-én született Kisgut községben (1947-ben jött létre a mai Gut). Családjuk mezőgazdasággal foglalkozott, szegény gyermekkorú volt, tizenketten voltak testvérek. (Fontos kiemelni: társadalmi rétegekre nem lehetett felosztani a falut, mert nagy részben parasztok lakták.) Idősebb Pocsai Vince közepes földművelőnek tartotta magát.

A malenykij robot a faluban 1944. november 18-án kezdődött, amikor is a Szovjetunió vezetése háromnapos munkára hívta be az embereket. Elmondása szerint Beregszászban kellett jelentkezni, amelyről a parancsot a faluba bejövő szovjet csapatoktól kapták. Tizennyolc éves kortól ötvenig szinte minden embert elvittek, csak azokat nem, akik elszöktek vagy elbújtak. A

faluból csupán férfiakat, körülbelül száz-száztízet vittek el. Az emberek háromnapos ételmezt és meleg öltözetet hozhattak magukkal. Az utazás Szomborba három napig tartott. Aztán elosztályozták és munkába állították őket.

Mikor vonattal utaztak, vagonokba zárták őket (kb. 80 főt egy vagonba), akiknek vederrel adtak enni, vizet pedig nem kaptak, csak hólevet ittak. Tisztálkodásra abszolút nem volt lehetőség. Nem volt lehetőség a szökésre sem. Ha meghalt valaki, egyszerűen kidobták, meztelenre vetkőztetve. Megtiltották a borotvát és az íróeszköz használatát, semmilyen módon nem értesíthették az otthoniakat honlétükről. Az út Szomborból Poltavába egészen február 4-ig tartott. Ekkor volt lehetőségük először tisztálkodásra. Tiszta inget, fehérneműt, ruhát, sapkát, köpenyt kaptak. Akik nem voltak alkalmasak a munkára, azokat kórházba küldték. A kórház után ideiglenes szálláshelyre vitték őket. Itt körülbelül hatvanan-hetvenen voltak egy helyiségben. Egymáson fekvé próbálták meg aludni, már akire reggel megvirradt, mert sokan életüket veszítették egy éjszaka alatt is. Nemzetiségüket tekintve voltak itt csehek, lengyelek, olaszok. Pocsai Vince elmeséli, hogy ő maga is barátságban állt egy szlovák emberrel, Zselenák Mihállyal, akivel magyarul beszéltek.

A táborban egyaránt végeztek mezőgazdasági és kőműves munkát. Ételt a munka alatt nem kaptak, csak reggel és este, pihenő idő pedig nem volt. Érdekesség, hogy a táborban új kifejezéseket is használtak, például az „óká” és „áká” szavakat. Az „óká” járó, az „áká” fekvő beteg volt. Az is említést érdemel, hogy az összes katonát Ivánnak nevezték.

Megtudjuk még, hogy ő maga két év után tért haza. Parancsot adtak, hogy aki a kórházból kibírja az utazást hazafelé, az mehet. Hazajövetelét csak akkor hitte el, amikor már a vonaton volt és ismerős helyeket látott. Nehezen emlékszik vissza, de boldog, hogy túlélte ezeket a szörnyűségeket. Hazajövele után is évekig álmodott a lágér eseményeiről. Azután lassan elkezdett dolgozni, földet művelni. 1950. január 24-én megházasodott, két fia született. Megrendítő az idős túlélő számvetése: „Ez nagy kárpótlás nekem a Jó Istentől. Hogy az ilyen szenvedéseket, annyi kínzást, meg ennyi mindent túl lehetett élni, mostanság erre nem reméltem soha. Én csak azt, mindig azt kértem a Jó Istentől, hogy hazakerüljek, osztán egy hét múlva pusztuljak el itthon, de a saját földembe temessenek.” (51. o.)

Az interjú második részében megismerhetjük Nagy András életét, lágérben eltöltött éveit. Ő maga 1925. július 18-án, Tiszapéterfalván született. Édesapja Kovács volt, ezért ő is elszegődött Szőlősrre, ahol három évig tanonckodott, majd Beregszászba ment.

1944 tavaszán Kiss Albertnél dolgozott. Itt történt, hogy 1944 augusztusában „bejöttek a szovjet testvérek”. Nemsokára kihírdették: minden 18 és 50 év közötti ember köteles bevonulni háromnapos munkára. Vihettek magukkal háromnapos ételt és meleg takarót.

Emlékei alapján a malenykij robot november 18-19-én kezdődött. Feljegyezte magának azoknak a neveit, akik segítettek az oroszoknak, ezek pedig a következők voltak: Nagy Gyurka, Német József, Nagy Gyuri, Jacura Gyuri, Morgetnál Sándor. Kárpátaljáról, ahogy meséli, elvittek 16222 személyt és abból alig jött haza csak vagy ezer fő. Beregszászból elvittek 1547 személyt és ebből mindösszesen 47 fő jöhetett haza. A hazaérkezés után a 47 fő 36 főre csökkent. Egy év múlva már csak 30 személy élt, 2011-re pedig csupán ketten maradtak. 1944-ben vitték el őket, azt követően pedig a fiatalabbakat. Végül pedig a papokat és öregeket is összeszedték. Jánosin keresztül vitték el Munkácsra, az utat – ahogyan meséli a túlélő – mindet gyalog tették meg. Volócon aztán vonattal vitték el őket, 18 napig utaztak, Sztárij Szamborba. Nagy András a péterfalvaiakkal volt együtt, velük utazott. Ezután pedig Jenakijevóba vitték őket. Bátyja Horlovkán maradt.

Utazásuk alatt nagyon kemény tél volt. Megérkezésükkor régi katonai kaszárnyákba vitték, és ott helyezték el az embereket. Elmondása szerint a kaszárnyákban nagyon sokan aludtak egy helyiségben, ahol néhány priccs volt csupán. Egy hónap múlva nyílt lehetőség a tisztálkodásra, ruhájukat tűzbe dobták, majd pedig kénszalagot égettek, annak gázával ölték meg a tetveket és bacilusokat.

Ahogyan az első interjúalany, így Nagy András is elmeséli, hogy a lágerben voltak lengyel, német, cseh, román, talián, francia és sok más nemzetiségű emberek. Sőt, volt külön férfi és női tábor. Ha betegek lettek, kórházba vitték őket, viszont itt is kivételes eseménynek számított, ha ehetek egy kis paszulylevest. Még az is megtörtént, hogy vizet sem kaptak.

Elszökni a lágerből senkinek sem sikerült, minden héten tartottak létszámellenőrzést. Ha valaki büntetést kapott, arra kifejezetten létrehoztak egy szobát, ez volt az ún. „karter”. Viszont kivégzéseket nem alkalmaztak. A leggyakoribb betegség a végelgyengülés volt, a túlélő elmondása szerint az orvosokat nem tekintették szakképzettnek. Ha meghalt egy ember, akkor ledobták a pincébe, és amikor két-három nap után összegyűltek a hullák, feldobálták őket egy autóra, kivitték a mezőre, ahol beledobták egy gödörbe. Tehát nem temették el őket, meggyászolni sem volt lehetőség a halottakat.

A szabadulást követően a táborból egészen hazáig, azaz Tiszaújlakig vonattal jöttek. Innen utaztak le Péterfalvára. Nagy András első napjai otthon a

vendégfogadással teltek. Azután lassan visszaszokott a mindennapi munkához. 1950. április 12-én megházasodott, felesége már elhunyt. Elkésérítő, ahogyan az interjú végén a következőket mondja (és ez a jelenség jellemző lehet valamennyi túlélőre): „Még aztat szeretném elérni, de hát azt már soha nem érem el. Hogy hát négy évig oda voltam a lágerbe, hogy hát azt mondaná az orosz, mán ugyi, ukránok vagyunk, hogy itt van a négy év után neked száz hrivnya, ezt a nyugdíjhoz hozzácsatoljuk neked, száz hrivnyát.” (88.o.)

Hogy mi volt az igazság, arról valószínűleg sohasem fogunk valóságos képet kapni, de annyi bizonyos, ez a mélyinterjú is hozzájárul ahhoz, hogy a még létező szemtanúk emlékeit rögzíteni tudja. Jelentősége abban rejlik, hogy bár e két interjúalany többször is elmesélte már történetét, a szerzőnek mégis sikerült egy olyan interjút készítenie, amelyben az otthoni hangulat meghittségét felhasználva felszínre hoz eddig még nem vagy alig ismert emlékeket. Kurmai-Ráti Szilvia interjúkötetét mindenképp ajánlott elolvasnia azoknak, akik szeretnék megismerni a túlélők szemszögéből a láger kegyetlenségeit. Bár nagyon szomorú részekkel is találkozunk a könyvben, ez feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a mai generáció „felébredjen” és elkezdjen érdeklődni Kárpátalja múltja iránt. Azt hiszem, elodázhatatlan feladat rögzíteni a sajnos egyre inkább fogyó túlélők visszaemlékezéseit.

(Kurmai-Ráti Szilvia: *A „malenykij robot” a túlélők visszaemlékezéseinek tükrében. Mélyinterjúk id. Pocsai Vince és Nagy András túlélőkkel. Szolyvai Emlékparkbizottság, KMMI-füzetek XIV., Ungvár, 2011, 88 o.)*

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2012. AUGUSZTUS – SZEPTEMBER

ELISMERÉSEK

* Nemzeti ünnepünk alkalmából augusztus 17-én Bacskai József főkonzul Áder János köztársasági elnök megbízásából Magyarország Ungvári Főkonzulátusán kitüntetést adott át **Roják Máriának**, Császlóc polgármesterének (*Ezüst Érdemkereszt*), **Eiben Évának**, a gyertyánligeti római katolikus egyházi tanács gondnokának és **Kulin Zoltánnak**, a Kárpátalja Megyei Állami Televízió- és Rádiótársaság vezérigazgató-helyettesének (*Arany Érdemkereszt*).

* *Arany Érdemkereszt*tel jutalmazták **Bilics Évát**, a rahói Petőfi Sándor Anyanyelvi Klub szervezőjét, a szórványban élő magyar gyerekek anyanyelvi oktatásának megszervezéséért, a kárpátaljai magyarok identitásának megőrzése érdekében végzett áldozatos munkájának elismeréseként.

* A *Magyar Érdemrend lovagkeresztje* kitüntetéssel ismerték el **Malek Larisza**, a lvivi Sziputyik Turisztikai Vállalat igazgatótanácsának elnöke, Magyarország lengyelországi konzuljának a Magyarország és Ukrajna közötti kapcsolatok

ápolása és elmélyítése, valamint a lengyelországi magyar diaszpóra kulturális támogatása érdekében végzett sokoldalú tevékenységét.

* 2012. augusztus 20-án kilenc határon túli szervezet, illetve magánszemély kaphatta meg a *Külhoni Magyarorsággéért Díjat*, köztük **Gulácsy Lajos** nyugalmazott református püspök, a kárpátaljai református egyházközösség vallási, karitatív és oktatási életének szervezéséért. Ugyanezzel a díjjal jutalmazták a Kárpátaljai Magyar Pedagógus-szövetség *Irka* című gyermeklapját. A kitüntetést **Punykó Mária** főszerkesztő vette át.

* **Fülöp Sándor**, az Ungvári Ifjúsági Sportiskola futballtrénere megkapta az *Ukrajna Érdemes Testnevelési Dolgozója* címet.

* Áder János köztársasági elnök nevében Semjén Zsolt a *Magyar Érdemrend tisztikeresztje* kitüntetést adta át **Szikura Józsefnek**, a magyar főiskola rektorának, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának, biológus-botanikusnak több évtizedes kutatói és oktatói munkásságáért, valamint a kárpátaljai magyar felsőoktatás fejlesztése érdekében végzett tevékenységének elismeréseként.

* **Dupka György** írónak a berekfürdői Körmendi Lajos Írotáborban végzett eredményes munkájáért és testvértelepülési kapcsolatait segítő tevékenységéért Berekfürdő Község Önkormányzata *Tőkés Sándor-díjat* adományozott.

ESEMÉNYNAPTÁR

AUGUSZTUS

* *A Szent Korona országa - Mária országa* címmel tartott előadást Joó Katalin, Szent Korona-kutató a beregszászi református egyház gyülekezeti termében.

* Az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Szatmárnémeti Kölcsey Kör szervezésében **Kölcsey Ferenc**re emlékeztek Szódemeteren a költő születésének 222. évfordulóján, ahol köszöntőt mondott **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke is.

* Évtizedekig lappangó Munkácsy-képet mutatott be **Pákh Imre** műgyűjtő a szegedi Móra Ferenc Múzeumban. *Az Egy legény az asztalnál* címet viselő képet 1874-ben Békéscsabán festette Munkácsy a *Falu hőse* című munkája egyik előtanulmányaként – mondta az amerikai-magyar üzletember.

* Szomszédoló szomszédok: „Verecke híres útján” jelszóval Kár-

pátaljára látogattak a Csemadok Galántai Területi Választmányának tagjai, akik ezúttal még szorosabbra fűzték a történelmi Felvidék külön országokba szakadt részei közötti kulturális kapcsolatokat. Útvonaluk: Makkosjánosi–Beregszász–Beregszentmiklós–Szolyva–Vereckehágó–Munkács–Makkosjánosi–Ungvár. Találkozóra került sor a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetben. A moderátorok: **Mézes Rudolf**, a Csemadok országos alelnöke, a Csemadok Galántai Területi Választmányának elnöke és **Zubánics László**, a KMMI elnöke voltak.

* A beregszászi Európa–Magyar Házban **Zubánics László**, a KMMI elnöke nyitotta meg **Fényes András** munkácsi festőművész kiállítását.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola bázisán a KMPSZ szervezésében lezajlott a Jankovics Mária Alkotótábor.

* **Viktor Janukovics** ukrán államfő ellátta kézjegyével a parlament által elfogadott ukrán nyelvtörvényt, így az törvényerőre emelkedett. Ezt a törvényt a *Kárpáti Igaz Szó* három egymást követő lapszámban magyar fordításban közölte le. A jogszabály szerint többek között Kárpátalján regionális nyelvvé vált a magyar.

* Művészeti karaván zajlott le Dunaszerdahelyen a Csemadok Művelődési Intézet szervezésében, amelyen többek között a Kárpátaljai ma-

gyarságról készített kisfilmek levetítésére és a beregi szöttesek bemutatójára került sor **Dupka György** és **Fuchs Andrea** prezentálásában.

* Közel 100 ezer fős közönség és résztvevő mellett zajlottak a magyar, hun és türk tudatú népek törzsi gyűlésének rendezvényei a bugaci pusztán. Az idei rendezvénynek a hagyományokhoz híven **Bíró András Zsolt** volt a házigazdája, a Magyar–Turán Alapítvány pedig a főszervezője. A Kárpát-medence magyar hagyományőrzői, a kazakisztáni madjar törzs és a rokon népek küldöttségei 22 népet képviseltek, és méltósággal emlékeztek nagy őseikre. Az idei Kurultaj-programok egyik újdonsága, hogy az érdeklődők tudományos-ismeretterjesztő előadásokon keresztül megismerkedhettek a magyar őstörténettel. Rendkívül érdekfeszítő volt **Erdélyi István** régész professzor előadása a Kárpát-medencén kívüli ősmagyarokhoz köthető leletekről. Az előadáson jelen volt **Dupka György** is, aki megosztotta a professzorral baskírföldi utazásának idevonatkozó tapasztalatait, szót váltott vele a baskíriai kutatókról, az ott lévő ősmagyar kurgánokról.

* A beregszászi Kölcsey Ferenc Szakkollégiumban megtartották a II. Keresztyén Balázs olvasótábort két korcsoportban. A program szervezője a KMPSZ volt.

* A Tokaji Ferenc Gimnáziumban került megrendezésre a 40. Tokaji Író-tábor „*Eltiltva és elfelejtve – A hallgatás és elhallgattatás évei a magyar irodalomban*” témakörben. Az idei tanácskozás többek közt azokkal az írókkal foglalkozott, akiket – mint fogalmaznak a szervezők – a hatalom kihagyott a magyar irodalom történetéből. Kárpátalját **Dupka György**, **Marcsák Gergely** és **Csordás László** képviselte.

* A Magyarok Világszövetsége a „Jövő a Szent Korona jegyében” gondolata köré építve tartotta meg a Magyarok VIII. Világkongresszusát. Kárpátaljai küldötként jelen volt **Dupka György** és **Fuchs Andrea**. A világkongresszus egyik rendezvénye a Magyar őstörténeti konferencia volt, amelyen **Dupka György** „*Zarándokúton az Urálban: az ősmagyarorszáig feltárt régészeti emlékeiről Baskírföldön (Magna Hungáriában) és az ufai régészek kutatási eredményeiről a helyi publikációk tükrében*” címmel tartott előadást.

* Szent István-napi központi ünnepekre került sor Ungváron a MÉKK, Beregszászban az UMDSZ és Aknaszlatinán a KMKSZ szervezésében.

* Életének nyolcvanegyedik évében, hosszas betegség után elhunyt **Barzsó Tibor** szerkesztő, fordító, a kárpátaljai magyar kulturális élet egyik meghatározó alakja, a Magyar

Értelmiségiak Kárpátaljai Közösségének tiszteletbeli elnöke.

* *Szovjet postaigazgatás Kárpátalján. 1945-1991* címmel jelent meg Budapesten **Horváth Lajosnak**, az Országgyűlési Hivatal nyugalmazott szakfőtanácsosának, a Magyar Filatéliai Tudományos Társaság Gervay Mihály-díjas tagjának tollából a régiónk postatörténetét bemutató kiadványsorozat következő darabja, a Kárpátaljai postatörténeti füzetek 11. része.

* Kövér László, a Magyar Országgyűlés elnöke levélben mondott köszönetet nyolc kárpátaljai magyar képzőművésznek (**Benkő György, Kopriva Attila, Magyar László, Erfán Ferenc, Veres Ágota, Imre Ádám, Gogola István és Szocska László**) az Európai Unió székhelyén szervezett sikeres kiállításuk kapcsán.

* Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény volt a fő témája a Kárpátaljai Határmenti Önkormányzatok Társulása (KHÖT) Beregszászban megtartott huszadik fórumának, amely kezdeményezte a nyelvtörvény megvalósítását a magyar lakta falvakban.

SZEPTEMBER

* Tanévnnyitó ünnepségek voltak Kárpátalja magyar tannyelvű általános és középiskoláiban. Az utóbbi négy évhez hasonlóan az idén is nőtt az elsősök száma. 2010-ben 14 812-

en, tavaly 15 426-an, 2012-ben már 16 004-en cserélték le az óvodát az iskolapadra. Kárpátalja 678 tanintézményében 151 400 gyerek számára kezdődött meg a tanév. Az első osztályosok számára kötelezővé tették az idegen nyelv oktatását, a másodikosok számára pedig kötelezővé teszik a számítástechnikai ismeretek elsajátítását, igaz, csak a jövő tanévtől. A 11 éves oktatásra való visszatérés azal a következménnyel jár, hogy teljesen újraindul a tankönyvkiadás.

* Báthy Anna Kossuth-díjas operaénekes, Beregszász város szülöttje emléktáblájának (alkotója **Balogh Géza** nyíregyházi szobrász) felavatására került sor a Beregszászi Művészeti Iskola falán. Ezzel együtt több mint hetven emléktáblája van már Beregszásznak, amely a kisváros nagyságát mutatja – emlékeztetett avatóbeszédében **Dalmay Árpád**, a Beregszászért Alapítvány Kuratóriumának elnöke. Üdvözlő szavait követően hivatalosan is átadta megőrzésre a felavatott emléktáblát Bobály Istvánnak, a Beregszászi Művészeti Iskola igazgatójának.

* *Szülőföldem szép határa* nemzetközi kisebbségi televíziós és rádiós fesztivál zajlott a Kárpátaljai Megyei Állami Televízió és Rádiótársaság bázisán, valamint a Zolota Hora hotel (Börvinges, Ungvári járás, Kárpátalja) területén. A Kárpátalján 14. alkalommal megrendezett

kisebbségi médiafesztiválon a nemzetközi zsűri két magyar tévéfilmet jutalmazott a három legjobbnak ítélt produkció között. A rendezvényre hat országból összesen 65 televíziós és 67 rádiós pályamunka érkezett. A fesztiválon második helyezést ért el a Médiaszolgáltatás-támogató és Vagyonkezelő Alap, az MTVA által benevezett *Fivérek* című film. A fesztivál fődíját az ungvári Tisza-1 TV magyar vonatkozású tévéfilmje nyerte el. A **Makszim Melnik** rendezésében készült *Salánk. Hordóban az igazság* című alkotás Salánk község hagyományosan hordókészítéssel foglalkozó egyik családjának a mindennapjait mutatja be, bepillantást engedve a Kárpátalján ma már alig űzött mesterség fortélyaiba.

* Az ungvári református templomban tanévnyitó istentisztelet tartottak az Ungvári Református Egyetemi Gyülekezet szervezésében. Igét hirdetett **Zán Fábián Sándor**, a KRE püspöke.

* A budapesti Petőfi Irodalmi Múzeumban mutatkozott be az *Együtt* című folyóirat. Az irodalmi délutánt **Havas Judit** előadóművész bevezetője indította, majd **Vári Fábián László** költő, néprajzkutató és műfordító, az *Együtt* főszerkesztője, **Dupka György** közíró, könyvkiadó szerkesztő és **Csordás László** olvasószerkesztő beszéltek a folyóirat, a könyvkiadás, a helyi magyar

kultúra, a kortárs irodalom és fiatalok helyzetéről.

* Visken megtartották a II. Kárpátalja Felső-Tisza-vidéki magyarok találkozóját (II. FELTISZA) azzal a céllal, hogy minél több magyar identitású ember ünnepeljen együtt. A programban többek között a falusi turizmus konferencia, a kiváló magyar sportolókat bemutató kiállítás, valamint **Pál István** „Szalonna” és bandájának (a Magyar Állami Népi Együttes zenekar tagjainak) műsora szerepelt. Visk települése átvehette a budapesti Határtalanul Alapítvány könyvadományát is. A résztvevők a helyi temetőbe ellátogatva megemlékeztek a kárpátaljai magyarság egykori vezéregyéniségéről, Fodó Sándorról.

* Megrendezték a II. Téglási Hagyományőrző Népdal és Népzenei Fesztivált. A kultúrházban a Cimborák és más népzenekepek kíséretében több népdalkórus, illetve egyéni előadó lépett fel. Az utcabálon a nevetlenfalui Stílus együttes játszott.

* **Fuchs Andrea** ungvári grafikus egyéni kiállítására került sor Budapesten a XVIII. Kerületi Polgármesteri Hivatal Galériájában a *Nők a XVIII. Kerületért* (rövidített és ismertebb nevén NATIK) Alapítvány szervezésében.

* Kárpátalján (Szürte, Csap, Császlóc) vendégszerepelt **Berecz András**, Kossuth-díjas énekes, me-

semondó, a magyar folklórkincs jeles ápolója és terjesztője.

* Mádl Ferenc volt köztársasági elnök tiszteletére a főiskola épületében emléktáblát avattak. Az eseményen jelen volt **Mádl Dalma**, Mádl Ferenc özvegye. Az ünnepség kezdetén a néhai magyar köztársasági elnök érdemeit és a főiskola létrehozása, megmaradása érdekében kifejtett tevékenységét méltatta **Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke.

* Templombúcsút tartottak a Beregszászi Szent Kereszt Egyházközségben. Az ünnepségen jelen volt és szentmisét celebrált **dr. Erdő Péter** bíboros, prímás, budapest-esztergomi érsek és **Majnek Antal** kárpátaljai megyéspüspök.

* Berekfürdőn lezajlott a Körmendi Lajos Író-tábor. Kárpátaljáról a rendezvénysorozat meghívott vendége volt **Dupka György**, **Nagy Zoltán Mihály**, **Vári Fábrián László**, akik az egyéb programok mellett a kunmadarasi és a kenderesi tanintézményben író-olvasó találkozón, irodalmi eszmecsereken, képzőművészeti kiállításon, könyvbemutatókon és falunapon vettek részt. Az utóbbin közreműködött a péterfalvai Kokas-banda és a viski származású **Pál István** „Szalonna” népi zenekara.

* „A legnagyobb magyar!” – mondták róla sokan. Széchenyi István valóban egyike volt azoknak,

akik sokat tettek a magyar népért. Ennek apropóján születésének előnapján, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolára látogatók a „*Széchenyi-emlékek nyomában Európában*” című kiállítás és előadás keretein belül emlékezhetek meg Széchenyi Istvánról.

* Meghitt rendezvényt emlékeztek pedagógusok, szülők, egykori és mostani diákok arra az örömteli eseményre, hogy 2002 szeptemberében, 60 év szünet után Szolyván újraindult az intézményes magyar nyelvű oktatás.

* Sor került a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanévnyitó ünnepségére, amelynek hagyományosan a beregszászi református templom adott otthont. Az ünnepséget megtisztelte jelenlétével **dr. Semjén Zsolt**, Magyarország nemzetpolitikáért felelős miniszterelnök-helyettese. Az ünnepség végén **Orosz Ildikó** megköszönte a magyar államnak az eddigi támogatást, s ennek jeléül köszönő oklevelet nyújtott át Semjén Zsoltnak.

* Regionális státust kapott a magyar nyelv a Beregszászi járásban: a járási tanács képviselőinek túlnyomó többsége megszavazta az ukrán nyelvtörvény kisebbségek nyelvhasználatára vonatkozó egyes rendelkezéseinek helyi szintű alkalmazását.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tiva-

dar Intézete konferenciát szervezett *A 72-es Beadvány. Nemzetiségi és oktatáspolitikai a '60–'70-es években a Szovjetunióban* címmel. A konferenciát **Dr. Orosz Ildikó**, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke nyitotta meg, aki méltatta a Beadvány jelentőségét, beszélt arról a tényről, hogy ez a közösség most nem ülne itt, ha nem jött volna létre akkor a Beadvány. A konferencia előadói (Dr. Völgyesi Zoltán – Debreceni Református Hittudományi Egyetem, Dr. Brenzovics László, Dr. Vári Fábián László – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) a '70-es évek kádári Magyarországról, a Szovjetunió gazdasági, társadalmi és politikai viszonyairól, a kárpátaljai magyarok polgárjogi mozgalmának kezdeteiről, a '71-es és a '72-es beadványok születéséről beszéltek. A rendezvényen részt vettek mindazok, akik kapcsolatban voltak a dokumentum megszületésével, átérték az akkori eseményeket. Így jelen voltak többek között a beadvány készítői is: **Czébely Lajos, id. Sari József, ifj. Sari József, Milován Sándor, Polczer András, Tóth István, Vári Fábián László és Zselicki József**. A rendezvény végén az *In memoriam Fodó Sándor* című film került bemutatásra.

* Eszenyben ismét megrendezték – immár harmadik alkalommal – a Micz-bán Napokat, amelyre so-

kan eljöttek a Kárpát-medencéből. Az eszenyiek vendégül látták a kolozsvári Szarkaláb táncegyüttest, valamint a magyarországi Pellérd és Döge község küldöttségeit.

* Eszenyben került megrendezésre a XXIII. Kárpátaljai Magyar Folklórfesztivál, amelynek a Micz-bán Hagyományőrző Egyesület és a Ritmus néptáncegyüttes volt a házigazdája. Fő támogatója a MÉKK és a KMMI közreműködésével a Nemzeti Kulturális Alap és a Bethlen Gábor Alap volt. A rendezvényen közel húsz együttes képviselőjében mintegy 350-en léptek fel.

A résztvevők értékes ajándékokat és oklevelet kaptak, amelyeket a MÉKK, a KMMI, a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal nemzetiségi és vallásügyi osztálya, valamint művelődési főosztálya ajánlottak fel. Az Ungvári Magyar Főkonzulátus különdíját az eszenyi óvoda kis növendékei vehették át.

* Ungváron, majd az ungvári járási Nagydobronyban és Szalókan is nagy sikert aratott a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház társulata a *Tekéntetes úr* című darabban. A rövid, de tanulságos székely népmesét **Gyevi-Bíró Eszter** budapesti rendező-színészpedagógus alkalmazta és állította színpadra.

* A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség (KMPSZ) szervezésében Aknaszlatinán, a Bolyai János

Középiskolában tartották a kárpátaljai magyar iskolák ünnepélyes tanévnyitóját, amelyen részt vett **Répás Zsuzsanna**, nemzetpolitikáért felelős helyettes államtitkár, aki átadta az első óvodai módszertani csomagokat.

* Nagydobronyban, Kisdobronyban, Szalókán és Tiszaásványban is egyhangúlag döntött arról a helyi tanács, hogy regionális nyelvvé nyilvánítják községük területén a magyar nyelvet.

*Több kárpátaljai magyar szervezet összefogásával a Munkácshoz közeli Erdőpatakon (Liszarnya) megalakult a Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesülete (KMNE), amely a régióban élő sokgyermekes magyar családok összefogását és támogatását tűzte ki célul. A szervezet elnöke **Török Dénes** lett.

* Az ungvári Drávai Gizella Közművelődési Egyesületben Balla László életére és munkásságára, a kör egykori alapítójára emlékeztek. Írói pályáját **Gortvay Erzsébet** irodalomtörténész elevenítette fel.

* Nemzetközi fotókiállítás nyílt Ungváron, az Európa Média Központban, ahol az ungvári **Zunkó Barnabás**, a délvidéki **Lennert Géza**, a magyarországi **Somfői Sándor**, **Bertók T. László**, valamint az erdélyi **Petki Judit** munkái tekinthetők meg.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT

* **Weinrauch Katalin**. *Kunkorodó kutyahang*. (Versek, mesék iskolásoknak). Kárpátaljai Magyar Könyvek 214. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Dupka György**. *A mi Golgotánk. A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD jelentések tükrében, 1944-1946)*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 215. Szolyvai Emlékparkbizottság – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Vári Fábrián László**. *Kárpátaljai magyar népballadák és népdalok*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 216. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Nagy Zoltán Mihály**. *Túl a fényeken. (A Messze még az alkonyat című versesregény-trilógia harmadik része)* Kárpátaljai Magyar Könyvek 217. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Lengyel János**. *Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története. (Le(ngyel)-beszélések)*. Kárpátaljai Magyar Könyvek 217. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

A KMMI-FÜZETEK

SOROZATBAN MEGJELENT:

* **Dupka György.** *Szilaj lettem.* Versek, szemelvények. (Válogatás a költő születésének 60. évfordulója alkalmából). Ungvár, KMMI-füzetek XV. 2012.

* **Füzesi Magda.** *A mutatványos monológja.* (Válogatás a költő születésének 60. évfordulója alkalmából). Ungvár, KMMI-füzetek XVI. 2012.

A könyvek elektronikus változata a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján olvasható: www.kmmi.org.ua

MEGJELENÉS ALATT:

* **Lőrincz P. Gabriella.** *Fényhiány.* Versek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Bakos Kiss Károly.** *Része még.* Versek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* *Szárnypróba.* Pályakezdő fiatalok antológiája, 2007-2012. Összeállította és

szerkesztette: **Csordás László.** Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Finta Éva.** *Örök partok.* Versek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* *Kortárs Magyar Művészet Kárpátalján.* Szerkesztőbizottság: Dupka György, Fuchs Andrea, Klisza János, Réti János, Soltész Péter, Zubánics László. Kárpátaljai magyar Könyvek 219, Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2012.

ELŐKÉSZÜLETBEN:

* **Czébely Lajos:** *Fogyó világ...* Versek. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Nagy Zoltán Mihály:** *Árnyék völgye.* Novellák. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Dupka György:** *„Hová tűnt a sok virág...” Időutazás az Urálba, a magyar és német rabok nyomában (1941-1955).* Történelmi szociográfia. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

Összeállította: DUPKA GYÖRGY

AZ OLVASÓHOZ

Folyóiratunk idén 10 éves, ezért úgy gondoljuk, eléggé nagykorú ahhoz, hogy saját lábán is megálljon – kezdetben legalább az egyiken. Ennek érdekében a 2012-es esztendőre előfizetőket toborzunk, akik az évi hat lapszámért 78 hrvnyával támogathatják a kárpátaljai magyar irodalmat.

Előfizetőink és támogatóink névsorát – engedelmükkel – lapszámainkban közzé tesszük. Felvilágosítást, további tájékoztatást a következő címek valamelyikén kaphatnak: *egyutt.lap@gmail.com*, *varifabian@freemail.hu*, *kmmi@swi.net.ua*, *titkarsag@mekk.uz.ua*

Tisztelettel és köszönettel:

A Szerkesztőbizottság

SZERZŐINK

BAKOS KISS KÁROLY – (1977) Beregújfalu
BARTHA GUSZTÁV – (1963) Nagybereg
S. BENEDEK ANDRÁS – (1947-2009)
BIHARI CSABA – (1989) Mezőkaszony
CZÉBELY LAJOS – (1951) Visk
CSEH SÁNDOR – (1949) Beregszász
CSORDÁS LÁSZLÓ – (1988) Eszeny
DUPKA GYÖRGY – (1952) Ungvár
HÁJAS CSILLA – (1990) Bátyu
LŐRINCZ P. GABRIELLA – (1982) Beregszász
NAGY ZOLTÁN MIHÁLY – (1949) Csonkapapi
ORTUTAY PÉTER – (1942) Bélapátfalva
RÉTI JÁNOS – (1948) Ungvár
RÉVÉSZ MÓNICA – (1989) Tiszaújfalu
TAR BÉLA – (1961) Szombathely
VASI SZABÓ JÁNOS – (1965) Tanakajd
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – (1951) Mezővári

E lapszámunkat RÉTI JÁNOS grafikáival illusztráltuk